

8 ВЕРАСНЯ 1995 г.

№ 36 (3808)

Кошт 2 000 руб.

ПАМІЖ МАЛЕВІЧАМ І КАНДЗІНСКІМ

Н.ЖОГЛА: "...у кожнай выставе ёсць рацыянальнае зерне, хаця б мажлівасць параўнаць, пазнаёміцца, пацікавіцца. І яшчэ — усцешыцца, што і да нас нарэшце сталі прыязджаць не для экзотыкі..."

4

"Я ЗАСТАЎСЯ АДЗІН З УЗВЫШАЎЦАЎ..."

Максім ЛУЖАНІН: "І толькі ў 1956 годзе вочы адкрыліся. Калі паклікалі ў пракуратуру і паказалі матэрыялы па маёй справе, пабачыў, як рабіліся гэтыя "справы": восемдзсят папак толькі па маім працэсе..."

5

ЗАЦЕМКІ З ЛЕВАЙ КІШЭНІ

Леаніда ГАЛУБОВІЧА.

8 -- 9, 12

"СЯРЭДНЯЯ ЛІТВА"

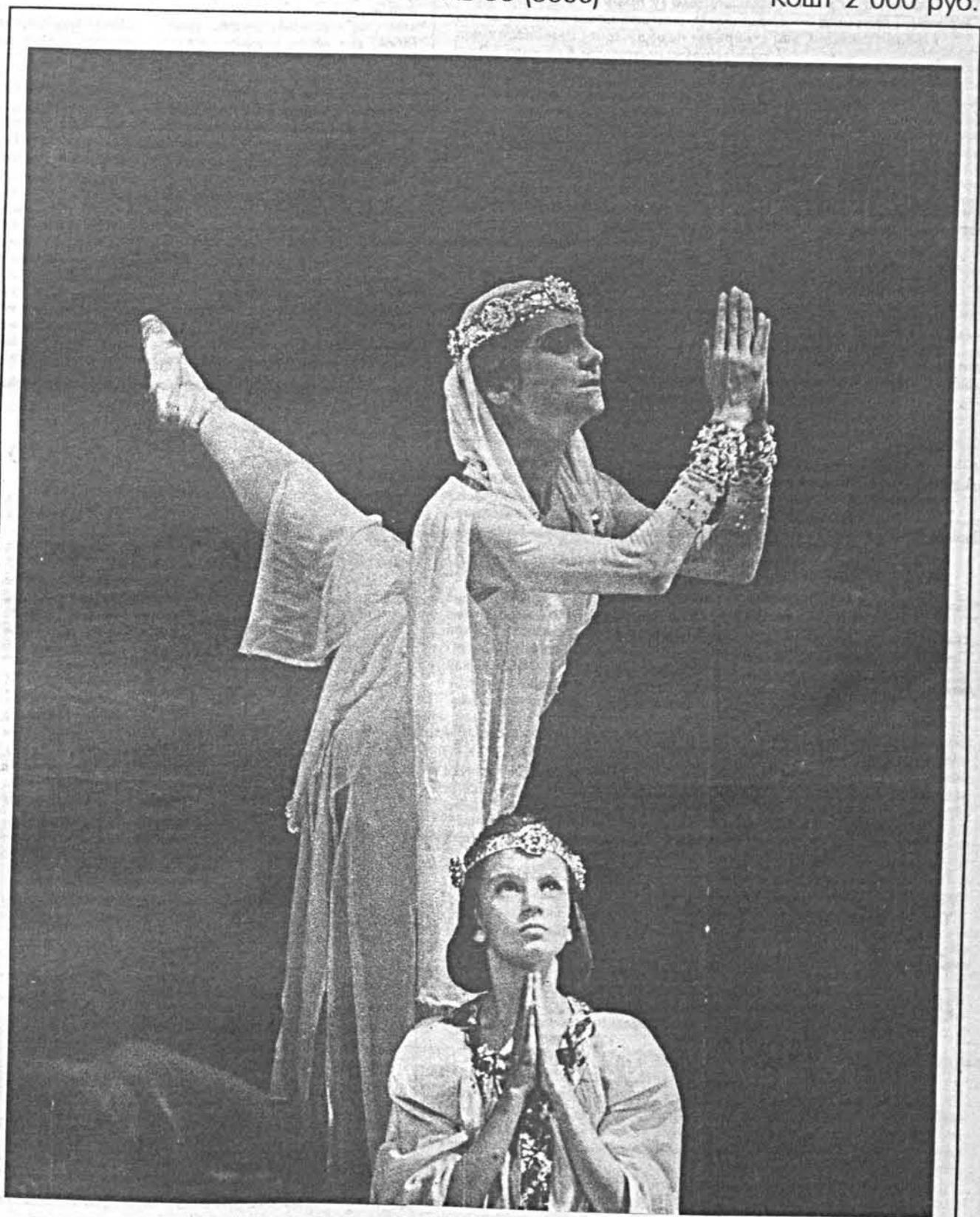
Мікола ІВАНОЎ: "Пілсудскі ўважаў, што Польшча павінна захапіць на Усходзе столькі тэрыторыі былой Расійскай імперыі, колькі гэта будзе магчыма. Менавіта так і дзейнічалі пад ягонай камандай польскія войскі. Абапіраючыся на сілу, яны зноў захапілі амаль усю заходнюю і цэнтральную частку Беларусі з Мінскам".

14—15

КЛАСІК

Мікола ХАУСТОВІЧ: "Колькі гадоў таму Генадзь Кісялёў прапанаваў і трэцюю асобу на гэты Алімп: аўтара паэмы "Тарас на Парнасе". Шаноўны даследчык нават адну са сваіх кніжак так і назваў — "Разысківаецца класік..."

16

І АЖЫВАЕ ЛЕТАПІС...

13 ВЕРАСНЯ ПРЭМ'ЕРАЙ СПЕКТАКЛЯ "СТРАСЦІ" ("РАГНЕДА") АДКРЫВАЕ СЕЗОН АКАДЭМІЧНЫ ТЭАТР ОПЕРЫ І БАЛЕТА БЕЛАРУСІ.

Балет гэты, як ужо вядома чытачам, нарадзіўся ў парызтэным аўтарскім саюзе Валянціна Елізар'ева, Андрэя Мдзівані, Вячаслава Окунева і Генадзя Праватарава.

У багатай пастановачай практыцы В.Елізар'ева такі вопыт дакладна першы. Ён абапіраецца на самастойна распрацаваны балетмайстрам сюжэт-лібрэта. І наогул, тэма хрышчэння, можна сказаць, упершыню набывае "драматургічны статус" у харэаграфічным мастацтве.

Відаць, адолець усе цяжасці стварэння балета ад пачатковай ідэі-задумы да цэласнага ўвасаблення ўсімі мастацкімі сродкамі адзінай драматургічнай канцэпцыі магчыма толькі на пэўным творчым этапе сталасці і майстэрства, калі за плячамі багаты вопыт працы над уласнымі харэаграфічнымі версіямі вядомых твораў. Згадайма: "Спартак", "Стварэнне свету", "Вясна свяшчэнная", "Ціль Уленшпігель", "Рамэо і Джульета", "Балеро", "Кармэн-сюіта"; першая ў былым Саюзе пастаноўка "Карміна Бурана" К.Орфа. Да таго-ж, ніколі не заціхала цікавасць В.Елізар'ева да класікі, дзе ён паўстае як арыгінальны сучасны інтэрпрэтатар, чулы да акадэмічных канонаў.

Ды, мабыць, надшыоў той момант у творчым жыцці

балетмайстра, калі патрэбны новы стымул, нейкі стрэс для ўсяго індывідуальна-творчага патэнцыялу мастака. Балет "Страсці", стварэнне якога расцягнулася амаль на тры гады, мо і стаўся пераломным (пакажа час) момантам у творчасці, калі адкрываецца другое дыханне... Словам, балет прыйшоў да гледачоў, і можна толькі "здагадацца", што ў В.Елізар'ева падобная работа была не апошняй.

У новым спектаклі, акрамя відавочнай цікавасці пастаноўшчыка да актуальнай тэмы, на агульным уздыме асэнсавання гістарычнай мінуўшчыны і яе лёсавызначальных падзей выявілася і яшчэ адна істотная рыса Елізар'ева-харэографа. Напэўна, яна абумоўлена агульным характарам вырашэння тэмы і вобразаў — нібы ажыўленых жывапісных карцін гісторыі, той даўніны, якая толькі на нейкі момант сыходзіць з летапісных старонак і нараджае багатыя псіхалагічнымі і філасофскімі асэнсаваннямі вобразы Рагнеды, Уладзіміра, Яраполка, Ганны Багранароднай, дае магчымасць узрушыцца фантазіі і выводзіць далёка за межы лакальных падзей, у сучаснасць, у кола спрадвечных праблем і пытанняў — праз пажары, кроў і братазайобства, праз прымушовае прыняцце хрысціянства.

(Працяг на стар. 10 - 11)

Сёння, 8 верасня, — Дзень беларускай вайсковай славы. У 1514 годзе гераічныя высылкі нашых продкаў выратавалі беларускі народ ад поўнага фізічнага знішчэння, на некаторы час збілі ваяўнічы імгэт усходняга агрэсара. Сённяшняя ўлада Беларусі не прызнае 8 верасня за свята, бо не можа альбо не жадае ўсвядоміць сам факт збройнага супрацьстаяння Беларусі (Літвы) і Расіі (Масковіі). Гэта, маўляў, перашкаджае "збліжэнню братніх народаў". Але праўда не можа быць перашкодаю ні ў чалавечых адносінах, ні ў дзяржаўных стасунках. Называючы рэчы сваімі імёнамі (у прыватнасці, агрэсію — агрэсіяй і генацыд — генацыдам), разграбаючы завалы маны і фальсіфікацыі, мы ствараем перадумовы цывілізаваных, раўнапраўных адносін Беларусі і Расіі.

ВІЗИТ ТЫДНЯ

6—7 верасня сталіцу нашай краіны наведаў з рабочым візітам прэм'ер-міністр Латвійскай Рэспублікі Марыс Гайліс. Сярод пытанняў, якія абмяркоўваліся ў час сустрэчы латвійскага гасця з кіраўніцтвам Беларусі, — магчымасць скарыстання Вентспілса для транспарціроўкі беларускіх тавараў за мяжу і тавараў у Беларусь.

ЦЭНЗУРА ТЫДНЯ

3 жніўня з'явіўся фільм "На чорных лядах", зроблены па апавяданнях Васіля Быкава аб Слуцкім збройным чыне. Пасля "грамадскага прагляду", як паведамляе газета "Імя" фільм па загадзе Адміністрацыі прэзідэнта арыштаваны. Шэраг асоб, у першую чаргу, рэжысёр, датычных да стварэння фільма, атрымалі вымовы. Васілю Быкаву не выплацілі ганарар. Як бачым, там не толькі чытаюць падручнікі, але і глядзяць кіно...

СЮРПРЫЗ ТЫДНЯ

3 1 кастрычніка на сістэму пагадзіннага ўліку кошту размоў з хатніх тэлефонаў будуць пераведзены станцыі Фрунзенскага і часткова Маскоўскага раёнаў Мінска, з 1 лістапада — Заводскага, Партызанскага і часткі Ленінскага, з 1 снежня — усе астатнія. А жыхары Савецкага, Першамайскага і частка Цэнтральнага раёнаў ужо зараз плацяць пагадзіна.

"ПЕРАБОР" ТЫДНЯ

Першая партыя залатых манет Рэспублікі Беларусь прыбыла ў Мінск. Манеты зроблены ў Злучаных Штатах Амерыкі ў адпаведнасці з сусветнымі стандартамі. На аверсе — выява зубра, надпіс "50 год Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне" і намінал, на рыверсе — абеліск на плошчы Перамогі ў Мінску, даты "1945—1995" і зноў надпіс "50 год Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне". Навошта двойчы даваць на манеце аднолькавы надпіс — незразумела. Прынамсі, нідзе ў свеце так не робяць.

ЗАБОРОНА ТЫДНЯ

Мінгарвыканкам адмовіў ініцыятыўнай групе, якая падала заяўку на правядзенне 8 верасня святачнага шэсця і музычна-паэтычнага канцэрта з нагоды Дня беларускай вайсковай славы, у дазvole на арганізацыю імпрэзы па вуліцах горада, але дазволіў у "закрытых памішканнях". Ініцыятыўная група збіраецца шукаць справядлівасці ў судзе.

ПЕРАКЛАД ТЫДНЯ

Украінская дзяржаўная тэлекампанія набыла права на паказ тэлесерыяла "Санта-Барбара". Ён будзе паказвацца ў перакладзе на ўкраінскую мову. Частка серый перакладзена ўжо...

ГАНДАЛЬ ТЫДНЯ

У той час, як расійскае войска згодна мірнаму пагадненню, прымае ў чачэнскіх апалчэнцаў зброю, палыя камандзір Шаміль Басаяў нядаўна купіў для свайго батальёна два танкі. Праўда, невядома: у сваіх альбо ў федэральных войсках?

НЕАЛАГІЗМ ТЫДНЯ

На ўрачыстасцях у Горках з нагоды 155-гадовага юбілею Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі сп. Лукашэнка заявіў: "Я прама гавару аб грамадстве рыначнага сацыялізму". Такого ў свеце яшчэ не было. Не іначай, як сп. прэзідэнт нарэшце знайшоў асобны беларускі шлях у эканоміцы. Віншуем! Але, здаецца, гэта з таго ж шэрагу, што і "сацыялістычны плюралізм", і "рэгулюемы рынак".

ЦЫТАТА ТЫДНЯ

"Народная газета" за 6 верасня змясціла выступленне Барыса Ельцына на нядаўнім Форуме дэмакратычнай прэсы ў Маскве. У прыватнасці, прэзідэнт Расіі сказаў: "Часам чуо — свабода прэсы ўяўляе вялікую небяспеку для дзяржаўнасці Расіі. На самай справе — адчуваючы небяспеку публічнага асвятлення найперш за ўсё неправамерных акцый тых ці іншых структур. Для грамадства, для расійскай дзяржавы небяспечна няма. Адна карысць. Нізкая эфектыўнасць улады не толькі яе віна, але і бяда. Наша агульная бяда. Лічу, што кожны крок па выпраўленні такой сітуацыі — гэта і крок насустрач прэсе, крок да большай адкрытасці".

САЛІДАРНАСЦЬ ТЫДНЯ

За ўдзел у страйку звольнена 45 метрапалітэнаўцаў. У Гомелі звольнена больш за два дзесяткі вадзіцеляў тралейбусаў. Людзі звольнены з "воўчым білетам", іх нікуды не бяруць на працу. Свабодныя прафсаюзы гатовы аказаць звольненым рабочым матэрыяльную дапамогу. Аб гатоўнасці падтрымаць сем'і забастоўчыкаў заявілі прадстаўнікі нямецкіх прафсаюзаў. Прычым яны прапанавалі не толькі грашовую дапамогу. Звольненых і іх сем'і чакаюць у Германіі на адпачынак. Калі будзе патрэба, рэпрэсаваным забастоўчыкам знойдуць у ФРГ і часовую работу.

КРАДЗЕЖ ТЫДНЯ

З будынка на рагу праспекта Скарыны і вуліцы Казлова, дзе месціцца прадстаўніцтва расійскай газеты "Известия", нехта скраў шылду з назвай газеты. Прычым акуратна зашпакляваў дзіркі на месцы мацавання шылды. На будынку шмат іншых шылдаў. Чаму пакваліліся менавіта на гэту? Пытанне ўнікае, бо карэспандэнцыі сабкора "Известий" Аляксандра Старыкевіча уважліва чытае сам Аляксандр Рыгоравіч.

ДА ПАЧАТКУ НОВАГА НАВУЧАЛЬНАГА ГОДА

4 верасня ў трэцім класе сярэдняй школы N 1 у Бараўлянах, што пад Мінскам, не было ўрокаў. І не таму, што школа не падрыхтавалася да пачатку навучальнага года (хоць, шчыра кажучы, рамонт да верасня там скончыць не паспелі...) — прычына іншая. Калі празвінеў званок, і настаўніца, павітаўшыся з дзецьмі, збірала-ся павіншаваць іх з першым днём вучобы, у клас уваліўся немалы натоўп бацькоў. Яны, "акаючы", "дзекаючы", на "класічнай" трясняцы ўразнабой, але хорам ўсчынілі вэрхал: зараз жа, вось з гэтага моманту распачаць вучыць іхніх дзяцей на рускай мове! Настаўніцы даваліся ўступіць у "дыскусію". Яе аргументы былі такія: пытанне аб мове навучання вырашае не яна; ёсць зацверджаная міністэрствам праграма, якой настаўнік абавязаны падпарадкоўвацца; не падабецца вам праграма — разбірайцеся ў вышэйшых інстанцыях; зрэшты, і на працы — не перашкаджайце працаваць! Не! — чулася ў адказ. — Мы тут большасцю галасоў вырашылі, а ты выконвай! Тут жа прыгадалі рэфэрэндум і шырокавядомыя меркаванні прэзідэнта наконт "дваўзьяння". — Абвясцішы "дваўзьянне", не парупіліся пра падручнікі, — спрабавала пераканаць натоўп настаўніца.

— У школе няма падручнікаў, каб вось так, "з колаў", перакінуцца на іншую мову выкладання. Да таго ж, пасля двух гадоў беларускай мовы ў школе рэзка перайсці на рускую, дарэчы — больш складаную, цяжка для дзіцячай псіхікі. Вам хіба дзяцей не шкада? Каб яны засвоілі рускую мову, з імі трэба займацца дадаткова. — Вось і займайся! — Хто мне за гэта будзе плаціць? У якасці апошняга аргумента ў прысутнасці гэтых бацькоў была праведзена руская дыктоўка (прычым нескладаная), якую ўвесь клас напісаў на "два". Толькі дзве дзяўчынкі атрымалі "тройкі". Пасля гэтага далёка не педагагічнага эксперыменту мой сын прыйшоў дадому ў зсязах. Ён быў настроены на свята і ніяк не чакаў, што ў першы дзень вучобы яму наладзяць іспыт па прадмеце, які ў мінулым годзе вывучаўся толькі на ўзроўні агульнага азнаямлення, і паставяць ні за што "двойку". Я, скажу шчыра, так і не змог яму пераканаўча растлумачыць, "за што?". Вось плён "рэферэндуму": новае пакаленне ўжо плаціць за дурасць папярэдняга. Прычым плаціць дзеці і тых, хто галасаваў "за", і тых, хто галасаваў "супраць".

Але і вынікі дыктоўкі не пераканалі зацятых аматараў тряснякі. Яны пайшлі з класа, прыгразіўшы, што "даб'юцца праўды". І можна быць упэўненым, што сапраўды "даб'юцца". Урокаў у той дзень, акрамя гэтага "урока нянавісці", больш не было... У Бараўлянах — дзве школы. У мінулым годзе яны былі беларускімі. Сёлета стануць "трысянковымі". З'яўца рускія і беларускія класы. Хутэй за ўсё ўнікае праблема з настаўніцкімі кадрамі. І настаўнікаў не хопіць менавіта для беларускіх класаў... Самае брыдкае ў гэтай сітуацыі, што на "рускіх" і "беларусаў" падзяляцца дзеці ў межах адной школы, аднаго двара. Ды і ў машынах горада і краіны. А вечарам таго дня я слухаў па радыё развагі нейкага кандыдата навук пра тое, што вось адбыўся рэфэрэндум, народ выказаў сваю волю. Цяпер руская і беларуская мовы нарэшце роўныя і так будзе заўжды. І расколу ў грамадстве не адбылося, яно яшчэ больш з'ядналася вакол чагосці там. Калі чалавек сапраўды так думае, дык адкуль бяруцца такія сітуацыі, як у бараўлянскай школе? — падумала-ся мне.

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ

СВЯТА ДРУКАВАНАГА СЛОВА

3 верасня наша краіна адзначала Дзень беларускага пісьменства і друку. Цэнтрам свята на гэты раз быў старадаўні Тураў — радзіма Кірылы Тураўскага. З розных гарадоў і вёсак нашай краіны ў Тураў з'ехаліся вядомыя дзеячы культуры, прадстаўнікі дзельных колаў, якія спрыяюць нацыянальнаму Адраджэнню. Адметнай з'явай у свяце стала прыбыццё ў Тураў навукова-творчай экспедыцыі "Шлях да святыхняў" — шляхам Ефрасіні Полацкай. Удзельнікі экспедыцыі даставілі ў мясцовы праваслаўны Храм Лампаду духоўнасці з агнём ад Труны Гасподняй. Нягледзячы на дажджлівае надвор'е, свята беларускага пісьменства і друку адбылося таксама і ў Полацку, Быхаве,

Рэчыцы і ў Мінску, дзе ў парку імя М.Горкага прайшоў фестываль прэсы. У наступным годзе цэнтрам свята беларускага пісьменства і друку стане Навагрудчына. На здымках: захавальнік Святога Агно ад Труны Гасподняй айцец Сергій заносіць непагаснуў лампаду Духойнасці ў манастыр Ефрасіні Полацкай; удзельнікі навукова-творчай экспедыцыі ўскладаюць кветкі да помніка Беларускага асветніка Кірылы Тураўскага; захавальнік непагаснай лампады Духойнасці айцец Сергій уручае Святы Агонь ад Труны Гасподняй прадстаўнікам Рэчыцкага духабенства.

Фота Віктара ТАЛОЧКІ, БЕЛІНФАРМ

ПОШТА БАЛЬШАВІЗМ? БАШЫЗМ? ЦІ... БУЛЬБАШЫЗМ?

Неяк у газеце "Свабода" журналіст Віталь Цыганкоў зрабіў спробу вызначыць той лад, у якім мы цяпер жывём, і назваць яго адным ёмім словам. Атрымалася вось як: "башызм". Адрэзу згадваецца туркменбашы і ягоная краіна. Але параўноўваць у гэтым сэнсе "еўрапейскую" Беларусь і азіяцкі Туркменістан можна, мабыць, толькі часткова. Нават калі зыходзіць з таго, што ў іх і ў нас дэмакратыя, мякка кажучы, не дыхае на поўныя грудзі, то ў іх аўтарытарызм — нацыянальны, а ў нас — "западно-рускі". У іх — недэмакратычнымі метадамі ствараецца краіна (ці, хутчэй, захоўваецца і нікому не аддаецца тая дзяржава, у якой можна воляна ўладарыць); у Беларусі — гэтымі самымі метадамі дзяржава разбураецца. Больш чым за год прэзідэнцтва народнае было надзяржаўным узроў-

ні абвешчана і паказана прыкладу — куды ж усё-такі ён павінен ісці і што рабіць. Тая частка зямлі, што завецца "Беларусь", стаіць гэты год на месцы, не вызначыўшы сабе дакладна стратэгічнага накірунку. Людзі знаходзяцца зараз па-за часам і прасторай, і, у адрозненне ад камуністычных часоў, калі ведалі, што будуць камунізм, і нават часоў кебінчэйскіх, калі дружна чакалі адсідкі ў "рублёвай зоне", цяпер (за выняткам свядомых беларусаў і камуністаў-імперыялістаў) так і не ведаюць, што маюць будаваць: асобную дзяржаву, канфедэрацыю, федэрацыю ці яшчэ нешта. І нават рэфэрэндум у гэтым плане нічога не зрабіў, нічога не вызначыў. Адно паказаў, што існуе няўцямнае глупства, ды даў магчымасць сказаць некаторым: "Saneta simplicitas!" Ці зможа прэзідэнт усталяваць дыктатуру, ці хопіць яму палітычнае моц?

Калі б размова ішла пра любую еўрапейскую краіну, то адказ быў бы адмоўны. Наш прэзідэнт проста не заняў бы там гэтай пасады, нават калі б вельмі хацеў. Але не ў нас, у савецкай Беларусі. Помніце, як у СССРы "рэспублікі-сёстры" і "народны-браты" называлі часам адзін аднаго (не ў вочы, канешне): "лабусы", "бульбашы", "халхы", "маскалі", "чуркі" і г.д. Цяпер ужо тыя "лабусы" і "халхы" становяцца ці хоць стаяць сапраўднымі людзьмі. А пэўная частка нашага народа як была, так і застаецца "бульбашамі". Людзьмі без нацыянальнай і дзяржаўнай годнасці... І не чый іншы, а наш народ выбраў прэзідэнта. Таму і сённяшні наш лад вызначаецца адпаведным чынам. Бульбашызм. Экзатычна, але сваё.

Аляксей ШЭІН, студэнт

г. Мінск

ПАЖЫВЁМ, ПАБАЧЫМ?

“Як Старшыня Вярхоўнага Савета, я аддаю належнае самаадданасці і мужнасці тых дэпутатаў, хто прыбыў на чарговую, васемнашчату сесію, і, нягледзячы на складаны, супярэчлівыя ўмовы, гатовы працаваць, да канца выконваць свае паўнамоцтвы”, — гэтыя, сказаныя з пафасам словы Мечыслава Іванавіча Грыбу з нагоды адкрыцця сесіі, успомніліся крыху пазней, на наладжанай у перапынку апазіцыйнай БНФ прэсканферэнцыі, калі з вуснаў аднаго з яе ўдзельнікаў В.Голубева прысутныя пачулі, што яму, Голубеву, некаторыя дэпутаты расказвалі пра ўціск на іх уладаў, нават шантаж з мэтай перашкоды ім прыняць удзел у працы гэтай сесіі. Праўда, назваць іх прозвішчы Валянцін Фёдаравіч адмовіўся, спасылаўшыся на неаданеных тых дэпутатаў “засвечанца”. Калі мець на ўвазе многія заявы прэзідэнта краіны аб нелегітымнасці цяперашняга складу Вярхоўнага Савета, якому, маўляў, даўно трэба было самараспусціцца, усё гэта падобна на праўду. Іншая справа, што, па вялікім рахунку, дэпутатам тым трэба было не абмежавацца кулуарнымі размовамі, а расказаць пра ўсё з парламенцкай трыбуны. Ды смеласць і прыныповаць, як вядома, не самы моцны бок характару многіх народных абраннікаў.

Але, як бы там ні было, на працягу некалькіх тыдняў, што папярэднічалі адкрыццю сесіі, у некаторых сродках масавай інфармацыі ўпарта мусіраваліся чуткі, што Вярхоўны Савет на гэты раз наўрад ці збярэцца, бо ў гэтым не зацікаўлена прэзідэнцкая ўлада. Ды што — СМІ! Літаральна за дзень да пачатку сесіі такую ж няўпэўненасць прадманстравалі і ў прэс-цэнтры Вярхоўнага Савета. “Хто яго ведае, ці збярэ сесія патрэбны кворум”, — пачуў я там.

Сабрала! Сесія, паводле рэгламенту, магла лічыцца правамоцнай пры наяўнасці 202 зарэгіс-

траваных дэпутатаў. Столькі іх у першыя минуты акурат і зарэгістравалася. Цюцелька ў цюцельку, што дало падставу Мечыславу Іванавічу Грыбу, паглядзеўшы на табло, усклікнуць: “Такое можа быць толькі ў казцы!”

Але, як кажуць, хутка казка раскажаецца, ды марудней справа робіцца. У звязці з усім гэтым у аб’ектыўнага наглядальніка можа ўзнікнуць шэраг пытанняў, на якія не так і лёгка знайсці адказы. Да прыкладу, такое пытанне: дэпутаты вырашылі працягнуць жыццё старога Вярхоўнага Савета дзеля пільнай патрэбы, справы, якая не можа цягнуцца, ці ў піку прэзідэнту, каб прадманстраваць сваю ад яго незалежнасць? На карысць такой версіі сведчаць і паводзіны апазіцыі БНФ, якая дружна з’явілася на сесію і на нагаданай вышэй прэсканферэнцыі вуснамі яе лідэра З.Пазняка засведчыла сваю зацікаўленасць у яе правядзенні. Слухаць гэта было цікава, калі ўспомніць, што зусім нядаўна той жа Зянон Станіслававіч з парламенцкай трыбуны заяўляў аб нелегітымнасці гэтага складу Вярхоўнага Савета, нежаданні апазіцыі ўдзельнічаць у яго акцыях.

Але, магчыма, я памыляюся ў сваіх здагадках і дэпутаты сапраўды вырашылі на сваёй апошняй, па выразе спікера парламента, сесіі плённа працаваць над законапраектамі, якіх сабралася нямала, даказаць, што недарма ядуць свой хлеб (а “хлеб” гэтага выпадае на іх долю, як засведчыў у сваім уступным слове М.Грыб, не так ужо і шмат — апошнім часам бюджэтная сродкі на ўтрыманне парламента выдзяляцца перасталі, дэпутатам не выплачваюцца грошы, прадугледжаныя заканадаўствам), што адзіным заканадаўчым органам дзяржаўнай улады з’яўляецца Вярхоўны Савет, і толькі ён, а ніхто іншы мае права прымаць заканадаўчыя акты, уно-

сіць у іх змены, спыняць іх дзейнасць.

І яшчэ крыху пра ўступнае слова спікера парламента, якім ён адкрыў сесію. Хоць многае ў ім гучала слушна — выканаўчая ўлада імкнецца ўмацаваць свае пазіцыі за кошт улад прадстаўнічай і судовай; не вытрымліваецца захаванне супрацьвагаў улад, што ўжо прывяло да парушэння законаў і самой Канстытуцыі; кіраўніцтвам спраў прэзідэнта гвалтоўна захоплены маёмасць Вярхоўнага Савета і да т.п. — аўтару гэтых радкоў яно нагадала нейкі запознены “плач Яраслаўны”. Як кажуць, згубіўшы галаву, па валасах не плачучь. Хто сёння не разумее, што нашым парламентарыям бракавала рашучасці і прыныповасці ў самыя адказныя, пераломныя моманты гісторыі краіны. Гэта ж не хто іншы, як наш Вярхоўны Савет увёў пасаду прэзідэнта (атрымалася, як у той прыказцы: планавалі — весяліліся, а падлічылі — праслязіліся), ён прыняў Закон аб выбарах, які ніяк не ўлісваецца ў жыццёвыя рэаліі краіны. І аказаўся ў заложніках гэтых сваіх рашэнняў.

І яшчэ пра адзін штырх, што характарызуе наш дэпутацкі корпус. Я маю на ўвазе ўцёкі з парламенцкага карабля яшчэ ўчора ці не самых актыўных дэпутатаў — кіраўнікоў многіх пастаянных камісій, членаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета, якія з паспешлівай гатоўнасцю прынялі прапанаваныя прэзідэнтам пасады ва ўрадзе, іншых структурах выканаўчай улады.

І ўсё-такі, нягледзячы на ўсе гэтыя страты, парламентарыі вырашылі разгледзець на гэтай сесіі аж трыццаць пытанняў, сярод якіх нямала важных законапраектаў. Галоўнае, каб іх намаганні не ператварыліся ў Сізіфаву працу. Пажывём, пабачым...

М. ЗАМСКИ

ФОРУМ ДЭМАКРАТЫЧНЫХ СІЛ

Улічваючы становішча ў Рэспубліцы Беларусь, у прыватнасці, сённяшні стан заканадаўства, эканомікі і інфармацыйнай прасторы, а таксама адносіны ўлад да незалежнай прэсы і неабходнасць абароны пісьменнікаў і журналістаў ад праследаванняў, Беларускі Пэн-цэнтр з удзелам Праграмы “Мас-Медыя” Беларускага фонду Сораса вырашыў склікаць Другі Міжнародны кангрэс Беларускага Пэн-цэнтра ў абарону дэмакратыі і культуры на тэму “Незалежная прэса — свабода і адказнасць”. Гэты прадстаўнічы форум дэмакратычных сіл, на які былі запрошаны прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі, спецыялісты, эксперты і праваабаронцы з Беларусі, Балгарыі, Вялікабрытаніі, ЗША, Канады, Жамойці, Малдовы, Польшчы, Расіі, Украіны, Фінляндыі, Францыі, ФРГ, Чэхіі, Эстоніі, праходзіў з 31 жніўня па 4 верасня ў Доме творчасці пісьменнікаў “Іслач”.

На кангрэсе засяроджвалася ўвага на праблемах удасканалення заканадаўства і маналізацыі сродкаў масавай інфармацыі, будаўніцтва незалежнай інфармацыйнай прасторы ва ўмовах эканамічнага крызісу, закраналіся пытанні філасофіі свабоды і адказнасці, абароны пісьменнікаў і журналістаў ад праследаванняў, наладжвання інфармацыйных і праваабарончых каналаў сувязі і ўзаемадзеяння.

Перад прысутнымі выступілі прэзідэнт Беларускага Пэн-цэнтра В.Быкаў, Р.Бардулін, Л.Баршчэўскі, віцэ-прэзідэнт Польскага Пэн-цэнтра Я.Бахенскі, А.Мікалайчанка, В.Сёмуха, сябар Расійскага Пэн-цэнтра, сакратар выканкама Садружнасці саюзаў пісьменнікаў В.Аскоцкі, А.Мальдзіс, Г.Бураўкін, прэзідэнт Украінскага Пэн-цэнтра Э.Свярсцок, дырэктар Беларускага

Інстытута навукі і мастацтва В.Кіпель (Нью-Йорк), старшыня праваабарончай арганізацыі “Грамадзянскі кантроль” Б.Пустынцаў (Санкт-Пецярбург), намеснік галоўнага рэдактара часопіса “Вопросы литературы” Л.Лазараў (Масква), кіраўнік карпункта радыё “Свабода” ў Мінску Ж.Ліцвіна, Р.Лапушын, С.Яновіч (Польшча), Д.Сімановіч, Ч.Сенюх (Польшча), старшыня Згуртавання беларусаў свету “Бацькаўшчына” Р.Гарэцкі, В.Рыч (Вялікабрытанія), навуковы супрацоўнік Нью-Йорксай публічнай бібліятэкі З.Кіпель, У.Арлоў, старшыня Фонду абароны галаснасці А.Сімануў (Расія), У.Берзіньш (Латвія), А.Казаловіч, В.Іпатава, Г.Артханавіч, намеснік старшыні Беларускага народнага фронту Ю.Хадыка, В.Тарас, А.Вярцінскі, Д.Бугаёў, А.Разанаў, В.Георгіева-Козырава (Балгарыя), У.Конан, У.Някляеў, А.Сямёнава, намеснік галоўнага рэдактара лонданскага часопіса за свабоду слова “Індэкс он Сэнсаршып” Ю.Відал-Хол, кіраўнік службы прававой дапамогі журналістам і пісьменнікам пры “Мас-Медыя Цэнтры” Н.Доўнар, А.Чобат, М.Тычына, В.Цыганкоў, Н.Рандаў (Германія), Я.Будзінас, А.Каско, В.Грыцкевіч (Санкт-Пецярбург), С.Законнікаў, А.Грыцкевіч і іншыя.

Кангрэс праходзіў дзякуючы намаганням віцэ-прэзідэнта Беларускага Пэн-цэнтра К.Шэрмана.

Адбылося ўручэнне Літаратурных прэмій імя А.Адамовіча, адкрыццё помніка Алеся Міхайлавічу ў пасёлку Глуша на яго месце.

Н.К.

У наступных нумарах “ЛіМ” падрабязней расказае пра работу гэтага форуму дэмакратычных сіл, змесціць асобныя выступленні яго ўдзельнікаў.

ЛАЎРЭАТЫ ПРЭМІІ ІМЯ АЛЕСЕЯ АДАМОВІЧА

3 верасня, у дзень нараджэння знакамітага пісьменніка Алеся Адамовіча (Алеся Міхайлавічу споўнілася 6 шасцьдзесят восем гадоў), пад старшынствам народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава адбылося пасяджэнне журы па літаратурных прэміях імя А.Адамовіча. Імёны першых лаўрэатаў гэтай першай на Беларусі незарэжаўнай штогадовай прэміі, заснаванай, як вядома, Мас-Медыя Цэнтрам і Беларускім Пэн-цэнтрам, былі названы на Другім Міжнародным кангрэсе Беларускага Пэн-цэнтра ў абарону дэмакратыі і культуры.

Прэміі імя А.Адамовіча ўдастоены: Анатоль Казловіч — за літаратурна-публіцыстычнае ўвасабленне беларускай нацыянальнай ідэі ў серыі прытчаў “Паміж небам і зямлёй”; Самсон Палякоў і Ана-

толь Алай — за высокамастацкае кінаўвасабленне гуманістычнай ідэі, звязанай з Другой сусветнай вайной, у дакументальным фільме “Чорны шлях”; Павел Шарамет — за высокую прыныповасць тэлекаментарыяў на ўнутрыпалітычныя тэмы ў цыкле тэлепраграм “Проспект”; Віталь Цыганкоў — за журналісцкую дзейнасць на старонках газеты “Свабода”; Валянцін Жданко — за серыю выступленняў у газеце “Звязда”, звязаных з аналізам палітыка-эканамічнага становішча ў Беларусі.

Лаўрэатам уручаны дыпломы і медалі з выявай А.Адамовіча, а таксама грашовая ўзнагарода.

Намінацыя “Радыёпубліцыстыка” за гэты год касавана з прычыны адсутнасці дастатковай канкурэнцыі.

ПРЫЁМ У КІТАЙСКИМ ПАСОЛЬСТВЕ

3 выпадку 4 Сусветнай канферэнцыі жанчын у Пекіне адбыўся прыём у кітайскім пасольстве. На кінакактэйль запрасіла гасцей (выключна жанчын) жонка Надзвычайнага і Паўнамоцнага пасла КНР у Рэспубліцы Беларусь пані Ха Ланьсю. Шэраг дакументальных маляўнічых відэаасцяжак адкрыў для нас сучасны воблік Кітая, асаблівасці яго геаграфічнага становішча і гістарычнага развіцця. Было карысна аднавіць і папоўніць школьныя веды. На аўтастрады і палацы, храмы і паркі, высотныя дамы і старажытную Кітайскую сцяну, равесніцу кітайскай дзяржаўнасці, прысутныя глядзелі, здавалася, вачамі жанчын, якім пашчасціла ўдзельнічаць у канферэнцыі, што адкрылася 4 верасня пад эгідай ААН. Яе ўдзельніцы не толькі абмяркоўвалі ўласнажаноўныя і іншыя праблемы, але і пазнаёміцца з культурай краіны, са здбыткамі старажытнай і цывілізацыі свету.

Рэфармы і адкрытасць — вось складнікі поспеху Кітайскай Народнай Рэспублікі, якая, пачынаючы з 1979 года, зрабіла прыкметны крок да прагрэсу.

Госці мелі магчымасць паспрабаваць

стравы кітайскай нацыянальнай кухні. Пані Ха Ланьсю ўражвала вытанчанасцю і элегантнасцю, пасол, Чжао Сьідзі, трымаўся з прастай і раскванасцю, трошкі нявыклімы для дыпламатычнага рангу.

Досыць вузкае кола запрошаных сведчыла пра тое, што пасольства яшчэ не паспела наладзіць шырокія культурныя сувязі ў нашай сталіцы. Зрэшты, пры адпаведным жаданні гэты хіб можна выправіць...

Госці ўзялі на памяць каляровыя рэкламныя буклеты, дзе раскажаецца пра жыццё Кітая. Увогуле, склалася ўражанне, што справа рэкламы ў гэтай краіне надаецца вялікая ўвага, чаго не скажаш пра нас.

Г.З.

На здымку: Дом народных сходаў, дзе адкрыўся жаночы кангрэс.

У ВАС ЯШЧЭ ЁСЦЬ ШАНЦ ПАДПІСАЦА НА “ЛіМ”!

Апошні дзень падпіскі — 10 верасня, нядзеля. А значыць, практычна, толькі сёння і заўтра вы зможаце прадоўжыць сваё сяброўства з “ЛіМам”. Нягледзячы на даволі высокі кошт падпіскі, зрабіце гэта, каб не шкадаваць потым...

Кошт падпіскі на 1 месяц — 10 тысяч рублёў, на 3 месяцы — 30 тысяч рублёў.

Ф. СП-1

Міністэрства сувязі і інфарматыкі Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету **63856** (індэкс выдання)

«Літаратура і мастацтва» Колькасць камплектаў

на 1995 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____

Каму _____ (прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ КАРТКА

ПВ _____ месца _____ лі _____ тар _____ на газету **63856** (індэкс выдання)

«Літаратура і мастацтва» Колькасць камплектаў

Кошт	падпіскі	_____ руб. _____ кап.	Колькасць камплектаў
	пераад-расоўкі	_____ руб. _____ кап.	

на 1995 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____ (паштовы індэкс)

Каму _____ (адрас)

_____ (прозвішча, ініцыялы)

ПАМІЖ МАЛЕВІЧАМ І КАНДЗІНСКІМ,

або ПАДАРОЖЖА НЯМЕЦКІХ МАСТАКОЎ НА БЕЛАРУСЬ

**"ПЕСНЯЙ
ВІТАЮ
Я ВАС!"**

1 верасня на плошчы Якуба Коласа ў Мінску адбылося традыцыйнае свята паззіі "Песняй вітаю я Вас!", прысвечанае песняру Беларусі. Яно ладзілася ў музеі народнага паэта і выканкамам Савецкага раёна сталіцы і было прымеркаванае да Дня ведаў і Дня беларускага пісьменства і друку.

У свяце прынялі ўдзел вучні школ г.Мінска, настаўнікі, пісьменнікі, дзеячы культуры, навукоўцы, грамадскасць сталіцы.

Вучняў і педагогаў павіншавалі з пачаткам новага навучальнага года дырэктар музея Зінаіда Камароўская, намеснік міністра культуры і друку Рэспублікі Беларусь Уладзімір Глеп, дацэнт Белдзяржуніверсітэта, заслужаны работнік вышэйшай школы Вольга Казлова, паэт Уладзімір Кармына, сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі Уладзімір Паўлаў, пісьменнік Аляксандр Савіцкі, паэт Яўген Хвалей (знамяк Якуба Коласа).

Завяршылася свята выступленнем фольклорнага ансамбля "Жалейка" падлеткавага клуба "Калейдаскоп". Аб'яднанне вылічальнай тэхнікі г. Мінска. Дзяўчкі ў прыгожых нацыянальных касцюмах выканалі беларускія народныя песні і танцы.

Апусцела плошча, размыліся ўдзельнікі свята, а ля помніка народнаму песняру засталіся гваздыкі і ружы — як даніна пашаны вялікаму паэту і грамадзяніну Беларусі, выдатнаму педагогу і настаўніку моладзі.

Аксана СЛЕСАРЭНКА

АД "ПОМНІКАЎ..." ДА "СПАДЧЫНЫ"

Споўнілася 25 гадоў, як да чытача прыйшоў першы нумар ілюстраванага навукова-мастацкага бюлетэня Беларускага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры Беларусі "Помнікі гісторыі і культуры Беларусі". Гэты штоквартальнік выходзіў да 1990 года і, патрэбна адзначыць, ня мала зрабіў, асабліва, калі ўлічыць тагачасныя, далёка неспрыяльныя ўмовы для абуджэння нацыянальнай свядомасці. У "Помніках..." змяшчаліся матэрыялы, што расказвалі пра багатую гістарычную спадчыну беларусаў, а таксама пра духоўную культуру нацыі. Сваёго роду пераемнікам бюлетэня стаў часопіс "Спадчына", які працягвае добрую традыцыю свайго папярэдніка і ідзе, як кажуць, далей ад бацькі. Аб чым сведчыць і папулярнасць "Спадчыны" ў чытачоў.

ПІЯНІСТЫ ДУМАЮЦЬ ПРА... КРАСАВІК

І наваля іх на гэтую думку рашэнне Міністэрства культуры і друку рэспублікі — правесці ў Мінску першы Міжнародны конкурс піяністаў. Вызначаны не толькі тэрмін яго правядзення (6—16 красавіка наступнага года), але і назва: "Белая Русь". Праўда, магчымы карэктывы, бо яшчэ няма адказу на пытанне, ці будзе новае музыканцкае спаборніцтва прысвечана персанальна якому-небудзь выдатнаму выканаўцу або кампазітару. Мяркуюцца, што ў конкурсе будуць удзельнічаць піяністы ва ўзросце ад 18 да 30 гадоў, што сярод іх акажуцца ўжо адкрытыя і яшчэ пакуль невядомыя маладыя "зоркі" музычнага замежжа, што новая акцыя прыцягне ўвагу міжнароднай грамадскасці і да нашай краіны, і да беларускіх піяністаў, у ліку якіх ужо сёння ня мала ганараваных лаўрамі прэстыжных конкурсаў.

ГРАН-ПРЫ АТРЫМАЛІ РОЎДАЎЦЫ

У творчым жыцці занага беларускага маэстра прафесара Віктара Роўды верасень — месяц знамянальны. Менавіта гэткай восеньскай часінай прыйшоў ён працаваць у хор Беларускага радыё і тэлебачання. Было гэта роўна 30 гадоў таму. Тры дзесяцігоддзі пад кіраўніцтвам сляннага маэстра паспрыялі мастацкаму росту калектыву, яго папулярнасці ды аўтарытэту сярод меламанаў і прафесійных музыкантаў. Падчас працы В.Роўды хору была нададзена высокая годнасць Акадэмічнага калектыву. Аднак гаворка зараз пра яшчэ адзін "акадэмічны" калектыв, які ўзначальвае прафесар, — пра хор Беларускай акадэміі музыкі. Гэтым летам Віктар Роўда разам са сваімі гадаванцамі пабываў на першым Міжнародным фестывалі студэнцкіх хораў, які праходзіў у Малдове. З Кішынева роўдаўцы вярнуліся пераможцамі: Гран-пры і першае месца за выкананне абавязковай праграмы на малдаўскай мове! А сапернікамі беларускіх студэнтаў былі, між іншым, прадстаўнікі такіх традыцыйна "галасістых" краін, як Украіна, Малдова, Расія, Румынія.

С.Б.

"дахам" аднолькавая — трэба неяк выжываць.

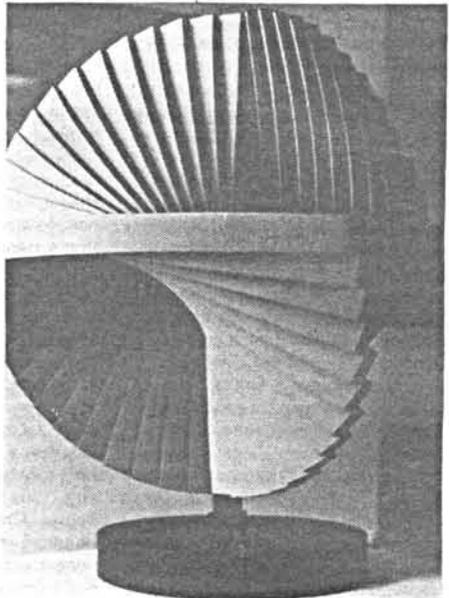
Мастакі "Дас Фахтвэрк" аб'яднаны далёка не пад сімвалічным дахам. Яны маюць утульны домик — гістарычны будынак 1618 г. — прапанаваны ўладамі горада адразу пасля з'яўлення суполкі ў 1978 г. Праўда, напачатку гэта будынак трэба было адрэстаўраваць за два гады сябрам суполкі. Мажліва, менавіта гэта дало эканамічны імпульс і стварыла такі неабходны фінансавы базіс — перадумову далейшага існавання групы. Зараз гэты будынак — уласнасць "Дас Фахтвэрка". Там перыядычна праводзяцца выставы сяброў суполкі, курсы жываліцы і малюнка, ладзяцца вечары музыкі і літаратуры.

Еўропа перанасычана мастацтвам. Рынак велічэзны, але тым не менш здольны "паглынуць" і новых мастакоў, і новыя формы творчасці. Рацыяналізм тут іграе далёка не першую ролю. Вобраз ствараецца не столькі знаёмымі нам сродкамі, а хутчэй канцэпцыяй, голай ідэяй, падчас зразумелымі найперш толькі самому аўтару. Тут рэдка знаходзіцца месца акадэмічным жанрам, партрэтам, тэматычным кампазіцыям. Сёння на вяршыню папулярнасці — экспрэсіі, метафізы, калажы...

Выстава нямецкай суполкі — эрэз сучаснага еўрапейскага мастацтва. Яна загалі не разлічвалася на наш густ ("асацыялізаваны", на думку нямецкіх мастакоў). Прыгожыя скульптурныя, нават хутчэй дызайнерскія формы Г. Міеса. Фотакаментары чалавечых праблем В. Нордэна, падмацаваныя вынайздзенай ім тэхнікай наслайвання акварэлі і тушы. "Элементы" Т. Шэфера, складзеныя з расплывістых светла-калеравых уражанняў, метафізікі і гумару. Празрыстыя акварэлі У. Штамер. Сакавітыя да грубаватай спрошчанасці каларовыя экспрэсіі К. Штэгмана і іншасказальнасць афортаў Б. Віезекапікера.

А ўвечары, калі давалася пасядзець, пагутарыць з такімі рознымі і непадобнымі знешне мастакамі, паназіраць за ўяўнымі і схаванымі эмоцыямі, энергічным абмеркаваннем праблем, падумалася: таму і выстава атрымалася такая разнастайная ў сваіх крайнасцях — без усялякай канцэпцыі. Бясконцыя спрэчкі і разважанні пра сутнасць карціны, спроба знайсці месца паміж Кандзінскім і Малевічам, адштурхнуцца ад чорнага квадрата як ад "голай іконы XX стагоддзя". І як вынік — сама экспазіцыя, дзе позірк праслізгае з абстрактных плямаў да абстрактных калажаў.

Але, зрэшты, у кожнай выставе ёсць рацыянальнае зерне, хаця б мажлівасць параўнаць, пазнаёміцца, пацікавіцца. І яшчэ — усцешыцца, што і да нас нарэшце сталі прыязджаць не для экзотыкі, а дзеля самога мастацтва. Хай сабе

ўрэшце гэта і застанеца радком у каталожным спісе праведзеных выставаў.

Н. ЖОГЛА

На здымках: Г. Міес "Унутранае-Знешняе"; Ю. Вольф "Карціна".

ПРАВЕРЦЕ ПРАВІЛЬНАСЦЬ АФАРМЛЕННЯ АБАНЕМЕНТА

На абанеменце павінен быць прастаўлены адбітак касавай машыны.

Пры афармленні падпіскі /пераадрасоўкі/ без касавай машыны на абанеменце прастаўляецца адбітак календарнага штэмпеля аддзялення сувязі. У гэтым выпадку абанемент выдаецца падпісчыку з квітанцыяй аб аплаце кошту падпіскі /пераадрасоўкі/.

Для афармлення падпіскі на газету або часопіс, а таксама для пераадрасавання выдання бланк абанемента з даставачнай карткай запаўняецца падпісчыкам чарнілам, разборліва, без скарачэнняў, адпаведна ўмовам, выкладзеным у каталогах.

Запаўненне месячных клетак пры пераадрасаванні выдання, а таксама клеткі «ПВ-МЕСЦА» робіцца работнікамі прадпрыемстваў сувязі.

У літаратурным, культурным жыцці Беларусі згуртаванне "Узвышша" займае асобнае месца. Менавіта яму айчынае прыгожае пісьменства абавязана значным павышэннем інтэлектуальнага ўзроўню. Павышэннем культуры творчасці ўвогуле. Ёсць нешта загадкава-высокае, што якраз і вылучае сапраўдную творчасць, у тым, што згуртаванне з'явілася ў час найбольш моцнага супрацьстаяння нацыянальнай інтэлігенцыі савецкай сістэме. А якая смеласць, якое ўсведамленне сваёй місіі і адказнасці: "Узвышша" беларускай мастацкай культуры творыцца не колькасцю пазтаў і пісьменнікаў, якія б асмеліліся абвясціць сябе каманднымі высотамі, а якасцю той літаратурна-мастацкай прадукцыі, якая прыносіцца ў скарбніцу беларускай мастацкай культуры з глыбін сучаснасці, узброенай ведамі, воляю, шчырым жаданнем і энтузіязмам вялікай творчасці". І гэта прагучала ў той час, калі рэвалюцыйная тэматыка была вызначальным крытэрыем вартасці мастацкіх твораў, а імкненне да высокай формы абвясчалася праявай буржуазнасці. А чаго варта заява У. Дубоўкі, што "Узвышша" прызнае кіраўніцтва камуністычнай партыі толькі ў "прамысловым для сябе напрамку і формах"?

А якія імёны! Адам Бабарэка, крытык, погляды якога на развіццё айчынай літаратуры, мастацкую

творчасць не толькі не згубілі сваёй актуальнасці і праз семдзесят год, але і зараз здзіўляюць сваёй глыбінёй; К. Чорны, пісьменнік-філосаф, тонкі псіхалаг, які спрыяў жанраваму, стылёваму ўзбагачэнню нацыянальнай прозы; У. Дубоўка, кумір літаратурнай моладзі 20-х гг., наватар мастацкай формы, адзін з найбольш радыкальных апанентаў сістэмы; Я. Пушча, аўтар "кромольных" "Лістоў да сабакі"; Л. Калюга, які так моцна заявіў пра сябе аповесцямі "Ні госьць, ні гаспадар" (чым не метафара лёсу беларуса?), "Нядоля Заблоцкіх", чый голас абарваўся ў 1937 годзе; В. Шашалевіч, таленавіты драматург, аўтар п'ес "Апраметная", "Змрок", "Воўчыя ночы", "Сімфонія гневу"; А. Шашалевіч (А. Мрый), чые "Запіскі Самсона Самасуя" сталі жорсткай сатырай на тагачасны сацыяльны лад і яго прадстаўнікоў; Ф. Купцэвіч, крытык, што распрацоўваў пытанні нацыянальнай спецыфікі беларускай літаратуры; Антон Адамовіч, чые імя толькі зараз спакваля вяртаецца ў крытыка-літаратурны ўжытак (ва "Узвышшы" друкавалася серыя яго артыкулаў, прысвечаных аналізу творчасці М. Гарэцкага); З. Бядуля, які яшчэ ў дакстрычніцкі час засведчыў пра сябе высокай творчай культурай (пэўна, таму і адчуў роднасць з "Узвышшам"); К. Крапіва, М. Лужанін, Т. Кляштор-

ны, С. Дарожны...

Уражае мастацкі ўзровень твораў узвышшанцаў, іх грамадзянская мужнасць, інтэлектуальная моц крытычных распрацовак.

У часы, калі спадчына мінулага адмаўлялася і адпрэчвалася, "Узвышша" абвясціла сябе пераемнікам культурных традыцый "Нашай Нівы".

Лёс жорстка паставіўся да узвышшанцаў. Хто быў расстраляны, хто зведаў сталінскія засценкі. За мужнасць, за талент лёс заатрабаваў платы. Высокае непадзельнае ад трагічнага. Зрэшты, трагічным у той час было прасякнута ўсё...

Адчуванне "відавочнай незапоўненасці нішы "узвышшэнства" рухала пісьменнікамі, што аб'ядналіся вакол абноўленай "Крыніцы".

На шчасце, не перарвалася і жывая паява часоў. Працягваецца творчая дзейнасць Максіма Лужаніна, аднаго з сяброў лігав'яднання. На словы ўдзячнасці за згоду сустрэцца Аляксандр Амвросьевіч адказаў: "Я не магу не пагадзіцца. Я застаўся адзін з узвышшанцаў..." Сказана гэта было стрымана, з адчуваннем адказнасці перад памяццю і справай сяброў.

"Я застаўся адзін з узвышшанцаў..."

ГУТАРКА З МАКСІМАМ ЛУЖАНЫМ

— Якім чынам выпрацоўваліся праграмны палажэнні "Узвышша", як абмяркоўваліся?

— Ідэалагам, галоўным тэарэтыкам аб'яднання з'яўляўся, безумоўна, Адам Бабарэка. Надзвычай разумны і дасведчаны быў чалавек. Вельмі натхняў усіх нас Уладзімір Дубоўка сваёй няўрымслівасцю, актыўнасцю, пошукам. Шмат прараноў уносіў менавіта ён. Падштурхоўваў мяне працягваць вопыты з рытмізаванай прозай: у Сержпутоўскага цэлыя кавалкі тэксту рыфмуюцца. Я паспрабаваў рабіць тое ж — атрымалася. Дубоўка лічыў такія эксперыменты вельмі цікавымі.

На агульны сход усе сябры згуртавання збіраліся адзін раз на год, у Дзень памяці Максіма Багдановіча. Тут жа абмяркоўваліся творы узвышшанцаў. Спачатку нас было не болей дзесятка чалавек. Старэйшыя (Бабарэка, Чорны) спачатку даведаліся, як адносіцца маладзейшыя пісьменнікі да ідэі ўтварэння новага аб'яднання. Мы з Сяргеем Дарожным згадзіліся адразу. Пятро Глебка ўгаварыў Паўлюка Труса. Трус і меўся быць дзесятым. Але яго паставілі ў такія ўмовы, што ён вымушаны быў зняць свой подпіс.

— З якімі літаратурнымі аб'яднаннямі, пісьменнікамі іншых рэспублік падтрымлівала творчы сувязі "Узвышша"?

— Найбольшыя сувязі былі з украінцамі, перш за ўсё праз часопіс "Чырвоны

шлях", які рэдагаваў Грыгорый Эпик, газету "ЧИП" (Читатель и Писатель). У гэтай газеце быў надрукаваны і мой верш. З Масквой сувязі падтрымліваліся ў асноўным праз Дубоўку, які жыў там. Папрацаваць у Маскве давалася і мне.

— Наколькі папулярнымі на Беларусі былі погляды А.Варонскага?

— З рускіх крытыкаў яго чыталі найбольш, як і ўвогуле перавальцаў.

— Што разумелася пад "беларускай жанравасцю"?

— Палажэнне пра "беларускую жанравасць" не ёсць голае тэарэтызаванне. Ці ёсць адпаведнікі раманам Тагора ў літаратурах іншых нацыянальнасцей? Ці ўзяць кароткія аповяданні, мініяцюры Ядвігіна Ш. Пазней такую ж форму сустракаем у Змітрака Бядулі, Вацлава Ластоўскага, у наш час — у Янкі Брыля, у вашага суразмоўцы.

— Уражае высокі ўзровень крытычных артыкулаў узвышшанцаў, найперш — Адама Бабарэкі. Тут не толькі тонкае разуменне літаратурнай творчасці, але і веданне філасофіі, псіхалогіі.

— Бабарэка быў вельмі таленавітым чалавекам. Якуб Колас гаварыў, што нейкі малады крытык (я тады ўстрымаўся нагадаць Коласу імя Бабарэкі, ён не быў яшчэ рэабілітаваны) вельмі тонка адчуў асаблівасць пабудовы паэмы "Сымон-

музыка" (па аналогіі з сямю кругамі пакуты ў "Боскай камедыі" Дантэ). Акрамя таго, у Бабарэкі былі добрыя настаўнікі — выкладчыкі Беларускага дзяржуніверсітэта: Замоцін, Барысэўскі, Вазнясенскі, гісторык Пічэта, мастацтвазнавец Шчакаціхін. Вялікія аўдыторыі збіраў гісторык культуры і філасофіі Бухаркін.

— Наколькі на той час на Беларусі ведалі заходнееўрапейскую літаратуру?

— Вельмі ўдзячны былі узвышшанцаў Гаўрылу Раманавічу Гарэцкаму. Ён трапіў па службовых справах у камандзіроўку ў Польшчу і прывёз адтуль некалькі кніжак Юліяна Тувіма, Уладзіслава Бранеўскага. Для нас гэта быў моцны глыток нястрыманай, свабоднай паэзіі.

— У адным з нумароў "Узвышша" змешчаны артыкул Уладзіміра Дубоўкі пра "Бадзьягаў" Кнута Гамсуна.

— Так, Чорны даведаўся, што на Украіне выдалі "Бадзьягаў" і выпісаў некалькі экзэмпляраў. У маладых пісьменнікаў увагу быў нахіл да Гамсуна (В. Каваль, С. Баранавых, К. Чорны). Пасля яго змяніў Тагор.

— Якое месца ва "Узвышшы" займалі пытанні культуры мовы?

— Адно з асноўных. Чысціні мовы надавалася асабліва ўвага. "Маладняк" у аснове сваёй беларускую мову ведаў слаба. А ва "Узвышшы" стаўленне да культуры мовы было пурытанскім. Асабліва патрабавальным быў Кузьма Чорны. Фразеалогія трымалася ў асноўным на ім. Ну і з большага на Лукашы Калюгу. Чорны часта наведваў сталовую інвалідаў і нам, маладым, раіў рабіць гэта, каб вучыліся мове. Бо там гучала сакавітая беларуская мова.

— Аляксандр Амвросьевіч, раскажыце, калі ласка, падрабязней пра сваіх сяброў. Якімі яны былі ў жыцці?

— Бабарэка быў у самым лепшым сэнсе настаўнік. Ён жыў на Ульянаўскай. Прыездзіў да яго параіцца, ён паводзіць па скверыку, пагаворыць з табой. Ціхі голас, вельмі пераканаўчы, прыгожы. Быў вельмі мудры, вельмі сардэчны чалавек. І разумны як крытык. Ён далёка глядзеў.

Кузьма Чорны — паілец і кармілец. Ведаў, які даход у студэнта, таму стараўся, каб своечасова выплалася ганарары. Вельмі гэтым падтрымліваў. У нас з ім добрыя былі адносіны: землякі. Гасцінны чалавек. Вельмі быў шчаслівы, калі нарадзілася яго дачка Рагнеда. Вадзіў нас па аднаму паказваць яе. Пераборлівы да чысціні. Я, калі пішу, павінен адчуваць сябе, як у дарозе. У яго ж было інакш: на сталае — толькі чысты стос паперы, ручка, зрэдку — якая-небудзь кніга.

— А з кім вы асабліва сябравалі?

— Мы ўсе маладыя былі дружныя: і узвышшанцаў, і маладнякоўцаў. З Глебкам, Трусам, бо тады разам вучыліся ў педтэхнікуме. З Дарожным. Маракі — вельмі светлы і прыемны для дружбы чалавек. Змітро Віталін. Зараз ён жыве на Украіне. Пасля арышту і рэабілітацыі выдае кнігі на рускай мове. Варожасці да "Маладняка" не было, хоць некаторыя крытычныя выступленні моцна чаплялі нас. Разам з маладнякоўцамі ездзілі ў творчыя паездкі, выступалі на вечарынах.

— Аляксандр Амвросьевіч, існуе меркаванне, што персанажы рамана Чорнага "Сястра" мелі прататыпаў сярод тагачаснай творчай інтэлігенцыі.

— Дакладна сведчыць пра гэта не магу. Тое, што Кузьма Чорны апісваў сваіх землякоў з Цімкавіч, — так. Але што датычыць персанажаў "Сястры"... Чорны быў вельмі назіральным чалавекам. Магчыма, што гэтыя яго назіранні над жыццём інтэлігенцыі і пакладзены ў аснову рамана. А што да канкрэтных асоб — не думаю.

— На каго з пісьменнікаў вы арментаваліся ў творчасці?

— Спачатку ішлі за маладзейшымі. За лідэраў прымалі маладых — Уладзіміра Дубоўку, Язэпа Пушчу...

— Аляксандр Амвросьевіч, звернемся да атмасферы тых часоў. У творах многіх маладых пісьменнікаў, напісаных пасля рэвалюцыі, пераважаюць матывы радасці, аптымізму. Гэтая радасць — сапраўдная ці ўяўная?

— Тут трэба ўлічваць фактар маладосці. Сапраўды радаваліся жыццю. Не ўсё і не адразу зразумелі.

— А калі пачалося расчараванне, разуменне?

— А тады, калі далі каленам пад зад і ўваткнулі ў камеру. Хаця і ў лагера думаў, што гэта памылка. І толькі ў 1956 годзе вочы адкрыліся. Калі паклікалі ў пракуратуру і паказалі матэрыялы па маёй справе, пабачыў, як рабіліся гэтыя "справы": восемдзесят папак толькі па майму працэсу...

Гутарыла

Анжэла МЕЛЬНИКАВА

ДЗЕЛЯ ЗАХАВАННЯ І РАЗВІЦЦА КУЛЬТУРЫ

Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь у мэтах захавання і развіцця культурнага патэнцыялу рэспублікі заснавала дзяржаўныя стыпендыі дзеячам культуры і мастацтва, творчай моладзі ў галіне літаратуры і журналістыкі, музыкі і харэаграфіі, тэатра і кіно, выяўленчага мастацтва, архітэктуры і дызайна. Стыпендыі прысуджаюцца пад выкананне пэўнага творчага праекта дзеячам культуры і мастацтва ва ўзросце звыш 40 гадоў у памеры 6 мінімальнага заробковых плат на працягу года, творчай моладзі ва ўзросце да 40 гадоў — у памеры 4-х мінімальнага заробковых плат.

Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь аб'яўляе прыём заявак ад кандыдатаў на атрыманне дзяржаўных стыпендыяў на 1996 год. Для разгляду камісіі па прысуджэнню стыпендыяў неабходна прадставіць наступныя дакументы:

1. Заяву (прозвішча, імя, імя па бацьку, дата нараджэння, прафесія, адрас, тэлефон, назва праекта, этапы ажыццяўлення, тэрміны завяршэння, дата, подпіс);
2. Рэкамендацыю творчага саюза, альбо рэкамендацыю за подпісам трох вядучых майстроў у дадзенай галіне дзейнасці;
3. Творчую біяграфію;
4. Спіс творчых прац і заслуг.

Дакументы прымаюцца ў Міністэрстве культуры і друку да 20 кастрычніка 1995 года па адрасе: 220617, г. Мінск, пр. Машэрава, 11, Упраўленне па справах мастацтваў.

Даведкі па тэлефоне 23-98-35.

СЯРОД
РЭДАКТАРАЎ —
І ЯНКА КУПАЛА

75 гадоў назад, у верасні 1920 года з'явіўся першы нумар літаратурна-мастацкага і навуковага ілюстраванага часопіса "Вольны сцяг". Гэтае выданне, да выхаду якога спрычыніўся Народны камісарыят асветы БССР, існавала да студзеня 1922 года і ўсяго пабачыла свет 9 нумароў. У рэдагаванні "Вольнага шляху" ўдзельнічаў Я.Купала, і гэта, бадай, не магло не сказацца на змест часопіса.

Дзякуючы "Вольнаму шляху" ўпершыню апублікаваны раздзелы з паэма Я.Коласа "Новая зямля" і "Сымон-музыка", а таксама з яго аповесці "У палескай глушы", драматычныя творы Л.Родзевіча "Пакрыўджаныя" і "Збянтэжаны Саўка", М.Гарэцкага "Вучыцель Мутарка".

Не абмінаў часопіс увагай і пераклады. У прыватнасці, пад назвай "Песня аб паходзе Ігара" прагучаў славы помнік старажытнай літаратуры "Слова аб палку Ігарава". Яго па-беларуску перавасобіў, як вядома, Я.Купала. Іван Дамінікавіч пераклаў і сцэнічную аповесць Е.Жулаўскага "Эрос і Псіха".

З вершамі ў "Вольным шляху" выступалі Я.Купала, З.Бядуля, М.Чарот, М.Грамыка, Я.Журба і іншыя аўтары. Былі апублікаваны апавяданні таго ж З.Бядулі, М.Гарэцкага, Ц.Гартнага, М.Чарота... Не абышлі супрацоўнікі увагай і творчую спадчыну — пабачылі свет асобныя творы К.Каганца.

Змяшчаліся таксама літаратурна-крытычныя артыкулы, рэцэнзіі. Нельга не нагадаць, што першыя нумары часопіса афармляў Я.Драздовіч.

ЛЯ ВЫТОКАЎ
ПЕДАГОГІКІ

Кніга С.Снапкоўскай "Ля вытокаў нацыянальнай педагогікі", выпушчаная выдавецтвам "Народная асвета", несумненна яшчэ адзін крок для спасціжэння нашай багатай гісторыі. Гэтым разам у галіне педагогічнай дзейнасці. Аўтар, выкарыстоўваючы малавядомыя матэрыялы (а вядомыя асэнсоўваюцца па-новаму), паказвае, наколькі вялікім інтэлектуальным патэнцыялам валодаў беларускі народ яшчэ да 1917 года, як лепшыя яго прадстаўнікі клапаціліся, каб да духоўнага багацця маглі далучыцца як мага больша колькасць беларусаў.

АГРАНАМІЯ —
ЛІТАРАТУРЫ
НЕ ПЕРАШКОДА

Як быццам згадваць пра юбілей Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі "ЛіМу", з-за яго спецыфікі, і не выпадае, тым не менш не сказаць пра яго нельга. Пачатак гэтай навучальнай установе быў пакладзены ў 1840 годзе. Тады ў колішнім маёнтку Горы-Горкі, а знаходзіўся ён непадальку ад Горак, была заснавана земляробчая школа, якая з 1848 года стала называцца Горы-Горацкім земляробчым інстытутам. Ён стаў першай вышэйшай аграрна-літаратурнай установай не толькі на Беларусі, а і ва ўсёй Расіі.

А не ўспомніць "ЛіМу" пра гэты юбілей нельга па той прычыне, што з 1 лютага 1926 года загадчыкам кафедры беларускай літаратуры ў акадэміі працаваў М.Гарэцкі. На гэтай жа кафедры працаваў таксама Паўліна Мядзёлка, нядаўні выпускнік Літаратурнага інстытута імя Валерыя Брусава ў Маскве Юрка Гаўрук. Асістэнтам жа кафедры раслін з'яўляўся М. Ганчарык, які выступаў з вершамі пад псеўданімам Я. Сявец. Усе яны сталі актыўнымі сябрамі "Аршанскага маладняка", а ў Горках стварылі сваю студию гэтай арганізацыі.

Захаваліся планы работы гэтай студыі на 1926—1927 гады. У іх чытаем: "Вывучаць літаратуру з боку філасофскага, затым лічыць неабходным вывучэнне той часткі матэрыялістычнай філасофіі, якая гаворыць аб ёй... Увесці ў практыку мастацкія пераклады з навішых чужаземных мастакоў слова на тыя творы, якія будуць разглядацца на сходах".

Дарэчы, не без удзелу сельскагаспадарчай акадэміі цяпер у Горках рэгулярна праводзіцца Гарэцкія літаратурныя чытанні.

Так што аграрна-літаратурны перашкода.

Кнігі п'яцідзесцігадовых аўтараў заўсёды адгортваеш з цікавасцю і спадзяваннем — паэт у самай пары сталасці, калі за плячыма і жыццёвы лёс, і творчыя набыткі, а наперадзе — яшчэ надзея, дарога, рух. Разам з тым і патрабаванні да чалавека такога ўзросту найвялікшыя — быў час сябе знайсці і сцвердзіць, таму паэту нельга схавацца ні за абяцанні і заклікі, ні за трапную дэталь ці выпадковы ўдалы вобраз, ні за фармальны эксперымент. Час мець віразную грамадзянскую і творчую пазіцыю, час несці адказнасць не толькі за сябе — "за справу, за дзяржаву, за народ", час не толькі ставіць пытанні, але і даваць на іх адказы.

Кніга "Кубак блакіту" выйшла акурат ва ўраджайны п'яцідзесцігоддзевы год Казіміра Камейшы. І трэба сказаць, што п'яцігоддзевы пазітыўнай працы вялікі — дзсяткі кнігі лірыкі, зборнікі вершаў для дзяцей, пераклады. Паэт працуе рупліва, разважна і спакойна, без душэўнай мітуслівасці і празмернага напружання голасу.

Памяць — ці не асноўнае, што яднае зярняткі твораў у кнігу:

Ды памяць хіба заслоніш?

Калі ўсе мы з Памяці самі.

Сімвалы беларускай даўніны — тыя абярэгі, у якіх сёння адчувае вострую неабходнасць кожны, каб далучыцца да ўгрунтаванага ў лёсе стагоддзяў энергетычнага дрэ-

К.Камейша. Кубак блакіту. Вершы і паэма. Мн., "Мастацкая літаратура", 1994.

ва народа, каб не загінуць пустым зернем на вятрах часу. К.Камейша моцна адчувае сваю аднасць з агульным беларускім лёсам, і ў большасці вершаў натуральна гучыць яго грамадзянскі клопат.

Яшчэ адзін круг памяці — змрочныя часы сталіншчыны, ахвярай якой можа з поўным правам лічыць сябе кожны, у чым сэрцы пануе страх і маральнае (ці мо лепш сказаць "амаральнае?") прыстасаванства да сістэмы. Сродкамі публіцыстычнай паэзіі К.Камейша стварае пераканальны вобраз героя былых часоў, добра ўжо знаёмага з дакументальнай літаратурай і кінафільмаў. Верш "Майстра допытаў" ярка і мае аднакі кінематаграфічнасці, сцэнічнай сюжэтнасці, стварае вобраз зрокава выразны і дакладны.

Не, няма вышэй, чым праўда, меры,
Праўда яго мучыць і скрабе.

Ён сядзіць, прыгорблены, у скверы

І чытае праўду пра сябе.

Чыйсьці твар паўстане, поўны жалю.

Хоць ты падымайся і ўцякай.

Так рука з наганам не дрыжала,

Як дрыжыць з газетай рука.

...Сніцца пекла і яму, бывае,

Хоць для пекла сам ствараў кругі.

І мундзір у шафе спачывае

У паддэках нечае крыві.

Уражанне ад гэтага верша, як увогуле нярэдка бывае ў К.Камейшы, паслабляе апошняга агульна-рытарычнага страфа, якой я тут не прыводжу.

Крывянее паэту і памяць вайны, якую ён, як кожны беларус, адчувае генетычна. Толькі мне ўяўляецца найбольш выразным не верш "Памяць", так высока ацэнены А.Марціновічам у артыкуле "Не да паэзіі? Паэзія жыве!" ("Голас Радзімы", 7 ліпеня 1994 г.), а пранзіліва-трагічны "Уцекачок". Не тры хатынскія бярозкі, пра якія, здаецца, даўно ўсё сказана, а "дзіцятачка", якое апошнім штуршком ратуецца ад кулі тыя, хто праз секунду будзе расстрэляны, "дзіцятачка", якое ўцякае ад смерці, — вобраз са значна большым гуманістычным патэнцыялам, і, што важна для К.Камейшы, вобраз свежы, не сцёрты эмацыянальна.

"Рука бяды", "У 30-кіламетровай зоне", "Хмара зноў..." і іншыя вершы прасякнуты чарнобыльскім болем, хоць увасоблены ён з рознай мерай эстэтычнай навізны. Подых бяды адчуваецца і ў вершах, непасрэдна, здавалася б, не звязаных з гэтай тэмай, калі, напрыклад, паэт гартае сваю святыню — "Зялёную біблію":

Кнігу пушчы сваёй

Зачытаў я

Да пнёў, да канавак

І да кожнай галіны.

Рукі ў фарбе мае друкарскай,

З суніц,

І чарніц,

І маліны.

І заўсёды нямею
На самай гарачай старонцы,

Сярод кніг

НАБЛІЖЭННЕ
ДА ДУХОЎНАСЦІ

Набыткі беларускіх энцыклапедыстаў за апошнія гады відавочныя. Калі ў іншых былых саюзных рэспубліках гэтая важная, без перабольшання, дзяржаўная справа пушчана на самацёк (на Украіне выпуск энцыклапедыі і рознага роду даведнікаў па сутнасці спынены), то ў нас штогод выходзіць па некалькі кніг. Ды якіх! Згадайма хоць бы асобныя з іх — "Энцыклапедыя археалогіі і нумізматыкі", "Архітэктура Беларусі", "Чырвоная кніга Рэспублікі Беларусь", "Блакітная кніга Беларусі", "Беларуская мова", шэраг выданняў з серыі гісторыка-дакументальных хронік "Памяць" (Гродзенскі, Хойніцкі, Пружанскі, Расонскі, Глыбоцкі і іншыя раёны, а таксама Рэспубліканская кніга "Памяць" і іншыя). І, безумоўна, ці не першае месца тут належыць гістарычнай энцыклапедыі Беларусі, першыя два тамы якой ужо прыйшлі да чытача, а трэці на падыходзе.

Зразумела, энцыклапедычная справа — цяжкая, складаная. І каб з'явілася тое ці іншае выданне, неабходна затраціць на падрыхтоўку яго не адзін год. Тым не менш, смела можна сказаць — галоўная заслуга ў тым, што згаданыя кнігі з'явіліся, незабыўнага Барыса Іванавіча Сачанкі, які нядаўна заўчасна пайшоў у жыццё. Вядома, да справы падрыхтоўкі асобных са згаданых энцыклапедыі і даведнікаў спрычыніліся і яго папярэднікі (ля вытокаў гістарычнай энцыклапедыі стаяў выдатны наш адраджэнец Міхась Ткачоў), тым не менш даводзіць справу да канца даводзілася ўсё ж Барысу Іванавічу. Ці трэба нагадаць, наколькі цяжка гэта сёння? Хаця, бадай, гаварыць пра гэта ўсё ж трэба і, думаецца, з цягам часу з'явіцца ў нас артыкулы, што раскажуць пра тытанічную працу Б.Сачанкі на ніве нацыянальнага Адраджэння.

А пакуль... Пакуль гаворка пра энцыклапедычны даведнік "Мысліцелі і асветнікі Беларусі", выхад якога Барыс Іванавіч яшчэ ўбачыў. Наклад гэтага унікальнага выдання, як на сённяшні дзень, не такі і малы — шэсць тысяч асобнікаў. Дарэчы, парада патэнцыяльным пакупнікам: калі ёсць жаданне, можна набыць "Мысліцелю і асветніку Беларусі" ў самім выдавецтве (Мінск, вул.Скарыны, 15-а). Цана, як для такіх выданняў, то прымальная — усяго 45 тысяч рублёў (у гандлі з рознымі "накруткамі", безумоўна, кошт значна большы)...

Але пра кнігу... Да месца прывесці колькі радкоў з прадмовы: "У энцыклапедычным даведніку "Мысліцелі і асветнікі Беларусі" зроблена спроба сабраць пад адну

вокладку ўсё сузор'е асветнікаў, прадстаўнікоў філасофскай і грамадска-палітычнай думкі зямлі Беларускай ад старажытных часоў да пачатку XX стагоддзя. Гэта своеасаблівы экскурс у складаны шлях гісторыі фарміравання беларускай нацыі, яе культуры і дзяржаўнасці, выкладзены ў біяграфіях яе дзеячаў. Тут змешчаны біяграфіі дзяржаўных, грамадска-палітычных і рэлігійных дзеячаў, філосафаў і педагогаў, вучоных розных галін навукі і вынаходнікаў, пісьменнікаў і мастакоў, кампазітараў і музыкантаў, выдаўцоў і бібліятэкараў, прыродазнаўцаў, падарожнікаў і краязнаўцаў, удзельнікаў нацыянальна-вызваленчага і рэвалюцыйнага руху, незалежна ад нацыянальнай прыналежнасці, веравызнання, грамадскай пазіцыі і светапогляду, якія неслі ў скарбонку айчынай і сусветнай культуры свае веды, думкі і талент, сцвярджалі аўтарытэт беларускага народа і веліч нацыянальнай ідэі. Падмурак, закладзены ў свой час гэтымі асобамі, у рэшце рэшт стаў той асновай, якая прывяла Беларусь да ажыццяўлення гэтай ідэі — адраджэння і набыцця ёю незалежнасці".

Змест даведніка склалі больш за 650 персаналій, якія часова ахопліваюць прамежак, як ужо адзначалася, ад глыбокай старажытнасці да пачатку нашага стагоддзя. Што важна — у кнізе прадстаўлены звесткі не толькі пра тых, хто нарадзіўся на Беларусі, а на яе этнічнай тэрыторыі, што, безумоўна, значна пашырае кола асоб. Акрамя таго, не абыдзены ўвагай імёны дзеячаў, якія хоць і не з'яўляліся ўрадзэнцамі Беларусі, але значную частку свайго жыцця звязалі з нашым краем, ці ўнеслі значны ўклад у развіццё культуры Беларусі...

Кампазіцыйна даведнік складаецца з чатырох раздзелаў. Яны размеркаваны наступным чынам: "Эпоха Полацкага і Тураўскага княстваў", а гэта, як вядома, X, XI, XII стагоддзі; "Эпоха Вялікага княства Літоўскага", што адпавядае XIII, XIV, XV, XVI стагоддзям; "Эпоха Рэчы Паспалітай", а сюды ўваходзяць XVII і XVIII стагоддзі; "Беларусы ў складзе Расійскай імперыі", што азначае XIX стагоддзе. У кожным з гэтых раздзелаў артыкулы пра тых ці іншых дзеячаў падаюцца ў алфавітным парадку. Але, каб даведнікам было зручна карыстацца, у канцы яго змешчаны алфавітны паказальнік, таму знайсці неабходную асобу не складае ніякай цяжкасці.

Наконт персаналій... Здаецца, няма ніводнага больш-менш вядомага прозвішча,

якому б не знайшлося месца ў кнізе. Узяць хоць бы першы раздзел. Можна прачытаць пра Аўрамія Смаленскага і Гардзіслава, Ефрасінню Полацкую і Звеніславу, Кірылу Тураўскага і Клімента Смаляціча, Рагнеду і Усяслава Чарадзея... Тое ж самае тычыцца і наступных раздзелаў, у якіх, зразумела, сустрэнеш Сымона Буднага, Васіля Цялінскага, Мялеця Сматрыцкага, Льва Сапегу, Лаўрэнція і Стэфана Зізіанія, шматлікіх Радзівілаў, Ходзькаў...

Прыемна, што даведнік робіць добрую справу па ліквідацыі тых прагалаў, што па розных прычынах з'явіліся ў папярэдніх энцыклапедычных выданнях. Для прыкладу... возьмем Сцяпана Міхаіла Аскерку. Нарадзіўся ў 1712 годзе на Наваградчыне (год смерці невядомы). Эканаміст-уталіст... Быў саветнікам юстыцыі караля Германіі Фрыдрыха II, у 1760 годзе напісаў сваё эканамічнае даследаванне "План, які не з'яўляецца нормай" і выдаў яго ў Бернбергу. Аўтар марыў "усталяваць такі грамадскі лад, які б садзейнічаў уздыму жыццявага ўзроўню, культуры і асветы народа". Дарэчы, гэты "План..." з'явіўся раней, чым працы знакамітых сацыялістаў-уталістаў Л.Сен-Сімона, Ш.Фур'е, Р.Оўэна...

Калі і даводзілася да "Мысліцелю і асветніку Беларусі" чытаць пра Андріяна Прахава, то хіба толькі ў эсе Уладзіміра Караткевіча "Мсціслаў—Мсціслаўль" (1985). Іншыя нашыя выданні чамусьці не згадваюць імя гэтага выдатнага чалавека. Ні слова пра яго не сказана нават у кнізе М.Ткачова і А.Трусава "Старажытны Мсціслаў" (1991). А між іншым, А.Прахаў (1846—1916) акурат родам з Мсціслава. Вядомы гісторык мастацтва, археолаг, мастацкі крытык, педагог. Рэдагаваў ілюстраваны часопіс "Пічела". Шмат увагі ўдзяляў даследаванню мастацтва старажытнага Егіпта, Грэцыі, але ён жа і аўтар "Крытычных назіранняў за помнікамі старажытнага мастацтва...", кнігі "Кіеўскае мастацтва, X, XI, XII ст. ..."

Хоць "Мысліцелі і асветнікі..." па сваёй структуры і энцыклапедычнасці даведнік, тым не менш ён значна адрозніваецца ад аналагічных выданняў. Найперш самай падачай матэрыялу. Я б сказаў, "акадэмічны" прынып не заўсёды захоўваецца. Як правіла, не проста падаюцца "голыя", ніякі і самі па сабе важныя звесткі, а шырока расказваецца пра пэўнага дзеяча, аналізуецца яго асобныя творы. Даволі часта такая гаворка ператвараецца ў разгорнуты нарыс, як, скажам, развагі Л.Званарова і

Калі з літары грыба
У сэрца мне дышае
Стрончый.

Яшчэ адна балючая кропка памяці — загубленыя рэчкі ("Сповідзь на былым рэчышчы", "Рэчка мая", "Трывожнае", "Душа над Нёманам" і інш.). Вось ужо пра што дакладна няма чаго сказаць новага. Можна, як пераконваюць вершы К.Камейшы:

Рэчка мая,
вірунны,
Адвірвала сваё.
Рэчка мая, гарунны,
Сохне ўспамін — ручаёк.

Гаркаваты атрымліваецца кубак Памяці? Вядома, а які ж ён можа быць яшчэ?

Гарчынкі ў "Кубак блакіту" дадаюць і элегіі К.Камейшы, у якіх чалавек нярэдка малюецца на беразе адчаю, у трагічныя моманты жыцця:

Стане ў свеце вузка-вузка,
А была такая шыра.

...чорны крык сарвешца з вуснаў,
Потым — вір,
А потым — жвір.

К.Камейша, безумоўна, аптыміст па натуре, і гэтую трагедыюнасць імкнецца адолець у іншых вершах.

Ціха пыліцца бывалы мой шлях,
Шпэгачца з вечнасьцю жьгта.
Я за цябе ўздыхаю, зямля,
Кубак блакіту.

Аптымізм, вядома, заўсёды больш агульны і наўны, чым адчай, але гэта ўжо закон жыцця, і К.Камейша яго толькі ўвасабляе.

Узмацняе эстэтычнае ўражанне ад паэзіі, яднае вершы ў кнігу і ўдала, з густам зроблены акцэнт на блакіт, сіняву — колеры неба, высокага парыву, ідэалу і адначасова, як сведчаць псіхологі, — смутку і

трывогі.

Кніга ўвогуле напісана сталым і вопытным паэтам, якому, да таго ж, самыя аўтарытэтыныя крытыкі не раз раілі звяртаць большую ўвагу на форму верша. К.Камейша і імкнецца гэта рабіць, па-майстэрску перасэнсоўваючы факт, дэталі, тропы, гучанне слоў, выкарыстоўваючы розныя жанры паэзіі (цыклы "Жартоўная гронка", "Адзор'і", элегіі і інш.), рыфмуючы нетрадыцыйна і ўпэўнена ("развеснела — равеснікаў — рамеснікі"). Праўда, поза старажытнага ўсходняга філосафа да традыцыйна-сялянскай сутнасці К.Камейшы пасуе мала, і "Адзор'і" яго трохі туславата-другасныя, ім не хапае глыбіні. За рэдкім, хіба, выключэннем:

Лёгка птушка па небе

Пльве.

Дык чаму ж мне баляць

Яе крылы?

Усё ж не абстрактныя высновы, а канкрэтныя разважанні над убачаным часцей прыносяць паэту плён, як у вершы "Драўляны анёл", у якім паэт узгадвае фігурку з белага пушчанскага касцёла:

Сядзіць у прынебным акне
Анёл мой — драўлянае жменька.

Я думаў, ён белы ў мяне,

А ён, як і гора, сівенькі.

Удаюцца К.Камейшы і прытчы — з-за таго ж заўсёднага ўмення задумацца над фактам і высветліць яго філасофскі падтэкст. Плённае спалучэнне прытчавасці і публіцыстычнасці ратуе паэзію ад агульшчыны, паглыбляе філасофскі падтэкст слова, актывізуе чытацкае ўспрымання твора ("Сучасная прытча", "Жыў-быў пан...", "Балада пра бяздомнага сабаку", "Апошні чорт", "З казачнай даўніны").

Праўда, дакладныя, глыбокія канцоўкі, неабходныя для прытчы, удаюцца К.Камейшы не заўсёды, і тады, як у вершы пра дзіравую лодку, за вобразам якой выразна чытаецца наша сённяшняе грамадскае жыццё, атрымліваецца толькі рытарычны кліч:

Давайце ж прасмолім лодку,
І ўдалеч хутчэй папльвем!

Рытарыкі ўвогуле ў кнізе мнагавата — і гэта таксама не нечаканасць — у 50 гадоў паэт рэдка мяняецца карэнным чынам.

І сёння паэт эксплуатае старыя знаходкі, як у поўным легкаважнага пафасу вершы "Пераароджаныя": "вялікая аўчынна вайна". Не так даўно, у зборніку "Пярэймы дня", было значна мацнейшае: "вялікая сямейная вайна" (мусіць, тады П.Макаль перахваліў паэта за гэты вобраз). Нас жа, пастаянных чытачоў паэзіі, не так многа, і мы ўсё выдатна помнім. І сёння лёгка знайсці ўсё тое, за што К.Камейшу папракалі раней: неапраўданы інверсіі ("і цягне слова кожнае ў зману невады". Што за "змана" атрымліваецца?), неахайныя, паспешлівыя вобразы, ад якіх аж мароз па целе:

Б'юць і рэжуча па зрэнках,

Каб аслеп ты, як ноч,

З фары светлай сукенкі

Два пражэктары воч.

Можна было б і яшчэ "навылузваць" падобных недарэчнасцей, мо хто так і зробіць, але я ў гэтым не бачу патрэбы.

І, нарэшце, паэма "Посах", якая годна завяршае кнігу. Твор удалы менавіта таму, што прысвечаны, у поўнай адпаведнасці з законам паэмнага жанру, асобе велічнай, адраджэнскага тыпу, рамантычна-ўзбуджальнай — унікальнаму мастаку, філосафу, літаратару, фалькларысту, настаўніку Язэпу

Драздовічу. Лёс Язэпа Драздовіча сам па сабе рамантычная паэма, пазбаўленая усялякай прывязанасці да часу. Ён, Драздовіч, здаецца нейкім незразумелым да канца прышэльцам з іншага свету, які і пайшоў ад нас нечакана, замарзлы на вандроўнай пудыне, пакінуўшы таемныя "Касмавізіі" і іншыя, па духу рэзыхаўскія, малюнкi і дэзэнікі. Радкі з дэзэніка Я.Драздовіча выкарыстоўвае К.Камейша ў якасці эпіграфу, удала высвечваючы іх філасофскі і публіцыстычны змест. Паэма насычана выразнымі дэталямі жыцця мастака і мае аднакі жывапіснасць, малюнкавасць, зрокавай выразнасці ("Малюнак першы. Першы самы план: падлескаў на пагорышчы нашэсце..."). І разам з тым твор часта перарываецца змястоўнымі публіцыстычнымі адступленнямі пра лёс народа, мовы, Радзімы. "Відушчы посах майстра" дапамог паэту прайсці сцежкамі "вечнага вандроўніка", як трапіла назваў Драздовіча А.Ліс, і па-новаму ўбачыць "зямлю, без якой нам не жыць на зямлі". Толькі вось канцоўка паэмы нагадвае хутчэй непатрэбную падпорку відушчаму чытачу:

Пад небам крынічным ён (посах. — В.Р.)
выбухнуў лісцем

І кронай яшчэ маладой загудзе!

У чарговы раз перамагла зададзенасць, і шкада, што ў творы з ліку лепшых.

"Ты думаеш, лёгка ішлося на той перавал, дзе ўзрос?" Вядома, нялёгка, як і кожнаму, але і з большым плёнам, чым у іншых. У гэтым пераконвае "Кубак блакіту" са спелых зярнят жыццёвага вопыту, шчырага летуценнага пацужця, паэтычнага майстэрства.

Вольга РУСІЛКА

г. Віцебск

У.Конана пра Сімяона Полацкага. Больш дзясці старонак тэксту кнігі, шматлікія ілюстрацыі. Дарэчы, пра ілюстрацыі. Іх у дзевядніку шмат, і каляровых і чорна-белых, ды і якасць друку добрая. Немалаважна і тая акалічнасць, што матэрыялы набраны зусім не дробным шрыфтам, так што "спяліцца" не давядзецца.

Непадобны гэты дзевяднік на іншыя аналагічныя выданні і тым, што ў канцы яго можна пазнаёміцца і з асобнымі творамі знакамітых дзеячаў. Напрыклад, прапануецца ўрываць са "Зварота да чытача" Адама Рэйнальда, што быў напісаны да "Статута Слуцкай школы", раздзелы з твораў Сымона Буднага, Волана, Стэфана Зізанія, Георгія Канінскага, Кірылы Тураўскага і іншых. А яшчэ змешчаны тлумачальны слоўнік, які расшыфроўвае малавядомыя тэрміны і філасофскія паняцці, што сустракаюцца ў тэксце.

А ў якасці пасляслоўя прапануецца артыкул доктара філасофскіх навук А.Майхровіча "Ля вытокаў нацыянальнага Адраджэння". Як не пагадзіцца за шанойным Альфрэдам Сцяпанавічам: "Духоўныя традыцыі — гэта крышталізацыя найважнейшых здабыткаў той культуры, якая была спадарожнікам і вынікам намаганняў народа, яго лепшых прадстаўнікоў у мінулыя часы. Адначасова гэта прадбачанне сённяшняга і будучага. Зараз яны могуць надзейна абаярацца на гуманістычныя традыцыі, прасякнутыя стваральным пафасам, праслаўленнем духоўнай сутнасці чалавека, на дасягненні культуры, заснаванай на павазе да права і законнасці, на рашучым непрыняцці дэспатызму, прымуся і гвалтоўнасці, на плён культуры свабоднага чалавекага розуму, на вызваленчы пафас дэмакратычных ідэй роўнасці і незалежнасці ўсіх народаў, іх суверэнны праваў на ўласнае самавызначэнне і развіццё".

Дзевяднік "Мысліцелі і асветнікі Беларусі" і набліжае да гэтых духоўных традыцый беларускага народа. Набліжае і дае мажлівасць адчуць іх значэнне ў поўным аб'ёме, а адчуўшы, у чарговы раз усвядоміць, якая багатая духоўная культура ў нашага народа, і як паважна і беражліва да яе неабходна ставіцца.

Выхад гэтай кнігі, несумненна, свята, падзея ў нацыянальным жыцці. Хоць, думаецца, з цягам часу з'явіцца патрэба і больш дэталёва падысці да разгляду і аналізу выдання, каб у перавыданых пазбавіцца і пэўных пралакаў, якія, на жаль, ёсць. Толькі адзін прыклад, звязаны з крытэрыямі адбору персаналіі сярод мастакоў... Можна прачытаць пра Іосіфа Аляшквіча, Валенція Ваньковіча, Апаляна Гараўскага, Сяргея Заранку, не абдызены ўвагай Іван Трунцёў... Але ж чаму, у такім разе, забыты Казімір Альхімовіч, які стаў ля вытокаў беларускага гістарычнага жывапісу і, па сутнасці, першым пачаў звяртацца не проста да гісторыі, а да гісторыі Беларусі?

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Перыёдыка

ТАКАЯ НАША ГІСТОРЫЯ...

Розныя бываюць даты ў гісторыі. Адны памятаюцца заўсёды, другія — забываюцца і прыгадваюцца толькі напярэдадні юбілею. Так і з гэтай... "Хутка спаўняецца трыста гадоў трагічнай для беларусаў падзеі. У 1696 годзе на ўсеагульнай канферэнцыі саслоўяў Рэчы Паспалітай была прынята пастанова аб забароне ў Вялікім княстве Літоўскім пісаць дзяржаўныя дакументы на беларускай мове. Гэты акт "дастойна" падвёў рысу пад уніяй 1569 года — аб'яднаннем Польскага караляўства і ВКЛ у адзіную дзяржаву. Пачалося выжыванне беларускай мовы не толькі з дзяржаўных устаноў, але і з шырокага ўжытку... Згадвае пра гэта ў артыкуле "Вільгельм Кнорыныш: "Мы лічым, што беларусы не з'яўляюцца нацыяй", змешчаным у чацвёртым нумары часопіса "Беларуская мінуўшчына", С.Асіноўскі. Матэрыял нездарма прапануецца пад рубрыкай "Роздум". Гэта і на самай справе роздум — заклапочаны, усхваляваны, а ў нечым і трывожны. Ёсць у ім, безумоўна, і тое радаснае, што не можа не засведчыць — нягледзячы ні на што беларусы імкнуча выжыць, застацца нацыяй. Прынамсі, аб гэтым яскрава сведчыць тое, што рабілася ў першыя гады саветскай улады і ўвайшло ў гісторыю як беларусізацыя. Але ж, як кажуць, не доўга працягвалася свята... Пра гэта таксама гаворыцца ў артыкуле С.Асіноўскага.

Ды і астатнія матэрыялы (а нумар, думаецца, атрымаўся надзіва цэласным) таксама зместам сваім звязаны з турботным роздумам аб нашай багатай гісторыі, але гісторыі, пададзенай аб'ектыўна, з узаўважэннем не толькі светлых момантаў яе... Тым самым без прыўкрас. Для прыкладу, багаты на фактычны матэрыял артыкул С.Палуцкай "Апошні сейм Рэчы Паспалітай". В.Касмылёў ("Павел І: "Я заўсёды

быў супраць падзелу Польшчы..."), палемізуе з аўтарам адной з папярэдніх публікацый "БМ" "Чужынцы тут спраўлялі баль. Расейскі чыноўнік на беларускай глебе" С.Токця). На думку В.Касмылёва, "аўтар... апынуўся ў палоне загадзя створанай схемы, выкарыстоўвае толькі тое, што "працую" на карысць, пакідаючы па-за ўвагай тыя сведчанні, якія не стасуюцца са схемай".

Працягваецца публікацыя працы У.Арлова і Г.Сагановіча "Гісторыя Беларусі: год за годам". Гэтым разам прапануецца такія матэрыялы: "1654. Пачатак вайны Маскоўскай дзяржавы з Рэччу Паспалітай", "1661. Магілёўскае паўстанне супраць маскоўскай вайскаў", "1667. Андрэаўскае замірэнне", "1669. Пакараны смерцю Казімір Лышчынскі".

Як сведчыць І.Запрудскі, "у 1863 годзе была выдана невялічка кніжка "Расказы на беларуском наречіі", якая ўжо, бадай, у канцы мінулага стагоддзя стала бібліяграфічным рарытэтам". А пазнаёміцца з гэтай кніжкай цікава, бо гэта "па сутнасці, першы гістарычны нарыс і першае апавяданне літаратурнага паходжання, надрукаваны на беларускай мове". Увазе чытача І.Запрудскі і прапануе публіцыстычны твор "Вялікая памылка нашых беларусаў" і дыдактычнае апавяданне "Казка не казка, быль не быль, але і такое бывае".

У нарысе В.Чаропкі "Лоеўская бітва" гаворыцца, якую "цяжкую і крываваую вайну даваўся весці Вялікаму князю Літоўскаму ў 1648—1651 гадах супраць украінскіх казакаў, якіх падтрымлівалі крымскія татары". С.Данскі ("Войска, якое не змог разбіць Карл XII") знаёміць з узброенымі сіламі ВКЛ напярэдадні Паўночнай вайны.

На Віцебшчыне захавалася шэраг ваенных помнікаў, якія малавядомыя дасле-

дчыкам і нават не ўвайшлі ў такое аўтарытэтнае выданне, як "Збор помнікаў гісторыі і культуры Беларусі". Гэта — крэпасць у Вялікай Міцькаўшчыне пад Оршай, земляныя рэдуты ў Віцебску і Копысі. Пра іх гаворка ў матэрыяле В.Абрамовіча "Па слядах Грознага, Пятра і Напалеона".

Хоць бліжэй пазнаёміцца з Мазыром? У такім разе прачытайце аднайменны краязнаўчы нарыс А.Соніча, дарэчы, багата ілюстраваны, у тым ліку і каляровымі здымкамі.

Чарговы матэрыял у рубрыцы "Музеі" — выступленне дырэктара Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры Т.Голуб "Навошта вынаходзіць веласіпед?". Назва артыкула Я.Малішэўскага сама гаворыць за сябе — "Святадухаўскія манастыры". А.Лакотка ("Пад чарнобыльскім крылом") згадвае помнікі, што апынуліся ў раёнах, забруджаных радыяцыяй.

Журналіст У.Панада разам з аднадумцамі апыкуецца справай адраджэння беларускай вайскавой песні. З ім гутарыць Я.Няволін — "Фальклору варта давяраць больш, чым афіцыйным хронікам".

Уяўленне пра нумар будзе няпоўным, калі не згадаць такія публікацыі, як "Гульня ў незалежнасць" А.Кротава (па матэрыялах перыядычнага друку 20-х гадоў), "Старакапытайскі мяцеж" В.Лебедзевай, "Бялюсенькі кужалёк" Х.Белькіна (з гісторыі льнаводства на Беларусі), "Вярбовы корчык, або Чаму нельга гушкаць пустую калыску" Т.Яцкевіч (пра розныя дзіцячыя калыскі, гушкалікі), "Не склад, не ціхая затока" І.Валкавыцкага (гаворка пра Дзяржаўны архіў Гомельскай вобласці), "Кальвінства" А.Шасцюк, "Вязень Старадубскай крэпасці" А.Марціновіча (згадкі пра Васіля Вашчылы).

ЦІ БЫЦЬ ЛІТАРАТУРНАМУ КАЛЕДЖУ?

Безумоўна, каб адказаць на гэтае пытанне, спатрэбіцца пэўны час. Але падобная ідэя, якую выказвае на старонках часопіса "Роднае слова" А.Хатэнка (яе артыкулам "Дзе навучыцца на пісьменніка?" і адкрываецца восьмы нумар), бадай, заслугоўвае падтрымкі: "трэба стварыць літаратурны каледж з пісьменніцкім, журналісцкім, рэжысёрскім, акцёрскім аддзяленнямі. На конкурснай аснове сюды маглі б паступаць вучні, да прыкладу, 7-х класаў, і навучанне адбывалася б на добрым прафесійным узроўні, з паглыбленым, удасканаленым, у параўнанні са школаю, засвой-

ваннем асноў гісторыі, этнаграфіі, фальклору, славянскай міфалогіі, гісторыі культуры і тэатра (як нацыянальных, так і сусветных)".

У нумары — прэм'ера рубрыкі "Светапогляд". Адкрыць яе выпаў гонар Л. Рублеўскай — "Партрэт нацыі" (аспекты нацыянальнага міфа ў беларускай паэзіі 10-20-х гадоў ХХ стагоддзя). Пра публікацыю брылёўскіх мініяцюраў разважае Д.Бугаёў ("Выпушчаныя на свабоду"). Змешчаны заканчэнне артыкулаў І.Навуменкі "На пераломе эпох" (творчасць Я.Купалы), А.Бельскага "Гарыць зямля ад

фарбаў летніх..." (лета ў беларускай паэзіі), пачатак артыкулаў У.Казберука "А праўда мне ўсяго дарожай..." (перачытваючы "Новую зямлю"), Т.Шамякінай "Міфалогія і сям'я", пераліска Л.Геніюш з А.Мальдзісам, заканчэнне "Радаводу Уладзіміра Караткевіча і крыху разваг пра яго жыццё і творчасць" А.Вераб'я. В.Ляшук і Г.Манец рэзюмуюць кнігу Тамары Мушынскай "Беларуская літаратура 20—30-х гадоў" ("Заслугу ўвагі і ўдзячнасці"), друкуецца працяг публікацыі Л.Салавей да заняткаў гуртка "Календарна-абрадавая песня" ("Талака талачылася...").

“З КУПАЛАМ У СЭРЦЫ

Крохці па жыцці маэстра слова С.Грахоўскі... Такі заглавак мае гутарка М.Мікуліча з адным са старэйшымі беларускай паэзіі, змешчаная ў сёмым нумары часопіса “Беларуская думка”. Як удакладняе рэдакцыя, “гэма гутаркі датычыць некаторых светлых і трагічных старонак нашага даваення, звязаных з творчай дзейнасцю Янкі Купалы, стасункамі і ўзаемадасягненнем выдатнага паэта з маладымі пісьменнікамі. Сяргей Іванавіч вяртаецца ў сваю літаратурную маладосць, асэнсоўвае месца і ролю Я.Купалы ў развіцці беларускай мастацкай літаратуры, прыгадае сваё знаёмства з пісьменнікамі, рэпрэсаванымі падчас сталінскага тэрору, разважае аб творчым лёсе некаторых заходнебеларускіх паэтаў...”

“Апатыя і нявер’е як натуральны стан грамадскай думкі” — публіцыстычны роздум галоўнага рэдактара “БД” У.Вялічкі. Пра жыццё юрэйў на Беларусі расказвае М.Маліноўскі — “Янка і Янкель, Зося і Зяльда...” Надзіва актуальныя дакументальныя навілы У.Глушакова, аб’яднаныя назвай “Ля прысаку”. Г.Булыка і І.Гуляжэнка працягваюць рубрыку “Мова дрэў”, гэтым разам гаворка пра дзікую ружу. Прапануецца чарговая падборка запісаў У.Ліпскага “Мы і дзеці”.

“ДУША ПАДМАНУ НЕ ПРЫМАЕ...” РАЗБУРЭННЕ КОКАНУ

Мой штучны саркафэг,
мой кокан з супернітак,
я дзякую табе
за цішу у агні,
за несустрэты жах,
не спапялены шэптак,
за мары, у якіх
так многа вышэйні.

Але прыйшла пара,
і трэск шаўковых нітак
напомніў, што душа
ўжо мацае крыло.
Пунсовая зара
і сонца свежы злітак
засведчаць: новы дух
паклікала Свято...

Гучала песня...
Ды фальшыва
ляцелі гукі і скраналі
душу,
што недзе каля сэрца
трымцела распаччу і жалем.
Душа падману не прымае.
Душа ад фальшу
плача ціха.
Нашто Ваш голас закранае
не твая струны...
Цяжка дыхаць...
Святла, паветра не хапае.
Ці адчуваеце Вы гэта?
То ж не душа — язык спявае,
а мучыцца —
душа паэта...

Мараль.
Умоўнасці.
Законы.
Як павуціннем чалавек
апутаны.
І так — да скону.
Кароткі век.
Бясконцы век.

І як дзівацтва — незвычайнасць
узрывае свет,
ды на шматкі!
Ляціць
у прорву аднастайнасць,
мяшае хвілі і вякі.

І адчыняюцца прасторы,
якіх не ведала душа.
Святло нябеснае...
І зоры...
І таямнічы сэнс крыжа...

А сэрца слухае літанні
і прагна ловіць новы гук.
Усе зямныя
прадлісанні
цякуць
скрозь стому пальцаў рук...

КАМЯНІ

На памежку уздоўж раллі
камяні.
Як плямкі радзімыя
нашай зямлі,

Як рэха з далёкіх
сівых вякоў,
Як словы паганскіх
багоў.

Камень — частка нашай
душы.
На ім ніколі няма
іржы.
Ён цвёрды, моцны,
хоць і маўчун:
Слова не выцісне
і бізун.

Для ворагаў можа стаць
скалой,
А для аратага бьць
раллэй.
Пры будаўніцтве ён —
лепшы мур,
А ў час дажджу —
накшорн...

ПУБЛІЧНАЯ ПЛОШЧА

Публічная плошча.
Дзяўчына смяецца.
Ці то — з веселасці?
Ці то — прадаецца?

Публічныя словы.
І новы аратар.
Ці праўду гаворыць?
Ці то — правакатар?

Публічная дзея.
Калона пад сцягам.
Балванка са сталі
Ці ржавая бляха?

Публічны начальнік.
Рэжымнае права.
Хто з імі — налева,
Хто з імі — направа.

Публічная плошча...
Маўчаць ці паснулі?
Лімонкі саспелі,
Саспеюць і дулі...

НА ЎСХОДНІМ БАЗАРЫ

Сезон дэкарацый мінае, як восень.
Сумленне і праўду ізноў раздзяюць.
Ці, можа, крычаць?
Ці мо кінуцца вобзем?
Нас зноў падманулі і зноў прадаюць.

Гандляр задаволена вус натапырыў,
Вальжэна сціраючы з лысіны пот.
Прадаў — як магілу народную вырыў,
Нанова прыкрыўшыся
словам “народ”.

Базарныя думкі... Базарныя словы...
Мо певень знясе залатое яйко?
Рыхтуе гандляр паляўнічыя ловы
На тых, хто не ўмее квакатаць
“ко-ко-ко”.

Курыныя справы — у смеці пароща,
І слухаць, як певень пра сонца пяе,
Дзе кожнае “ку” азначае прароцтва.
Ды розум курыны надзей не дае.

Купец, нібы сыр, што у масле каталі,
Блішчыць, аж свіціцца ад чаркі віна.
А як жа! А як жа!
Так танна прадалі!
Бывай жа, Айчына...
И здрастуй, страна!

Я намалюю горад на пяску:
Жывых людзей, машыны, рэстаран,
Агнёў вячэрніх цьмяную луску,
А ў той лусцы бліскучы смех путан.

А каля іх — вялікіх мужыкоў
З касцетамі ў шырокіх кішанях.
Яшчэ далей — ліпучых прадаўцоў,
Што робяць свае грошы на касцях.

Далей — разборкі, ножык, пісталет
Ды чорны гальштук з целам на суку.
Піковыя — туз, дама і валет.
Зялёныя — што лашчаць так руку.

А потым — рогі, рылы, капыты,
Разгульны вэрхал з сексам і віном.
І — як пачвары — тоўстыя каты
На столі, на сталі і пад сталом...

Пясок маўчаў...
Ды вась — пясок крычыць!
І я буру малюнак і ізноў
Хачу з пясчых іншы свет стварыць,
Але без горада і без яго звяроў.
г.Паставы

Уся логіка павінна пачынацца з
Бога, толькі тады наша мысленне ўста-
пае ў дыялог з Сусветам...

Каханне ўзвышае адданасцю, секс
прыніжае скоранасцю... Гэта ўсё адно як
скакаць у вір са стромага берага — не
кожны выплыве на чыстую плынь...

Трэба любіць усіх людзей. Увесь чала-
век дрэнным не бывае...

Адзін раз у жыцці я выпіваў інтэлігент-
на. З Янам Скрыганам у яго службовым
пакойчыку на Фрунзе, 5. Малюпасень-
кімі чарачкамі-напарсткамі, у якія капта-
лася з шыкоўнай нямецкай квадратнай
квартиры, што даставалася з-пад замка
цяжкага жалезнага савецкага сейфа.

Смакавалі замежны напой пад сур-
дзінку, папярэдне замкнуўшы ўваход-
ныя дзверы. Разумна напайголаса гавары-
лі пра літаратуру высокім штылем,
асабліва калі Іван Аляксеевіч даставаў
карткі з выпісанымі цытатамі нашых ды
замежных класікаў. Выкшталцоны Ян
Скрыган тварыў свяшчэнназдзейства...

...Цяпер на Фрунзе, 5 ужо колькі
гадоў запар па-свінску п’юць у адкры-
тую і гамоняць да крыку па ўсіх магчы-
мых закутках. Бывае — і пра літаратуру,
але не пра тую, пра якую хацелася б
слухаць...

Ніяк не ўбарэцца вясна... Макрэць,
вечер, холад...

Ды — не, відаць, проста старэю. Вунь,
запыханая ружовашчокая дачка прынес-
ла з прагульнікі некалькі галінак вярбы з
пухнатымі коцікамі... Вясёлая, жыцця-
радасная, ставіць іх у гладыш, налівае
ваду...

Яе вясна наступіла, а мая ўжо мінула-
ся. Ды і чакаю я не столькі самой вясны,
як цяпла, каб адагрэць сваю скаладзелую
зямную плоць...

“Я — у адчай! Шукаю багатага чалаве-
ка, які прыватызаваў бы паэта з рукапі-
самі, сям’ёй і тэлефонам нумар шэсць-
дзесят пяць пяцьдзесят шэсць дваццаць
сем. Буду ўдзячны. Л.Г.”

Нішто не дасца так цяжка, як жыць
самім сабой...

...Прачнуўся сярод ночы... Здалося,
што званілі ў дзверы. Хто б гэта мог
быць? — ляжу насцярожана ў чаканні
паўторнага званка. Аднак — ціха... Па-
дымаюся, іду да дзвярнота вочка. На
лесвічнай пляцоўцы — нікога...

І ўсё адно ўражанне, што менавіта
званілі, не праходзіць і што наява, а не ў
сне — таксама. Не спаў да ранку...

Магчыма, усё ж званілі не ў дзверы,
але тое, што званілі мне — несумненна.
Хто і чаго? Але добра ўжо і тое, што
прыслухоўваюся і чую, што неабсякавы
да ўсяго, што будзіць... што яшчэ прачы-
наюся на ўсе істотныя званкі і пошвы...

Жонка мая ў дзявоцтве вучылася ў
Літаратурным інстытуце і пісала не зусім
благія вершы. Аднак выйшла замуж, за-
кінула гэты занятак і стала зусім небла-
гой жонкай і надзіва прыстойнай жан-
чынай...

Не ведаю, ці ёсць яшчэ цяпер у Цім-
кавічах, што непадалёку Капыля, лячэб-
на-прафілакторна-працоўна-прымусовая
ўстанова тыпу ЛПП... Трымалі там роз-
ных бомжаў, п’яніц і проста аматараў
выпіць па-за жончынымі вачыма да трох
месяцаў...

Быў там завод жалезабетонных плі-
таў, а рабочых бракавала. Таму меўся
яшчэ і васьмь гэты згаданы прафілакто-
рый. Лячылі там парашкамі, якія выплёў-
валіся з-пад языка ў гальюн, ды ўколамі
аміназіну, каб супакойваць занадта ўвіш-
ных (пасля іх пацыент хварэў па-сапраў-
дному і цягаў нагу, як кувалду), бо якраз
праз чыгуначнае палатно перад вачыма
спальнага памяшкання, спакусна відне-
лася крама з гарэлкай... Аховы асаблівай
не было — усё адно пасля вернуць і
даражэй абы-дзецца — толькі абрыдлыя
шараговыя праверкі ранкам, абедам і
вечарам, як у войску...

— Базаревіч?
— Тут я...

— Ах, ты ешце “тута”?! Хорошо, пой-
деш в ночную на растворный...

Карацей, крама была даходнаю, а пра-
даўчыца мажнаю...

І васьмь, у той час, калі я гарбеў на
пагрузцы жалезабетону, выдавецтва
“Мастацкая літаратура” даўмелася вы-
даць у свет маю першую вершаваную
таміну “Таёмнасць агню”. Давдаўшыся
пра тое, я адправіўся ў Капыль, каб
здабыць сабе ў месцічковай кнігарні на
ўсе тры пазычаныя рублі дванаццаць асоб-
нікаў сваёй рыфмарскай працы. Томікаў
аказалася толькі два... Затое рэшты —
два рублі і пяцьдзесят капеек. Гэтага
якраз і хапіла, каб аплакаць аўтарскую
радасць на пару з гусаком “вермута”...

НА ТВОРЫ ЗІНАІДЫ ДУДЗЮК

Цыкл песень на творы Зінаіды Дудзюк з яе
кнігі “Так і не”, што пабачыла свет у
выдавецтве “Мастацкая літаратура” ў 1993
годзе, прагучаў на Брэсцкім тэлебачанні.
Вершы “Выспелі яблыкі...”, “У чайкі белай
чорнае крыло”, “Яўгені Янішчыц” і іншыя
пакладзены на музыку настаўніцай мясцовай
мастацкай нацыянальнай гімназіі Галінай
Гедзік. Яна ж і выканала песні.
М.МАЛІНОЎСКІ

ПАДРУЧНІКІ ПАДРУЧНІКАМІ...

Але ніколі не лішнім будзе, калі бацькі
прыдбаюць сваім дзецям, якія вучацца
ў малодшых класах, кніжку “Ты жывеш
у Беларусі”. Выпусціць яе парупіўся часопіс
“Беларуская мінуўшчына”, а напісалі
Т.Лойка і У.Навумовіч. Мастацка ж
М.Калініна зрабіла дасціпныя малюнкi. І сам
тэкст і ілюстрацыі дазваляюць атрымаць
ўяўленне пра нашу зямлю, яе людзей,
грамадскі лад краіны. Пра ўсё гэта
расказваецца даходліва і проста. Вось як,
напрыклад, гаворыцца пра нашу мову:
“Нашы продкі размаўлялі на сваёй —
беларускай мове. Перасяленцы іншых краін
прывеслі з сабой сваю мову — рускую,
польскую, яўрэйскую...
Кажуць, што наша мова простая. Сапраўды,
яна гучыць нязмушана, лёгка для нашага
горла і дыхання. Яна багатая на інтанацыі,
спейная. Недадарма мова наша так прыдатная
для вершаў і спеваў. На зямлі налічваецца
звыш дзюх тысяч моў. Беларуская мова
сярод іншых моў народаў свету — адна
з самых старажытных. Мова — гэта першая
адметная рыса кожнага народа”.

ДЗЕЦІ ВАЙНЫ ПРА... ВАЙНУ

Бадай, ні для каго не сакрэт, наколькі
шматгранна, дасканала і праўдзіва
адлюстравалі ў сваіх творах падзеі Вялікай
Айчынай вайны прадстаўнікі так званых
сярэдняга пакалення. І гэта нягледзячы на
тое, што ў тым суровым гады ўсе яны былі
дзецьмі. Адкуль жа такая праўдзінасць
і пераканаўчасць? Чым вытлумачыць, што
дзіцячая памяць часам захавала нават
больш, чым дарослая?
На гэты і іншыя пытанні і спрабуе даць
адказ у кнізе “Пошукі страчанага
дзяцінства”, выпушчанай выдавецтвам
“Навука і тэхніка”, П.Васючэнка. Свае
развагі даследчы будзе на аналізе твораў
Барыса Сачанкі, Міхася Стральцова,
Вячаслава Адамчыка, Івана Пташнікава,
Івана Чыгрынава, Віктара Казько...
На першым плане для аўтара стаяць пытанні
псіхалогіі мастацкага пошуку, ён
задумваецца над тым, як адбываецца
эстэтычнае асэнсаванне ваеннага мінулага.

“ПАЭЗІЯ НОВАЙ ГЕНЕРАЦЫІ”

Выдавецкая суполка “Полацкая ляда”
выпусціла новую кніжку: “Пазамежнасць”
Анжаліны Дабравольскай, “Праз галерэю”
Сяргея Мінскевіча. Кнігі ўваходзяць у серыю
“Паэзія новай генерацыі”.
Набыць іх можна ў шапіку ТБМ.
З.В.

Вядома, вярнуўся я на "службу" ва ўзнёслым настроі... і чытаў свае вершы гаротным пацыентам, медсёстрам і нават самому "доктару", якога мой філалагічны ўхіл жыцця нада насцярожыў...

Атрымаўшы сваю дозу аміназіну, я паўстаў і заганарыўся. Выратавала мяне запрашэнне на нараду маладых пісьменнікаў ажно ў Маскву, якое брат прывёз назаўтра. І ўсё ж "гіпакрат па гарэцы" нізавошта не хацеў мяне адпусціць, збіраючыся тэлефанаваць і пісаць "куды трэба"...

А я — збег... Мяне шукалі, каб адправіць у ЛПП на два гады (гэта пастанова ёсць у архіве Клецкага нарколага)...

Аднак пасля Масквы і хуткага прыёму ў Саюз пісьменнікаў на такі "адказны" крок ужо не рашыліся. Хоць, счакаўшы два гады, пры гарбачоўскай барацьбе з п'янствам, усё адно ўпаклі ў Крывошыньскую вар'ятню. Але будучы менавіта

аднавіць?..

А людзі тым часам жывуць ды паміраюць... І да той пары, пакуль тут будзе жыць хоць адзін чалавек, будучы і могілкі. І — памяць таксама...

Хачу тут легчы. Стомленым і бяскрыўдным да ўсіх і ўсяго, як тыя, што жылі, і тыя, што яшчэ жывуць, і тыя, што пахаваюць і будуць жыць...

Смерць не губіць жыццё, яна яго бароніць ад старасці і бяспамяцтва...

Кажуць, што ў нашым прэзідэнце памёр чалавек. І ў гэтым выпадку, мяркую, на адраджэнне ўжо няма ніякай надзеі...

...Краіна гаротных несвядомых рабоў... І — я? Са мной яшчэ страшней: я — раб сядомы...

Вечарам тэлефануе сябар па пры.

ліную затычку ды забіў туую дзірку.

Няшчасная мыш цэлы тыдзень шкрабляся і пішчала пад падлогай. З кожным днём — усё цішэй і цішэй...

Мне цяжка перадаць, што тварылася ў маёй і жончынай душы... Прынамсі, я адчуваў сябе забойцам, не кажучы ўжо пра жонку, якая сама павінна была неўзабаве выпусціць на свет жывую душу...

Урэшце, праз колькі дзён і начэй усё сціхла... Але тая цішыня стаіць увушы да гэтага часу...

Каб абесціць прыход літаратурнага генія, некаму пра яго з'яўленне, апроч яго самога, трэба сказаць услях першым. Не кожны адважыцца ўзяць на сябе такую адказнасць. Ды некаму ж трэба.

Няхай я буду першым: Разанаў — геній...

Мы — глядзім, а ён — бачыць, мы —

Леанід ГАЛУБОВІЧ

ЗАЦЕМКІ З ЛЕВАЙ КІШЭНІ

там, я і пачаў сваю дзейнасць, як аглядальнік "Літаратуры і мастацтва"...

Зараз, здаецца, зноў надыходзіць такі час, калі ў дзяржавы можа ўзнікнуць патрэба ўва мне. Ну, да прыкладу, пусте вакантнае месца дарадцы прэзідэнта па пытаннях цярпосці...

Паэт Анатоль Вяцінскі пры кожнай нагодзе любіць паўтараць выказванні амерыканца Роберта Фроста. Маўляў, назваць сябе паэтам — гэта амаль тое ж самае, як сказаць, што ты добры чалавек...

Але добры чалавек аніяк не зможа быць добрым паэтам. Паэт — чалавек жорсткі ў адносінах да свету, людзей і, у першую чаргу, да самога сябе... А лепш сказаць — шчыры, праўдзівы да жорсткасці.

Можа, якраз праз гэта Бог нялітасцівы да саміх паэтаў, якія часам намагаюцца ўскласці на сябе Яго непамыслую місію...

Хачу, каб мяне пахавалі ў вёсцы... Без гэтага пратакольнага выносу цела з халодных глухіх сценаў Дома літаратара, без аб'явавых шкадобна-рытуальных поглядаў, без казінных слоў пра мас словы, без кветак, якія купляюцца на грошы Літфонду, без мёртвай канцлагернай пустэльні Паўночных могілак... Каб хавалі не выпадкова калегі па пры і працы, а родныя і блізкія мне людзі.

У вёсцы хаваюць чалавечней, развіваюцца шчыра і як бы не назаўсёды, яму капаюць на вышэйшым месцы — глыбокую і ёмкую, многа плачуць і светла помняць...

...— І хто ж мне цяпер гарод заарэ?.. — Я ўжо й думаць змаглася, што нехта пасобіць, аж, дзякаваць Богу, ён...

...а ён паглядзеў толькі так, і хоць бы бласлава сказаў. От чалавек быў...

...зробіць работу, вып'е, закусіць, а грошай ні разэчку не ўзяў... Душэўны...

...то ж пахаваем яго, дзый самі следам, і за ім як бы ўжо й не страшна...

...хорашанька, радком, поруч са сваімі ляжа... Сямейкай спачываць — лепш і не дагодзіш, каб усім у свой час так Бог даў...

...пажыў, нарабіўся, нагасцяваўся — то, ведама, такі чалавек і Богу стаў заўгодным...

...матачкі, ляжыць, што жывы, напраўду, мо ён нас чуе...

...прыбраны такі, прыгожы, мо ці было калі так жывучы прыбірацца...

...хай бы пабачыў, што да яго ўсе людзі прыйшлі... бо ўсім любы быў... нават, вунь, Хведар, што ўжо казаць, калі й Хведар прыйшоў...

Шкада, толькі царква ў нас свой драўляны век аджыла. Струхлела, развалілася... Казалі, некалі яе старая пані на свае грошы тут збудавала. Вельмі ж месца ёй падалося: сярод лесу — балота, сярод балота — гара... Нават дарогу-брукаванку пачала будаваць... Ды... Затое камісары ў пяцідзсятых пабудавалі поруч з могілкамі свінаферму, ім таксама месца спадабалася... Сённяшняя пакуль у залу менавіта: ці то свіней даесці, ці то царкву

Узбуджаны і зранку апахмелены, пагрозліва заярае, што кідае піць — раз і назаўжды...

Колькі трагізму ў яго голасе!.. Але трэба зазначыць, што і рашэнне неардынарнае. Не дачакаўшыся маёй рэакцыі, маўкліва пасопшы ў трубку, заклапочана дадае: "Вось толькі дапішу адну рэч... Праўда, рэч сур'ёзная і аб'ёмная. Часу, відаць, адмые шмат..."

Гамерычны ўздых і — поўнае ўзасма разуменне...

У пераходзе метро на плошчы Перамогі ў стракатым натоўпе згледзеў Васіля Быкава. Адзінокі састарэлы мудрэц... Але бачы ў гэтым бязвольным натоўпе і выбітны з яго менавіта сваёй адзінокасцю і мудрасцю — АДЗІНКАВАСЦЮ...

Чытаю новую кніжку Алеся Разанава і асуджана разумю: ён — неба, а я — зямля...

Суцяшае толькі тое, што мы знаходзімся на роўнай адлегласці адзін ад другога...

Чакаю прыходу Велікодных святаў, каб нарэшце паехаць у вёску і пахрыстосавацца з мамай. І наогул — пабачыць сваё і сваіх, пагаманіць, абатрэцца душэўна, падыхаць прыродай і зямным людскім словам...

Надта ўжо задоўжылася чаканне гэтага майго чалавечага ўваскрэшэння...

Апоўначы чуліва перачытваў Фета. Унутрана, падсвядома параўноўваў з нашым рамесніцтвам...

Адзначаю, што ў чалавецтва значна паменела душы і пабольшала розуму, а лепш сказаць, разліку...

У нас вынікаюць словы з вершаў, у яго — вершы са словаў...

У расейскай тэлеперадачы "Момант ісічны" журналіст Андрэй Каравулаў гутарыць з літаратарам Булатам Акуджавам. Пасля размовы аб прэзідэнцкай камісіі па памілаваннях, у якую ўваходзіць Булат Шалвавіч, пераходзіць да крывавай тэмы руска-чачэнскай вайны...

І раптам, Каравулаў задае правакацыйнае пытанне мэтру-гуманісту: "Булат Шалвавіч, а ці паручаліся б вы з Грачовым пры сустрэчы?" "Не, вядома, не... Я не падаў бы яму руку..." — адказвае мараліст-літаратар.

— А Ельцыну?

— Ельцыну... падаў бы...

...Паўза...

Як кажуць у народзе: за што адных мілюць, за тое другіх караюць... Вось яна, сённяшняя мараль дэмакрата з камісіі па памілаваннях.

Калі я жыў у Маскве ў бурны час мітынгавай перабудовы, у мяне, у інтэрнацкім пакоі літаратурнага інстытута завялася мыш... Маленькая, шэранькая. Ноччу не давала спакою і даводзіла цяжарную жонку да істэрыкі...

Я адшукаў у падлозе невялікую дзірачку ад сучка, праз якую мыш і мела сувязь з божым светам; выстругаў драў-

думаем, а ён — мысліць...

Вось і я — усяго толькі думаю, хоць і напісаў. О, гэты літараткі сверб быць першым...

Каму мулка ў грамадстве, таму ўтульна ў літаратуры.

Памятаю, школьнікам я ніякавата адчуваў сябе, натыхаючыся ў рускіх тэкстах на слова "інстытутка". Прыкладна так, як адчуваў сябе цяпер, натрапіўшы ў газетах на слова "прастытутка".

Мабыць, нейкая сувязь між імі ўсё-ткі існуе...

Наш прэзідэнт на сустрэчы з журналістамі ў жывым эфіры: "Меня нікто не создал! Меня сделал народ!"

А нас — няшчасных — бацькі... І ў гэтым уся трагедыя бацькоў і дзяцей, пра якую яшчэ калісьці выдатна напісаў Тургенёў...

З сярпом і молатам супраць мяча! Няшчасная геральдыка ў руках варвараў...

Здаецца, бальшавікоў агораю. Магчыма, Бог даасць, перажыву камсамольцаў... І ўсё ж піянеры ды акцябрты мяне даканаюць...

Жонка адшукала летнія тапкі, якія падаравала ёй гадоў колькі таму паэтка Надзея Артымовіч, неспадзеў гасцяваўшы ў нас. Усё па часе прыдаецца і знаходзіць у сабе патрэбу...

Артымовіч і нейкія тапкі?! Але жонка задаволеная, і згадвае ў памяці радкі беластоцкай паэткі:

...паэты паміраюць тады калі знойдзены дакладныя адрасы.

...А усім нядаўна Ян Чыквін паведаміў сумную вестку: роднаму брату Надзеі, апроч ампутацыі ног, дактары ўжо нічым дапамагчы не могуць...

За абедам слухаю напавуха радыёперадачу пра бацьку Міная-Шмырова... Не разумю гэтай камуна-славянскай героікі. Дзеці — заложнікі — расстраляныя, бацька — партызан — жывы... У імя якой чалавечай ідэі гэты бацька не пайшоў на магчымае і немагчымае выратаванне сваіх дзяцей?!

Як пісаў паэт (жонка ўспомніла яго радкі з верша ці паэмы): "Ён не мае на гэта бацькоўскага права". А права на бацькоўства ён меў?

Госпадзі, "окстись" ад такога бацькі! І ад такога паэта, які напрыканцы яшчэ і дадае патэтычна: "Вось і ўсё. Перад бацькам Мінаем станьце ўсе бацькі на калені!"

Апошнія радкі дапісваю цяпер, адкапаўшы аўтара. Куляшоў, на жаль...

Сёння — радаўніца, дзень памінавання рускай праваслаўнай царквой сваіх продкаў. Цэлы дзень дзве расейскія праграмы тэлебачання круціць кінакамедыя... "Паласаты рэйс", "Вяселле ў Малінаўцы", "Прывітанне, я ваша цётка", "Жан-

дарм у Нью-Йорку"...

Што тут скажаш: гуляй, Ваня! "Умом... — як піша Цютчаў, — не паняць..."

... Перачытваў Купалу. Няшчасны народ...

Абсурд нашага жыцця выцякае з нашай празмернай лагічнасці...

У чалавеку, перш за ўсё, важна разуменне і ўсведамленне сваёй грэшнасці. Не думаю, што ёсць святлыя ў сённяшнім грэшным жыцці. Гэта ў прыніцце немагчыма, ёсць проста не ўсведамляючы свайго граху. І гэта страшна... Ад іх і ідзе радавод грэшнікаў.

Маці папрасіла занесці ў лес трох маленькіх, яшчэ напавуляных кацянят і — закапаць...

Я набраўся мужнасці, узяў рыдлёўку і, асцярожна паклаўшы іх у мяшок, пайшоў... Ледзь уступіўшы ў прылесак, стаў абдумваць тое, што мне трэба зрабіць. Але думкі роіліся, сэрца тахкала, душа не давалася...

І раптам, мабыць, ад нервовай узбуджанасці на мяне найшло адчайнае варварства — бязвольнае, інстынктыўнае, безвыходнае, можна сказаць, жывельнае...

Ашаломена і хутка я выкапаў ямку на два рыдлёвачныя штыкі, не глядзячы выграс туды кацянят і груба засыпаў іх адчайны піск, прытаптаўшы нагой...

Не думаючы, не азіраючыся пайшоў прэч... Нястрымна звінела ў вушах... І я, нечакана для самога сябе, падбегам вярнуўся назад. Напружана ўслухаўся... Ціха было... Цішыня глыбела наўкол мяне.

І тады, ужо асцярожна ступаючы па зямлі, я пайшоў дахаты. І толькі каля весніц душа дагнала мяне... І мне яшчэ трэба было наноў зжыцца з ёй...

Я магу ўступіць у палеміку з любым інтэлектуалам, нават заведама ўсведамляючы свой проігрыш. Мяне, часней за ўсё, цікавіць ды інтрыгуе не сама спрэчка, не доказы і не аргументацыя. Мяне захоплівае не столькі сутнасць, колькі сам працэс мыслення — чалавек у слове і слова ў чалавеку...

З простымі вясковымі людзьмі я ніколі не палемізую нават па самых найўнятных і простых зямных пытаннях. Мне ніякавата і сорама з імі спрачацца. Я слухаю і ўслухваюся...

Размова можа быць нецікавай і нават пошлай, а словы — пахнуць першабытнасцю...

Будучы на малой радзіме, нечакана сустрэў у Клецку мясцовага знаёмца, мастака Сашу. Стаіць у гандлёвым радзе з дзядзькамі ды цёткамі — прадае штучныя прыгожыя кветкі, прывезеныя з Кітая ці Галандыі.

Заўважыўшы, што я яго згледзеў і пазнаў, вінавата-пафасна гарлае: "О, якія людзі наведлі нарэшце свой родны кут! Хочаш букетік файны? Задарма..."

Патаптаўшыся, сцішана распавядае: майстэрню закрылі, жонка на інвальіднай групе, адна дачка ў сталічным інстытуце, другая канчае школу... Даводзіцца вось так выжываць... Навар не вялікі, але нешта перападае... Шкада пэндзляў... Ківаю галавой. Абодвум няёмка...

— А ты ўсё пішаеш ды па тэлевізіі выступаеш?..

— Не выступаю ўжо... Нешта ўсё крэмзаю...

— Усе мы нешта крэмзалі... І — вось...

— Не адчайвайся...

— Звык ўжо. Не думай толькі... напраўду, вазьмі букетік даччэ...

...Развітваемся, хаваючы самоту вачэй.

Мастак гандлюе штучнымі кветкамі. Але не спяшаймася прыніжаць ці асуджаць яго. Давайце прыгледзімся да сябе. Якімі "кветкамі" гандлюем мы?

Саша, дзякаваць Богу, гандлюе толькі штучнымі. Штучнымі гандляваць можна, каб не завянуць жывым...

Хацеў пазычыць грошай на блок таных цыгарэт у каго-небудзь з рэдакцыі. Ні ў кога няма. І гэта на-сампраўдзе.

Але ж нейк жывём, пры ўсім пры тым і часопіс спарадычна, а выходзіць. За якія шышы — адзін Бог ведае... Такая ўжо дзіўная краіна выпала для жыцця і выжывання.

— Дай цыгарэту, Вяцінскі...

Працягвае апошнюю. Дымім... Думаем... Пішам...

Мялю вечарам каву, паставіўшы кавамолку на томік Васіля Розанава. У мяне — пяты паверх, блочны хрушчоўскі дом. Усё агучаецца зверху да нізу... І — наадварот... Калі малоць каву на стале, то адбываецца страшная вібрацыя, а сядка пада мною — хворая на сэрца...

Таму для амартызацыі падкладваю пад кавамолку кніжку, тую, што якраз пад рукой.

(Працяг на стар. 12)

ЛІМ
ЧАСА ПІС

БЕЗ РАСІЙ,
БЕЗ ЛАТВІЙ?

На шчасце, не спраўдзіліся спадзяванні пазта-трыбуна "без Расій, без Латвій жывіць адным чалавечым абшчэжтвем". Зараз незалежны (у большай ці меншай ступені) дзяржавы ў новых умовах наладжваюць творчыя кантакты дзеля культурнага супрацоўніцтва. У апошні час Саюз пісьменнікаў Латвіі, а яго ўзначальвае Віктар Аватынш, паспрыў правядзенню шэрагу літаратурных сустрэч з пісьменнікамі нашай рэспублікі, з культурна-асветнымі арганізацыямі беларусаў Латвіі.

Сёлета наведалі Мінск шматлікія госці з Латвіі: вучоныя Ілга Аліна і Мірдза Абала, беларускі Пэн-цэнтр запрасіў на міжнародную канферэнцыю пазта Улдзіса Бэрзыньша і празаіка Марціна Зэлманіса. Віктар Аватынш і Аія Лацэ наведваюць Мінск і Віцебск падчас правядзення райнісаўскіх дзён на Беларусі. Сёлета спаўняецца 130 гадоў з дня нараджэння вялікага сябра беларусаў, іх абаронцы ў даваеннай Латвіі народнага пазта Яніса Райніса.

З гэтай нагоды ў Беларусі таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі 4 кастрычніка адбудзецца вялікая літаратурна-музычная вечарына, удзел у якой прымуць і шановныя госці з Латвіі.

Сяргей ПАНІЗНІК,
старшыня Рады Таварыства "Беларусь—
Латвія"
Яніс Райніс у Мінску, 1926 год

АДГАЛОСКИ
ЮРАСЯ ЗАЛОСКИ

Гэтая маленькая кніжка, пэўна, ужо звярнула на сябе ўвагу чытачоў. Найперш сваёй назвай: ёмістай і важкай — "Дыялогі з Васілём Быкавым", — і адначасна, мажліва, занадта смелай, улічваючы ўзрост аўтара, добра вядомага лімаўскім чытачам — Юрася Залоскі. Знаёмыя будучы нашым чытачам і інтэр'ю (дыялогі) Юрася Залоскі з Васілём Быкавым і эсэ пра творчасць, бо дарогу ў жыццё даў ім некалі "ЛІМ". Але сабраныя разам публікацыі набывлі новае, больш высокае гучанне і значнасць, як і ўсё асветленае імя Чалавека, Мастака, Грамадзяніна — Васіля Уладзіміравіча Быкава.

Асобнай размовы патрабуюць уласна Залоскавы творы — спробы асэнсавання творчасці В.Быкава. Але гэта справа крытыкаў, якія, спадзяёмся, не пакінуць без увагі гэтую кнігу. Наша ж справа парэкамендаваць чытачам не абмінуць у кнігарні цікавае выданне, а таксама павіншаваць калегу з "першым блінцом" і пажадаць яму плёну і новых поспехаў.

(Працяг. Пачатак на стар. 1)

Харэаграфічная мова балета нешматслоўная, але напоўненая нейкім унутраным сэнсам, яна нават і не запаволеная, а хутчэй статуарная. У ёй пераважным здаецца фіксаванасць у позах, плаўнасць пераходаў, калі важней не дынамічная змена элементаў-рухаў, а іх асэнсаваная форма падачы, паказ. Гэта не проста спалучэнне пантамімнага і танцавальнага формаўтварэнняў — гэта нейкая якасна новая пластычная мова, у якой значна мацней сплаўлены ўсе вядомыя харэаграфічныя сродкі выразнасці. Пераважна пластычны метады мыслення, як новую форму ў сучасным стане жанру балета, можна назваць "псіхалагічнай статуарнасцю" і вызначыць як сутнаснае наватарства харэографа.

Агульная танцавальная паэтыка пастаноўкі дае прастору найперш для актыўна-

вья. Яго цікавасць да каранёў і вытокаў беларускага мастацтва знаходзіцца на агульнай хвалі адраджэння культуры Беларусі, ды ў большай ступені з'яўляецца ўласнай аўтарскай пазіцыяй і якасна новым творчым этапам. Дарэчы, А.Мдзівані з першых крокаў сваёй прафесійнай дзейнасці глыбока вывучае беларускую нацыянальную культуру і найперш — музычны фальклор.

Яго Пятая і Шостая сімфоніі з'яўляюцца філасофскім асэнсаваннем мінуўшчыны праз вобразы старажытных гарадоў з архітэктурнымі помнікамі, праз партрэты выдатных дзеячаў беларускай культуры Еўфрасініі Полацкай, Сімяона Полацкага, Скарыны. Тут, магчыма, закладзены і карані цікавасці да гісторыі Полацка, роду Рагвалодаў, да вобразаў Рагнеды, Уладзіміра, Яраполка і шырэй — да гісторыі Беларусі і лёсу хрысціянства на старажыт-

не перарываў сувязі з беларускім ДАВТам, галоўным дырыжорам якога быў колькі гадоў таму. Аркестравыя рэпетыцыі балета ён сумяшчаў з працай над операй С.Картэса "Візіт дамы", якая рыхтуецца беларускай трупай да пастаноўкі, а таксама з рэпетыцыямі ў аркестры "Няміга"... Аднак творчая дзейнасць Г.Праватарава — тэма асобнай размовы. Што ж датычыць удзелу дырыжора ў пастаноўцы балета "Страсці", дык яго ролю немагчыма пераацаніць. Ён самааддана працуе над кожным спектаклем, яго мастацкі густ і прафесійны вопыт пераконваюць, што майстру падуладна ўсё.

Ранейшая назва балета "Анафема", што значыць праклён, больш за ўсё датычыла вобраза Уладзіміра. У гэтым напрамку можна было б развіваць драматургіч-

І АЖЫВАЕ ЛЕТАПІС...

га разважання і асэнсавання падзей. Кожны пластычны элемент нясе на сабе функцыянальную значнасць, сэнс цэлага, а яго паўтор ці варыянт на працягу дзеяння — глыбокую і багатую падзейную інфарматыўнасць. Гэта рушыць сюжэт у заданым драматургічным кірунку.

Дастаткова прыгадаць некаторыя пластычныя рухі танцавальнага вобраза галоўнай гераіні балета, якія нават не паддаюцца тыповым апісанням, тым больш — няма адпаведных азначэнняў у вядомай харэаграфічнай лексіцы. Калі Рагнеда кранаецца далонямі зямлі, а потым пераносіць іх да вачэй — гэта зварот полацкай княгіні да зямлі-маці, да той першароднай магутнай сілы, што дае жыццё і сілкуе чалавека сваёй глыбіннай прыроднай энергіяй, адкрывае вочы, настаўляе і аберагае. Гэтая метафара нясе ў сабе афарыстычную змястоўнасць і ўспрымаецца нібы паганская малітва-абрад, зварот да прыроды, што дае адчуванне чысціні і духоўнасці, асэнсаванне быцця, спрадвечнасці сусветнай гармоніі і парадку.

Ці — алегарычнасць пластычнага сімвалу з дуэта Рагнеды і Яраполка ў І дзеі, калі далоні закаханых па чарзе, не датыкаючыся, абрамляюць галаву Рагнеды з двух бакоў, яе свабодная рука ўздзімаецца ўверх, а ягоная ахоплівае трапяткую фігурку гераіні. Гэты своеасаблівы графічны знак духоўнага падабенства, адзінства пачуццяў герояў успрымаецца як невыказная словам клятва вернасці і кахання.

А колькі яшчэ такіх пластычных эмблем, сэнсавых знакаў у танцавальнай лексіцы іншых персанажаў: рухі рук, павароты галавы, нават пластыка ног напоўнена сімвалічнай графікай! Змястоўнымі і алегарычнымі ўспрымаюцца шматлікія падтрымкі, у якіх балетмайстар як нідзе арыгінальны і вынаходлівы. Іх немагчыма апісваць словамі, трэба бачыць і адчуваць іх лірыка-псіхалагічны ці дынамічна-экспрэсіўны зарад. Можна казаць пра "елізар'еўскія" падтрымкі.

Наогул, балет "Страсці" можна вызначыць як стварэнне Елізар'евым свайго роду "энцыклапедыі ўласнай харэаграфічнай лексікі", дзе спалучаюцца ўсе аўтарскія знаходкі ранейшых пастацовак, але ў форме якасна новага спецыфічнага ўваблення, дзе арганічна ўзаемадзеіваюць экспрэсіўна-выразная харэаграфічная акцёрская ігра і эмацыянальна-жывалісная, метафарычная танцавальная пластыка. Такая спецыфічная форма выразнасці ў скразной харэаграфічнай драматургіі балета вызначаецца агульным строем уваблення тэмы і яе вобразаў. Таму спектакль ад пачатку да канца трымае глядача ў напружанні, а кожная сцэна такая ёмістая і змястоўная, што здаецца, балет ідзе не паўтары гадзіны, а значна даўжэй.

Як вядома, "Страсці" ("Рагнеда") — першая спроба ў балетным жанры для кампазітара А.Мдзівані. Аўтар сямі сімфоній, мноства харавых і аркестравых твораў, музычнай камедыі ўпершыню прадставіў сюіты з балета (тады пад назвай "Анафема") яшчэ ў 1993 годзе, на адным з філарманічных канцэртаў. Музыка сюіты ўразіла магутным сімфанічным размахам, пластычнасцю гукаліснай аркестравай тэмбрадынамікі.

Але ж вобразы старажытнаславянскай гісторыі для творчасці кампазітара не но-

наславянскіх землях.

Наўрад ці варта казаць пра лідэрства ў аўтарскім дыялогу кампазітара і балетмайстра: ён разгортваўся хутчэй як суладны працэс раскрыцця ўласнымі сродкамі нейкай звышідэі ў межах той умоўнай падзейна-драматургічнай фабулы, якая і дае штуршок да нараджэння балетнага спектакля. Агульныя інтарэсы зблізілі аўтараў і скіравалі іх працу ў адным напрамку. Балетмайстар знайшоў у асобе кампазітара свайго аднадумца і таленавітага мастака, які адолеў спецыфіку харэаграфічнага жанру, ды й не згубіў сваю аўтарскую індывідуальнасць, магутнасць і глыбіню кампазіцыйна-драматургічнага мыслення. А гэта для першай спробы ў новым жанры вельмі многа. Думаю, што "Страсці" як музычна-сцэнічны твор вялікая ўдача для А.Мдзівані.

Сам ён пасля заканчэння працы над партытурай казаў, што было шмат цяжкасцей, некаторыя музычныя сцэны і эпізоды набывалі некалькі варыянтаў... Прынамсі, шмат часу працаваў кампазітар над музычным вобразам старцаў. Гэтыя сляпыя прадказальнікі — шматфункцыянальны, шматбаковы абагульняючы вобраз. Яны пачынаюць дзеянне, праходзячы па прасцэніуму са званочкам, абвешчваючы пачатак апавяду, гістарычнымі сведкамі якога яны і з'яўляюцца. Яны ж і ўдзельнікі драматычных падзей: прадказваюць трагічны лёс Рагнеды і яе роду, з імі звязвае свой далейшы жыццёвы шлях аслеплены Уладзімірам Яраполк, з імі пакідаюць Кіеў Рагнеда і яе сын Ізяслаў пасля няўдалай спробы Рагнеды забіць Уладзіміра. Апошнімі старцы-прадвеснікі і пакідаюць сцэну, нібы абвешчваючы заканчэнне гісторыі, якую яны расказалі. Але яшчэ доўга звяніць іх званочак у кожным, хто адчуў сэнс і глыбіню трагедыі.

У ІІ дзеі кампазітар прапанаваў спецыфічную музычна-сімфанічную кампазіцыю "Фрэскі", складзеную з трох па-мастацку выразных эпізодаў на тэму біблейскага падання пра Хрыста: "Галгофа", "Зняцце з крыжа" і "Страшны суд" ("Хрышчэнне"). Апошняя частка — разгорнутае скразное развіццё музычнай думкі, дынамічна актыўнае, з паскарэннем у тэмпах зрухаў і ўключэннем тэматычнага эпізода са сцэны "Пажар у Полацку" — з'яўляецца моцнай кульмінацыйнай зонай усёй кампазіцыі "Фрэскі", а таксама пераломным момантам ІІ дзеі наогул. Пасля сцэны "Хрышчэнне" спектакль імкліва рушыць да развязкі і фіналу.

Арыгінальнае вырашэнне апошняй ідэі на вызначальнай сцэны праз харавую форму — таксама адна з драматургічна выразных і эмацыянальна дзейных старонак музыкі "Страсцей". Харавы эпілог у музычнай драматургіі твора ўспрымаецца як варыянт "ціхага" фіналу, як адхіленне, катарсіс, але ж і лагічны вынік усяго развіцця.

Аўтары балета прапанавалі сваё ўспрымання летапісам гісторыі і ўласныя разважання над лёсам полацкай княгіні Рагнеды. Цэласнасць уваблення задум з'яўляецца відавочнай і каштоўнай якасцю балета.

Музычны кіраўнік і дырыжор Г.Праватараў, які браў удзел у стварэнні спектакля, прыехаў у Мінск амаль за два тыдні да прэм'еры. Знаны маскоўскі мастра ніколі

ную ідэю балета, і гэта не было б супярэчнасцю. Але ж сэнсавая глыбіня канцэпцыі спектакля — у іншым. Уладзімір прыходзіць да маральнага ачышчэння. Яго апошнія крокі ў фінале балета — на каленях. Таму не праклён, а пакаянне Уладзіміра — галоўны вынік драматургічнага развіцця персанажа.

Уладзімір Наўгародскі, а потым кіеўскі князь (В.Захараў), з'яўляецца драматургічна дзейным вобразам і рухаючай спружынай падзей. Ён урываецца ў жыццё Рагнеды, у яе каханне да Яраполка, парушае спакойнае жыццё яе роду, разбурае Полацк, забівае бацькоў і братаў Рагнеды. Жорсткая расправа з уласным братам і сапернікам — Яраполкам — апошняя кропка князевых злчынстваў, якімі перапаўняецца фінальная сцэна І дзеі. Ды не апошняе ў шэрагу наступных насілляў.

Музычна-харэаграфічныя сродкі даюць абагульняючы вобраз самаўпэўненага ўладарнага ганарліўца праз падзеі-сцэны заліцання Уладзіміра, разбурання і падпаўнення Полацка, звалтавання Рагнеды і асляплення Яраполка. Блазны, гэтыя спадарожнікі ўсіх злчынстваў Уладзіміра, — нібы яго скалечаная, згарбачаная душа, у якой няма літасці, кахання, цэпльнаі. Гэты метафарычны вобраз надае галоўным падзеям балета адмысловую грань успрымання — як у крывым люстэрку. Блазны весела скачучы на піры Уладзіміра; заганыюць бізунамі народ у ваду ў сцэне хрышчэння; лупцюць бязлітасна Рагнеду і яе сына, праганяючы з Кіева. Яны многае робяць за Уладзіміра ці разам з ім, таму і ўспрымаюцца, быццам яго другі твар або мноства абліччаў яго найжорсткасці.

Іншым паўстае Уладзімір пасля сустрэчы з Ганнай, візантыйскай царэўнай (Т.Шаметавец). Яе вобраз зусім няпросты. Яна па-каралеўску статная і ў глыбіні, здаецца, блізкая да ўладарнасці і жорсткасці Уладзіміра. Але знешне Ганна Багранародная прыцягальна жаночая. Яе пластыка часам выдае нешта "змяінае", яна віецца колцамі вакол Уладзіміра і гіпнатызуе яго сваёй чарадзейнай знешнасцю. Кіеўскі князь — скароны, ён ва ўладзе кахання і гатовы прыняць любую рэлігію, усё, што пажадае царэўна.

У павольным разгортванні біблейскіх карцін толькі апошняя сцэна "Хрышчэнне" ("Страшны суд") набывае дынамічны зрух да драматургічнага напалу. Бізун з рукі Ганны пераходзіць у моцныя жорсткія рукі Уладзіміра. Зноў гвалт, зноў здрада. Перад намі ўсё той жа Уладзімір, што спаліў Полацк, забіў Рагвалодаў, звалтаваў Рагнеду, расправіўся з Яраполкам. У музыцы зноў гучыць тэматычны эпізод фіналу І дзеі, а ў харэаграфічным вырашэнні сцэны згадваецца пластычны і кампазіцыйны варыянт "Разбурання Полацка". Кульмінацыйная зона ІІ дзеі распрасціраецца амаль да фіналу...

Дынаміка апошняй сцэны — у барацьбе Яраполка і Уладзіміра за Рагнеду. Фізічна перамагае Уладзімір, ён усё ж забівае свайго саперніка і брата, а потым кідаецца да Рагнеды, але цяпер у барацьбу ўступаюць сілы духоўныя. Таму занесены над Рагнедай кінжал быццам адхіляецца...

Сюды, да агульнага фіналу балета, цягнуцца ўсе драматургічныя лініі, і яго героі тут — ужо не знаёмыя са спектакля

Рагнеда, Яраполк ці старцы-вешчуны, а святых ўзніслыя вобразы. Усе — у белым, і толькі Уладзімір — у чорным, але ж і ён ужо не той магутны ўладар і жорсткі забойца, якім быў яшчэ некалькі хвілін таму.

Хор "Господи, помилуй меня" ў эпілогу ўспрымаецца не толькі як малітва Уладзіміра, гэта малітва ўсяго чалавецтва. Яна асвятляе шлях людзей да ўсёдаравання, да кахання, літасці і міласэрнасці, да разумення неабходнасці маральнага і духоўнага адраджэння.

Носьбітам аўтарскай ідэі з'яўляецца менавіта Рагнеда. Праўда, яе першае з'яўленне на пачатку дзеяння ў сцэне "Ідыліі" яшчэ нічога не гаворыць пра патаемныя глыбіні пачуццяў гераіні. Рагнеда (І. Душкевіч) такая ж юная і наіўная, як і яе сяброўкі, — быццам ніякая не полацкая княгіня. Някідкімі, але запамінальнымі танцавальна-пластычнымі фарбамі харэограф прадстаўляе яе — усяго толькі дзяўчыну-палачанку. Яна хаця і напуджаная прадказаннем старцаў, але не вельмі верыць у гэтыя страсці. Сустрэча з Яраполкам на паляванні ў полацкіх лясах і зусім адхіляе хвілінны жах прадчування трагедыі.

Дуэт Яраполка (У. Далгіх) і Рагнеды ў I дзеі — адна з інтымнейшых лірыка-паэтычных старонак балета. Першая музычная тэма, як і першае каханне, вольная і пяшчотная, быццам кветка, якая вось-вось падыме і распусціць свае пялёсткі, пачне квітнець, прыгажэць, пералівацца фарбамі. Музычна-харэаграфічная дынаміка дуэта афармляецца як і само пачуццё, ад невымоўнага, невядомага, прадчування да моцнага і ўсёпаглынальнага кахання, напоўненага душэўнай цеплынёй і стрыманай палкасцю. Вось яно — самае вечнае, самае магутнае пачуццё жыцця. Як моцна яго ўзносіць музычная выразнасць аркестра, як дынамічна гучыць танцавальна-харэаграфічная тэма, дакладна знойдзена балетмайстрам!

Не раз музычна-пластычныя элементы згаданага дуэта, як і некаторыя танцавальныя фразы пачатковай характарыстыкі Рагнеды, нагадваюць пра сябе і ў маналогі Рагнеды, у час заляцання Уладзіміра, гэтым самым шчырым па выразнасці эпізодзе, пазначаным ужо і псіхалагічнай глыбінёй, таксама і ў невяліччай пластычнай рэпліцы на баляванні ў Кіеве, калі Рагнеда з болам назірае за тым, што адбываецца, і адчувае сваю адзіноту.

Варыянты дуэта Рагнеды і Яраполка з'яўляюцца ў момант сустрэчы галоўных ге-

рояў на пачатку II дзеі, калі Рагнеда пазнае ў сляпым манаху свайго каханага, і перад трагічнай развязкай спектакля, пасля выгнання Рагнеды з Кіева. Але тут няма ўжо той кампазіцыйнай выразнасці і паслядоўнасці. Лірычныя героі складаюць свой дыялог па кавалачках, асцярожна і беражліва, адшукваючы быццам у цемры асколкі разбітага і апаленага Уладзімірам кахання. Вось яно ўжо здаецца адчувальнае, падхопленае, але ж не, зноў цемра, зноў пошук. Кола часу не павернеш назад, але — каханню ўсё падуладна.

Сустрэча Рагнеды і Яраполка, здаецца, была накіраваная лёсам і чаканая. Ці ж не яна і падштурхнула Рагнеду да кінжала, ды і адваля яго? Сцэна з кінжалам адна з самых моцных па выразнасці старонак у развіцці ўнутрана-псіхалагічнага стану гераіні. Яна ахоплена нейкім душэўным паралічам ад думкі пра той жах, які наважылася здзейсніць, але ж яна рашучая і нішто яе не спыніць. Час адлічвае свой размераны ход, набліжаючы Рагнеду да помсты. Ды помста нараджае толькі помсту. Таму кінжал уздымаецца яшчэ і яшчэ раз, толькі цяпер ужо ім валодае рука Уладзіміра і прыводзіць да трагічнай развязкі кахання Рагнеды і Яраполка.

Вось яны — чалавечыя страсці, сярод якіх Рагнеда вызначаецца не проста як "яблык разладу", але ж і як нейкі маральна-этычны ідэал жанчыны — носьбіта першапачатковай абагульняючай ідэі кахання, нейкай уласцівай ёй духоўнасці, якая над рэлігіяй, над палітыкай, над асобамі, над усімі і ўсім.

У такім шматстайным і складаным пераплыве псіхалагічных абагульненняў індывідуальнага праз гістарычны падзеі, відаць, і нарадзілася канчатковая назва балета "Страсці", у якой адлюстроўваюцца драматычныя лёсы герояў старадаўняй гісторыі і лёс самой гісторыі на адным з найболей трагічных этапаў.

Гэтая спрадвечная праблема спараджае шмат думак-згадак. І найпершая датычыць незлічонах ахвяр беларускага народа, які на шляху свайго гістарычнага развіцця ў імкненні да нацыянальна-культурнай самастойнасці не раз трапляў пад уціск ворагаў. Вынік гэтых гістарычных страсцей сёння відавочны і ўспрымаецца з болам.

Рухаючыся ў рамках тэмы-ідэі прыняцця хрысціянства і асвятляючы яе праз лёс гістарычных асоб Уладзіміра, Рагнеды, Яраполка, аўтары, магчыма, і не прадбачылі актуальны нацыянальна-культурны рэзанс сюжэта спектакля...

• Аўтар сцэнаграфічнай ідэі спектакля В. Окунеў, вядомы пецябургскі мастак, аформіў нямаля спектакляў у Мінску — у ДАВТе, у тэатры музычнай камедыі.

Для яго "Страсці" — першы аўтарскі балет з В. Елізар'евым і таксама першы зварот да вобразаў гістарычнай мінуўшчыны. У жывапіснай манеры мастака арганічна спалучаюцца і ўзаемадзеіваюць на драматургічным узроўні розныя тэхнічныя прыёмы пісьма. Тут і стылізацыя фрэскавага іканаліснага роспісу, і агульная графічная манера мастака, заснаваная на выразнасці ліній, строгасці колеравых кантрастаў, асаблівай кантурнасці ў дэкарацыі "Маці Боскай", і ў панараме "Адраджэнне Полацкага" II дзеі.

Сцэны "Разбурэнне Полацка" (I дзея) і "Хрышчэнне" (II дзея) аформлены мастаком у яўнай экспрэсіўнай манеры. "Вогненны д'ябал" — знішчальная моц, якая ахоплівае языкамі полымя ўсё, пакідае толькі попел і смурод, чарапы ды груды касцей, ці "Вока" нябачнай сутнасці, што пазірае з барвава-чорнага віру і зацягвае ў бяздонны вір бязлітнасці і жорсткай гісторыі чалавецтва, — гэта асаблівыя эмацыянальны фон, драматургічна актыўны і метафарычны.

Мастак выкарыстоўвае і асобныя дынамічныя сродкі тэхналагічнага характару, як казалі раней — машынерыі. Дзве маштабныя панарамы "Пажар у Полацку" і "Адраджэнне Полацка" з'яўляюцца дзейнымі драматургічнымі кульмінацыямі балета не толькі таму, што ўзмацняюць і актывізуюць успрыманне яго найболей значных эпізодаў, але і таму, што драматургічна звязаныя паміж сабой. Таксама ж і рухомая канструкцыя-станок, які ў I дзеі спектакля з'яўляецца полацкай брамай, а ў другой — кіеўскай і актыўна "працуе" на спектакль. Да ўсяго дадаецца і дакладна распрацаваная светлавая партытура.

Так, усе сродкі відовішча накіраваны на выяўленне драматургічнай канцэпцыі. Вось — сцэна, якая характарызуе магутны род Рагвалодаў, прадстаўленая ў адпаведным халаднавата-сталёвым колеравым вырашэнні, дзе металічны бляск мячоў гарманічна спалучаецца з шэра-сінімі касцюмамі і ў тым жа тоне аформленымі заглушкамі на браме. Адзенне Рагнеды і яе маці дапаўняе застылую фрэску асляпляльнай чысцінёй белага колеру. Уся прастора нібыта напаяняецца подыхам старажытнасці. Вось — прыбыццё Ганны ў Кіеў: прамяністае святло і бляск пазалоты ўрываюцца ў залу разам з каралеўскай світай і фанфарна-

ўрачыстай музыкай, якая абвешчае шэсце візантыйцаў і перапыняе баляванне Уладзіміра. Усе госці ў захапленні вітаюць Ганну Багранародную. На жывапісным задніку адкрываецца аблічча "Маці Боскай", стылізаванай іконы-фрэскі, выкананай у цёплай колеравай гаме, але з імітацыяй шматлікіх "адмецін часу" на яе жывапіснай паверхні. Як вядома, менавіта візантыйскае жывапіснае мастацтва паўплывала на старажытнаславянскі іканаліс. Таму сцэнаграфія "Страсцей" мае шматпланавы змест.

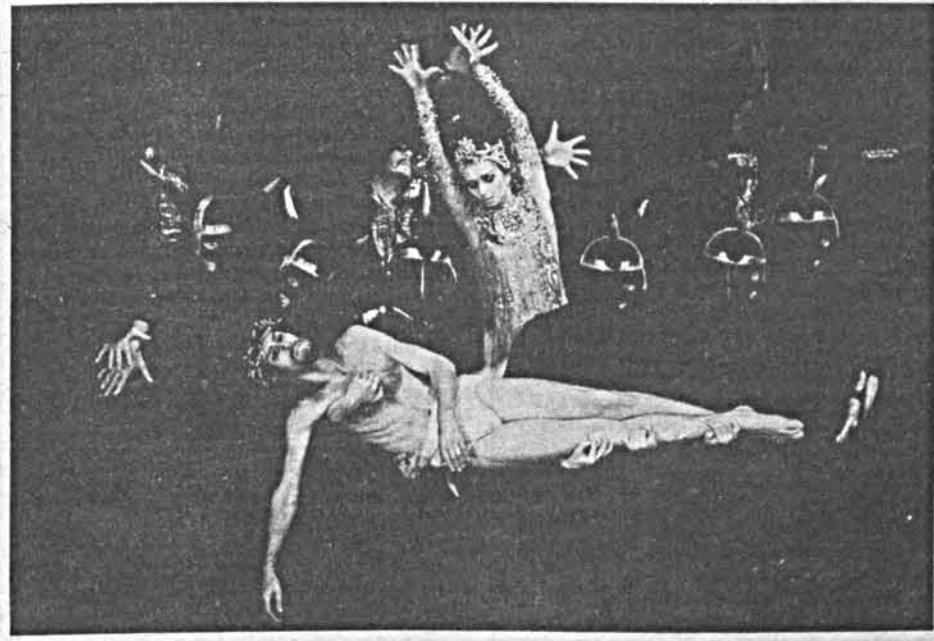
Праблема прыняцця хрысціянства на славянскіх землях асэнсоўваецца мастаком зусім не проста. Асабліва гэта адчуваецца ў фінале балета. Харавы эпілог разгортаецца на фоне панарамы "Адраджэнне Полацка". Жывапіснае палатно складаецца з двух частак, адна з якіх — арыгінальная мастацкая форма ўвасаблення метафарычнага вобраза старажытнага абраза "Трыручыца" (захаваўся ў Саратаўскай царкве і ўяўляе сабою рэдкасны па іканаліснай сімволіцы і сюжэтнай тэматыцы ўзор), другая — маляўнічы, крыху па-дзіцячы наіўны горад-будучыня ў вянку з кветак — быццам прывід Полацка.

Глыбокая алегорыя вобразаў панарамы, ды і усеі пластычнай кампазіцыі фіналу, успрымаецца як духоўнае адраджэнне чалавецтва.

• Безумоўна, будзе шмат яшчэ публікацый, прывесчаных гэтай балету. Асобнай размовы заслугоўваюць і выканаўцы. Для "Страсцей" рыхтавалася чатыры склады выканаўцаў толькі галоўных партый. Усяго ж у спектаклі дзейнічаюць амаль 80 чалавек, удзельнікамі яго з'яўляюцца і навучэнцы харэаграфічнага вучылішча. Прэм'ерныя паказы балета выявілі глыбокія патэнцыяльныя магчымасці ўжо згаданых мною артыстаў: І. Душкевіч, Т. Шаметаў, У. Далгіх і В. Захарава. Яшчэ прыгадаю А. Няцэтава (яго Рагвалод у I дзеі і Сын Божы ў II дзеі ўразілі сваёй "маўклівай" змястоўнасцю і сцэнавай глыбінёй, а таксама адначасна драматургічна актыўную функцыянальную напоўненасць вобразаў старцаў у выкананні І. Лебедзева, А. Будкіна і А. Траяна. Словам, пра ўсіх ёсць што сказаць.

...Пасля прэм'еры глядачы падхапіліся ў адзіным парыве, каб ушанаваць выканаўцаў і аўтараў балета. Авацыі не змаўкалі каля паўгадзіны. Сцэна патанула ў кветках.

Вера ГУДЗЕЙ-КАШТАЛЬЯН
Фота Вім. АМІНАВА

ДЖОН ЛОУДІ
ГІСТАРЫЧНЫЯ
УВОДЗІНЫ Ў
ФІЛАСОФІЮ
НАВУКІ

“Адкрытае грамадства” — так называецца серыя кніг, да выпуску якой прыступіў Беларускі фонд Сораса. Першай ластаўкай стала кніга Джона Лоўдзі “Гістарычныя ўводзіны ў філасофію навукі”, у якой, сказана ў анатацыі, “прасочваецца развіццё поглядаў на метады навуковага даследавання ад часоў старажытнай Грэцыі да нашых дзён”. Падобныя выданні па-беларуску яшчэ не выходзілі. У тым, што Дж. Лоўдзі загаварыў па-нашаму, вялікая заслуга перакладчыка А. Карцеля, навуковага рэдактара У. Бяркова, літаратурнага рэдактара Ю. Залоскі. Кніга гэта будзе цікавай і патрэбнай не толькі студэнтам і аспірантам, але і ўсім, каго хваляюць праблемы філасофіі, логікі і метадалогіі навукі.

У бліжэйшы час у заснаванай сёлета Беларускім Фондам Сораса серыі “Адкрытае грамадства” выйдзе кнігі Ф. Брэтана і С. Пру “Выбук камунікацыі”, Э. Сміта “Нацыяналізм у XX стагоддзі”, Я. Запрудніка “Беларусь на скрыжаванні гісторыі” і інш.

ШКОЛА
ЦІ СТЫЛЬ?

У выставачнай зале мастацкага цэнтра “Жыльбел” (Траецкае прадмесце) адбылася выстава “Віцебская школа”, падрыхтаваная цэнтрам сумесна з віцебскім музеем Марка Шагала. Гледачам прадставілі зборную экспазіцыю віцебскіх мастакоў. Амаль усе яны — творцы авангарднага накірунку, у большасці сябры былой суполкі “Квадрат”. Сапраўды, за час свайго існавання (з 1987 г.) суполка набыла досыць значную вядомасць. Дзейнічаючы на мяжы з андагравізмам (па стылю творчых жыцця) сябры суполкі, трэба дадаць ім належнае, першымі распачалі гаварыць пра спадчыну Марка Шагала і аднаўленне ў Віцебску звязаных з ім — мемарыяльных мясцін. Яны звярнуліся да творчасці вядомых авангардных дзеячаў, што ў паслярэвалюцыйныя часы ператварылі Віцебск у бурлівы мастацкі цэнтр. Таму натуральна, што сённяшнія авангардысты абаяліся на спадчыну дваццятых гадоў і намагаліся яе развіваць. Натуральна і тое, што ўсе прадстаўлены на выставе мастакі прытрымліваліся асноўнай канцэпцыі — зразумець і прадоўжыць традыцыі, закладзеныя Малевічам, Шагалам і іншымі.

Пытанне выклікае хіба назва самой экспазіцыі — “Віцебская школа”. Як адбылося, што гэтак лёгка і прэтанцыёзна група сучасных мастакоў узвысіла сябе да акадэмічнага азначэння “школы” з даўнімі традыцыямі? Віцебск перажыў бурную цікавую гісторыю, у ёй, акрамя колькіх год авангарднага бурлення, было і станаўленне моцнай рэалістычнай традыцыі ад І. Пэна ў сярэдзіне стагоддзя. Прыгожа і моцна развіваўся ў Віцебску каларызм, як адметная якасць жывалісных работ цэлай плыні вядомых сёння мастакоў. Ну а наш час прынёс Віцебску як авангардныя акты, так і выставы шэрагу творцаў рэалістычнага накірунку. І такая сітуацыя характарная не толькі для горада на Дзвіне. Думаецца, можна гаварыць і не без падставаў, пра асаблівасці творчасці віцебскіх мастакоў, пра станаўленне пэўнай стылістыкі, каларызму і пра магчымае з’яўленне ў будучыні “школы”. Гэтага можна пажадаць. Але дзеля гэтага трэба проста працаваць, не замыкаючы з’яву, якія знаходзяцца ў станаўленні, у межы назваў, каб не пераходзіць натуральнасці іх развіцця.

Н. Ш.

“НАМ ЗАСТАЛАСЯ СПАДЧЫНА...”

Выстава твораў народных майстроў экспануецца ў Мінскім абласным музеі Ф. Дзяржынскага. Да дзеючай экспазіцыі Апалінара Пупко далучыліся творы малавядомых разьбяроў з навакольных вёсак Івянца Вітольда Паплаўскага, Генадзя Паплаўскага, Міхаіла Сямашкі, а таксама чаканшчыка Івана Кучынскага. Творчасць “правінцыялаў” уяўляе не меншую цікавасць, чым творы прызнаных майстроў, бо майстры, знаходзячыся пад пэўным уплывам Івянецкіх традыцый, захавалі сваё творчае аблічча, уласны светапогляд.

Вітольд Паплаўскі (1916—1990 гг.), майстар аніمالістычнага жанру, у аб’ёмных скульптурах здолеў па-майстэрску перадаць сваю любоў да жыццельнага свету праз дасканалыя прапорцыі і добрае адчу-

ванне пластыкі звароў і птушак. Вяном яго творчасці з’яўляецца складаная шматфігурная кампазіцыя “Налібоцкая пршча”, дзе з цэльнага кавалка дрэва майстар выштукаваў амаль усіх насельнікаў пушчы, трапна перадаючы іх характар і звычкі.

Генадзь Паплаўскі вырабляе дэкаратыўныя вазы, кашпо, полелкі. Прывабліваюць увагу гледача таксама і скульптуры, дзе майстар смела ўключае прыродныя формы ў агульны пластычны лад твора, стварае часам выразныя запамінальныя вобразы.

Член Саюза майстроў народнай творчасці Беларусі, удзельнік Другой сусветнай вайны, Міхаіл Сямашка стварае рэчы дэкаратыўна-ўжыткавага характару — лыжкі, кубкі, ступкі, коўшыкі, кухонныя наборы

адметныя выразнасцю традыцыйных пластычных форм, спалучэннем утылітарных і мастацкіх якасцяў, высокім майстэрствам апрацоўкі дрэва.

Асаблівай увагі заслугоўвае творчасць чаканшчыка Івана Кучынскага (1927—1993), чалавека складанага лёсу, прайшоўшага праз гвалт калектывізацыі катаржнімі дарогамі Калымы. Звычайны трактарыст, які атрымаў ад бацькі-бляхара ў спадчыну рамяство, якое ўзбагаціў новымі тэхнічнымі прыёмамі апрацоўкі металу: рэльефнай чаканкі, гравіроўкі, насечкі. Вырабляў пярсценкі, бранзалеты, чаканіў пано, кубкі, вазы, абразы. Ад плоскай дэкарыроўкі формы да рознавысокага рэльефу, ад народнага прымітыву да ўзроўню ювеліраў — такі творчы шлях майстра.

Пасляваенны час на тэрыторыі Заходняй Беларусі быў вельмі жорсткі і неспрыяльны для існавання і развіцця народных промыслаў і рамястваў. Савецкая ўлада абклала саматужнікаў такімі жахлівымі падаткамі, што многія івянецкія майстры былі вымушаны вырабчы сваёго адвечнага спосабу здабычы хлеба штодзённага. Адны выехалі ў Польшчу, другія — назаўсёды развіталіся з любімым заняткам, а трэція, такія, як Паплаўскія, М. Сямашка, І. Кучынскі і многія іншыя тварылі ў вольны ад асноўнай сялянска-калгаснай працы час.

А. РАМАНОЎСКИ
Старшыня Івянецкага аддзялення Саюза майстроў народнай творчасці Беларусі

ЗАЦЕМКІ
З ЛЕВАЙ КІШЭНІ

(Працяг. Пачатак на стар. 9)
Сёння — Васіль Васільевіч. А заўтра гэта можа быць Мікалай Васільевіч, той што Гогаля, з якім Васіль Васільевіч не тое што не сябруе, а падчас варагу нават... Што ж — пад кавамолку яго!

Але абодва ведаюць, што пасля, за кавай, я вас чытаю з аднолькава глыбокім роздумам.

Божа, “дажыць бы” мне да такога! Ды — хоць пад сядзенне ў машыне!..

Ёсць у мяне, як для літаратара, “шызанутае” аматарства — футбол... Ходзім на цікавыя матчы разам з Пятровічам і Асташонкам. Усе трое, мы — невылечна хворыя. І дзягнэз нашай хворобы — не 3 : 0 ці 0 : 3, а круглы, як зямля, мяч у павуціне няўпільнаваных варот іх самотным апосталам...

Палова стадыёна — шалее ад шчасця, палова — няўцешна смуткуе... І мы хварэем ад таго, што ніяк не можам скласці гэты дзве паловы ў адно цэлае і гарманічнае...

Сённяшняя літаратура напамінае мне лапушыстую капусту: зялёных лістоў многа, а качана няма...

Глядзеў першынство свету па хакеі з шайбай: Расія—Чэхія. “Хварэў” за чэхіў. Фінальны свісток: 0 : 2 — чэхі выйгралі!..

І — узнёсла эмоцыі чамусьці патухлі. Апанавала расчараванне і нейкая апатычная незадаволенасць самім сабой... Ну, не ведаю, — адчуванне, што і ты не выйграў...

Часта ў адносінах да Расіі ў глыбіні душы вольна і цяпліцца і, нават залічваючы сябе ў пэўнай меры да людзей з нацыяналістычным светапоглядам, не магу тое ў сабе пераадолець...

Раб сам сабе выкуе аковы, сам іх і парве. Ён адчувае сваю магучую сілу і не баіцца выкоўваць сабе ўсё больш і больш надзейныя аковы...

“Я — раб! — пырскаючы слінай, крычыць ён сваім цёмным горлам, адначасна напаўняючыся пыхлівым гонарам за сябе ў стыхійным натоўпе падобных яму рабоў. — Я — прыгнечаны і няшчасны раб!!!”
“Мы парвём свае пугі!” — пагрозліва крычаць яны ўяўнаму ўладару. “Рвіце! Сабе даражэй, — спакойна і мудра разважае вечны ўладар. — Заўтра будзеце каваць новыя”...

Часта на вечарынах назіраю, як слухаюць Разанава. Не разумеючы ў большасці таго, што ён павольна, паскладна выцяганьвае са свайго розуму... Людзям, перш за ўсё, цікавы сам працэс яго моўнага мыслення, ды і ўвогуле — сам ён цікавы, як цікавы другі бок Месяца і жыццё на Марсе...

Людзей прыцягвае таямнічае, нераз-

гадае, незразумелае...

Яны не прагнуць адкрыццяў, ісіцыны, здаровага сэнсу, бо ўжо добра ўсвядомілі, што ў кожнай ісічне прыхавана патэнцыяльнае зло...

Ім хочацца адрынуцца ад зямнога, павіснуць між зямлёй і небам. Яны чакаюць цуда, але не ад саміх сабе... Інтэлектуалы — ад Разанава, інтэлігенты — ад Пазняка, нехта — ад Лукашэнкі... Астатнія нічога і не ад кога не чакаюць, проста — жывуць... Натуральнае жыццё і ёсць найвялікшы цуд, падараваны чалавеку Богам.

Здаецца, не раз гучалі прапановы вылучыць паланез Міхала Агінскага “Развітанне з Радзімай” як адмысловы твор для гімна Рэспублікі Беларусь.

Як гэта ўжо сёння зладзённа і прароча!..

Еду ў тралейбусе на работу. Мінуў тыдзень пасля рэфэрэндуму. Смуткам поўніцца асірацелая душа...

Угледваюся ў вакно — даўлю вачыма аскепкі белых і чырвоных колераў. І ненаўмысна гэта, а спрацоўвае падсвядомасць. І колераў гэтых няшмат, але трапіўшы ў поле зроку паасобна — белы і чырвоны — імгненна спалучаюцца, магнетычна прыцягваюцца розумам адзін да аднаго ў розных ракурсках...

На вуліцы Куйбышава — раптам! — хударлява-хваравіты хлапчук гадоў дзесяці ў ярка-чырвоным швэдры, са зламнай рукоў на белай бінтавай падвязцы... Унутрана скаланаюся — вольна, наш сімвал...

Пражыўшы на свеце сорок пяць гадоў, я — вясковец па нараджэнні і па сутнасці сваёй — ніколі да гэтага часу не еў сала і не піў малака...

Не ведаю чаму — ці то арганізм не успрымаў, ці то выбар у харчаванні быў адносна багацейшы...

І не еў я таго сала, і нават гідзіўся ім, і пры Сталіне, і пры Хрушчове, і пры Брэжневе, і пры Чарненку, і пры Гарбачове, і пры Шушкевічу, і пры Грыбе нават...

Учора — пры Лукашэнку — паспытаў. У халадзільніку, апроч яго, чамусьці нічога больш не было, а есці хацелася. Халаднае, з маразілкай, з цыбуляй — я еў сала ўпершыню ў жыцці...

А што — голад збівае... Але пры гэтым міжволі адчуў сам у сабе нейкую размежаванасць, і цэльнасць пэўнага прапала, і гонар сапсеў...

Да таго ж у жонкі з’явіўся неаспрэчны аргумент для іроніі: Лукашэнка, маўляў, адновіць у табе “дзярэвню”, верне да “свінства”... Вядома, у падтэксце яна трымала і той факт, што ў маладосці я доўгі час працаваў электрыкам на свінагадоўчай ферме...

Свабода — гэта калі думаеш, няволья — калі сцвярджаеш задуманае...

Літаратурная палеміка за вінным сталом. Акудовіч: “...не люблю паззію за тое, што яна памірае...” Развіваючы далей сваю канцэптуальную думку, лагічна даводзіць яе да пэўнай (абранай заўчасна?) высновы: паэт не будзе постацю ў XXI стагоддзі, якой ён быў пачынаючы з XIX стагоддзя да нядаўняга часу...

Аднак, на мой погляд, усе падобныя ды іншыя канцэпцыі не маюць пад сабой асновы ў непрадказальнай эвалюцыі чалавечай культуры. Тут чамусьці найбольшымі пракокамі былі фантасты, як гэта ні здзіўна...

Зрэшты, паэты і ёсць фантасты ці, скажам наадварот, фантасты ёсць паэты...

Ноччу выйшаў на балкон папаліць... Цяплынь, ціша, зорная бездань... І ўспомніўся міжвольна Кант з яго агульнавядомым філасофскім пастулатам: “...ёсць дзве неаспрэчныя рэчы — зорнае неба нада мной і маральны закон ува мне...”

...Як бы бачыцца нават: сядзіць гэты геніяльны карлік у Кенігсбергу ноччу на каменных прыступках дома, а зверху, з далёкіх зорных вышынь апускаецца да яго, свецычы німба, убелены вечнасцю Гасподзь, і шэпча яму тая словы... Кант не ўсведамляе ўчутага ім, але разумее непагрэшную існасць сказанага, і ўсё паўтарае і паўтарае пра сябе тая словы, пакуль не ўпэўніцца, што яны ўжо яго, — і зорныя слёзы цякуць з бяскожных вачэй філосафа...

Уздрыгнуў нутром ад сваёй нечаканай думкі і ўяўлення — зачыняю балкон... і зорны сувет за сабой... і вечнасць... Заснуць будзе цяжка...

Сумная сітуацыя з беларускай мовай... Але яшчэ больш сумная сітуацыя з самім (беларускім) чалавекам...

Калі ў мастацтве пачынае прысутнічаць разлік, то ў выніку гэтага Гамер ператвараецца ў Эўкліда, а Пушкін — у Лабачэўскага...

Заўважыў, што ў сям’і і на рабоце на “омерзительныя” (паскудныя) тэмы я міжволі пачынаю гаварыць па-руску. Да гэтага, відаць, змушае рускі мат, бо нашая лаянка залішне памяркоўная...

Чалавек без слова, без мовы скацінее. Паназірайце за жэстамі людзей, якім не хапае слоў у запале гутаркі. Іх міміка і жэсты — жывёльныя...

Паэты ад Бога — людзі ненармальныя... І сапраўды, хіба можа нармальнае (унармаванае) натхніць аўтара і ўсхваляваць чытача?..

Творца піша так, як думае, а графаман думае так, як піша...

Я пішу рэдка, а трэба было б гусцей...

Можна філасофстваваць на вадзе, можна — на агні... Я люблю — на кіпені...

Наіўна-інтуітыўна падумалася: толькі ад уласнай смерці не застаецца аніякіх уражанняў...

Тэатр

НАШЫ Ё ШАТЛАНДЫ, ЦІ КРЫТЫКА "НА БАБАХ"

Ну вось! Мы прайшлі цяжкі шлях, даўжынёй у паўгода, але мы дайшлі да мэты. Мы — гэта "Вольная сцена", тэатр, які ўзнік на беларускім тэатральным небасхіле ўсяго тры гады назад, які сваім шляхам праціскаецца і зарабляе свой імідж (аўтарытэт) і які паўгода назад паставіў сабе мэту — узяць Эдынбургскі фестываль. Гэта была ў многім, калі не ва ўсім, рамантычная авантура, пачынаючы з ідэі мець на "Вольнай сцэне" ў арыгінальным беларускім перакладзе нераспрацаваныя гоні шэкспіраўскай драматургіі. Так з'явіўся "Рычард". Менавіта "Рычард", а не "Рычард III" — хоць усе ўпарта не хочуць гэтага заўважыць.

З'явіліся сябры-фундатары, няхай з невялікімі, але грашыма, з'явіліся інжынеры і майстры на заводзе, якія дапамагалі ажыццявіць пабудову дэкарацыі. Акцёры, якія жылі слабой надзеяй на ўдзел у адным з самых прэстыжных фестываляў свету.

А потым былі пошукі хоць якіх грошай на дарогу, бо дзяржава ціха, у апошнюю хвіліну, адварнула ад нас. А потым, а потым... І ўсё ж мы паехалі, у самым цёплым аўтобусе на свеце, па самай, здавалася, доўгай дарозе ў жыцці. І мы даехалі, і выйшлі на самыя маленькія падмосткі самага вялікага фестываля, і...

"Я зраблю ўсё, каб прэзідэнт і ўрад Беларусі даведаліся пра вялікі поспех беларускага тэатра. Я буду дзякаваць ім за тое, што ўдзел беларусаў узямае фестываль на новую якасную ступень, а выкананне маладой трупай "Вольная сцена" і "Рычарда III" Шэкспіра ўвогуле стала з'явай фестываля. Вы зрабілі больш, чым усе палітыкі, разам узятыя. Вы адкрылі свет тэатральную Беларусь. Вы павінны сыграць у Каралеўскім тэатры, каб навучыць англійскіх актёраў, як іграць Шэкспіра", — сказаў на сустрэчы двух тэатраў ("Вольная сцена" і "Дзе-Я") прэзідэнт Еўрапейскага фонду мастацтваў Рычард Дэмарка.

Бліскучым назваў выкананне ролі Рычарда маладым беларускім актёрам Алегам Гарбузом крытык вядучай шатландскай газеты "Скотсман" Марыю Рыліч. Найвышэйшую адзнаку фестываля — пяць зорак — атрымаў на знакамітым Эдынбургскім фестывалі мастацтваў спектакль "Рычард" у выкананні беларускіх актёраў тэатра "Вольная сцена". Такую адзнаку на фестывалі атрымалі толькі некалькі спектакляў — і гэта з тысячы паказаных. Спектакль запрошаны на фестываль у Іспанію і на гастролі ў Англію. Рэжысёр-пастаноўшчык спектакля заслужаным дзеяч мастацтваў, лаўрэат дзяржпрэміі Беларусі Валерый Анісенка атрымаў прэпанову паставіць "Макбета" Шэкспіра ў Старым Замку на востраве паблізу Эдынбурга.

Вядомы тэатральны дзеяч Англіі, прафесар Оксфардскага ўніверсітэта Майкл Грын-Таш запрасіў спектакль у Оксфард для падрыхтоўкі сусветнага турне тэатра ў англамоўным варыянце, з невялікім папярэднім дадаткам: асабіста Алега Гарбуза на 3 тыдні, пад асабістую апеку для выбітнасці стараангельскага (шэкспіраўскага) вымаўлення і за асабісты кошт.

Ну, вось, шанюныя чытачы ды калегі па цэку, і ўсё!

А цяпер два словы шанюнаму крытыку ад Беларусі, які знаходзіўся побач з намі падчас фестываля, — спадарыні Лашкевіч.

Ну, не адчулі яшчэ ў Англіі і Шатланды,

што мы Еўрапейцы. Ну, паставілі нас "праўляцка" на "задворках". Дык вядомы ўсяму тэатральнаму свету сп. Рычард Дэмарка і ўзяў нас не з Мадрыда ці Парыжа. Паглядзіце, шанюная, на нашыя вуліцы. На іх поўна бананаў. Здагадваецца, пра што я? І потым: спачатку трэба стварыць сабе імя (імідж называецца там), а потым ужо і бабы (у сэнсе — харчаванне, якое вам так не спадабалася) будучы трэшкі іншыя і паболей. А так спадаў Дэмарка пакуль што трэба даказаць шанюнаму Брытанскаму Савету, што там, дзе многа... бананаў, ёсць таксама нешта такое, ад чаго вы, англамоўныя снобы, можаце ахнуць. Мне здаецца, што ён гэта зрабіў! І калі дзякаваў і нам, і тэатру "Дзе-Я", кажучы: "Я вывез вас, а вы вывезлі мяне". І калі расчуленая пасля спектакля "Рычард" Ханна Хоравіч, член Брытанскага Савета, вядомы англійскі крытык, прасіла прабачэння і ў шанюнага Р. Дэмарка, і ў нас за тое, што там, дзе многа веры (а значыць і грошай) таму, што Дэмарка зможа прывезці з нейкай там Беларашэн нешта талковае. Так, шанюная сп. Жана, не ведаюць пакуль нас, ну аніяк! І тут крыўдуй — не крыўдуй за 3 фунты і за бабы — нічога не зробіш. Трэба і пацярпець! Цярпелі і цярпім і не такое, але ж — жывём!!! Вас, можа, і не суцшае ўсё гэта, Вы наездзіліся, Вас набачыліся, то Вы можаце і топнуць сваёй далікатнай ножкай. Ну, а мы... Нас запрасілі на наступны год і як нам падалося, бабы будучы! І на гэты раз смачнейшыя і намога болей. І яшчэ... Не думаю, што побытавыя недарэчнасці маглі стаць галоўным эмацыянальным штуршком для Вас у напісанні першага ўражання аб фестывалі. Трэба ўмець радавацца чужому, няхай, можа, і невялікаму поспеху. Хоціць культываваць наша спінагрызтва ды самаедства. І потым, мы там прадстаўлялі Рэспубліку, якая б яна ні была. У рэцэпт бацькаўшчыну. А тут ужо трэба па Станіслаўскаму: "Любіць сябе ў, альбо любіць у сабе..."

В.МАЗЫНСКІ,
мастацкі кіраўнік тэатра
"Вольная сцена"

3 ЗОРКАМІ І БЕЗ ЗОРАК

НА ЭДЫНБУРГСКИМ ТЭАТРАЛЬНЫМ
ФЕСТИВАЛІ "FRINGE"

...Арыентацыя для глядачоў: пяць зорчак пры воджку ў фестывальным дадатку "The Skotsmen" — можна адразу купляць квіток, усё будзе зразумела; чатыры зорчкі — сёе-тое спатрэбіцца, каб удакладніць або вызначыць сваё разуменне сцэнічнай прапановы; тры зорчкі — рэкамендуем, але для аматараў ці знаўцаў. І да таго падобнае, і гэтак далей. Самыя эксперыментальна-элітарныя (часам, магчыма, і не дужа зразумелыя шырокай і вясялай фестывальнай публіцы) спектаклі пазначаліся і адно зорчак. Праўда, усіх відонаў было каля паўтары тысячы. Вядома, паза канкурэнцыяй былі іншага кшталту фестывальныя шэсці, парадны (дарэчы, квіток на парад аркестраў у старажытных замках мурах каштаваў 9 фунтаў — цана, на жаль, недаступная сціпламу карэспандэнту з Беларусі). У адным з такіх шэсцяў — парадзе адкрыцця — бралі ўдзел усё беларускія тэатры. Выглядалі яны беднавата, але (досвед, досвед!) іншым разам пэна мусяць ведаць: самая надзейная магчымасць сябе прарэкламаваць — гэта як мага лепей паказаць ў парадзе, раздаючы налеванправа запрашэнні на свой спектакль (а ў запрашэнні жахадна падаць і адрас, і тэлефон, і расклад, і цану, і воджук прэсы! Я сабрала цэлую калекцыю ўзорнай друкаванае прадукцыі, што сунулі мне ў рукі падчас парад адкрыцця). Лепш за ўсё замовіць вялікі аўтамабіль з музыкаю і адразу вызначыць свае самыя прыцягальныя... магчыма, бакі — прыгожыя сцэнічныя строі, уменне вядучага артыста катацца на роляках або скакаць усёю трупай шотсыці нацыянальнае. Тое, што ў газетным перакладзе здаецца крыху іранічным, на парадзе якраз да месца і вельмі прыхільна ўспрымаецца публікаю. Тою, якая праз дзень-другі можа апынуцца на вашым спектаклі, нават не зарыентаваўшыся па зорчакх у фестывальным дадатку "The Skotsmen". І тады ёй трэба будзе даць афішкі, дзе пераказаны змест спектакля, адрас тэатра (ужо ў той краіне, адкуль тэатр прыехаў) і ўсё вышэйпамянёнае. Рэклама. Важна толькі падаць гэта ўсё на пісьменнай англійскай мове. А яшчэ лепей — цэлыя фрагменты свайго відовішча (калі там вышэй вуэй тэксту і не надта ўцямае дзеянне) сыграць па-англійску. Калі дзеянне і без тэксту ўцямае, дык англа-

моўныя фрагменты ўспрымаюцца... ледзь не на "бісі" Ці не самыя ярскія прыклад — спектакль беластоцкай ляльчнай трупы "Тэатр 3/4 — Зусна" "Пра Яна, Івана, Джона, Жана...", чый змест складаюць, мовім адцягнена, фрагменты абыякавага існавання прыстойнага грамадзяніна сваёй краіны. Зрэшты, разнамоўе польскага спектакля падтрымана ягонаю эстэтыкай і зместам. Сутнасць шараговага чалавечага існавання не мяняецца ні ў залежнасці ад падданства, ні ад прафесіі, ні ад ладу жыцця. Польскі спектакль свядома не крапаўся высокай філасофіяй, або, лепш сказаць, ператвараў яе ў... вясялую філасофію. Уявіце чатырохпавярховую чорную скрыню, дзе час-пачас раскінаюцца вокны і ў гэтых вокнах-экранах (зусім як на розных паверхх сучаснае камяніцы) дзеецца чужое жыццё. Пры гэтым ляльку Ясіка, перапрашаю, істоту Ясіка, прадстаўляюць актёрскія рукі і далоні, аб'яднаныя адметнымі фізічнымі дзеяннямі і... блакітнаю кашулькаю. Грамадзянін-фантом, варты жалю і ціканасці, у сюжэце "Аперацыя" (Ясік займаецца медыцынаю) ці не ўпершыню выклікае моцныя пачуцці: ролю безбароннага хворага жывата іграе актёрская спіна, пры ёй боўтаецца сапраўдная актёрская галава, а пасля Ясікавых практыкаванняў на месцы жаночае галавы з'яўляецца мужчынская, а на месцы ног — жаночая...

Той самы Ясік, старанна перакідаючы календарныя аркушыкі, чысцячы зубы, снедаючы і г.д., марнуе ўжо ці не самы сэнс жыцця. Усё так зваанае мудрагелства свету не прыдаецца Ясіку ніякім бокам (яно ў папярэдніх сюжэтах падалася размаітымі выказваннямі разнамоўных прадстаўнікоў чалавецтва, але не агульнавядомымі "крылатымі выразамі", а намёкамі на буіны аўтару, з якіх Ясік бярэ тое, што яму зручней або лацей узяць). Беластоцкі спектакль — проста замаха на ваяўнічую шараговаць новага — нашага часу. На агрэсіўную нявыхаванасць душы. На здрадливае, вартнае не спадады, а пагарды імкненне ахвяраваць (нават сабою). На цяжкіх прыніканага хітравання. Ці ж не той, хто здольны абачліва й мудрагеліста прыніканаца для ды дзеля, здатны распаўсюдзіць ды заахочуць усё вычварствы або вытанчанасці здэку, знявагі, абразы?

...Я падышла знаёміцца да спадара Раў, дырэктара і кіраўніка тэатра з Беластока, і назвала вядомы беларусам беластоцкі "Вершалін", маўляў, былі ў нас са спектаклямі, мелі поспех, прэсу... Кшыштаф Раў толькі ўсімхнуўся ў адказ: "Ведаю, гэта мае вучні..." Так я ўвела гісторыю ўзнікнення ягонага "трохчвэрткавага" тэатра: перадусім яго спарадзілі непаразуменні ў трупе дзяржаўнага тэатра лялек... І, як колісь вылучыўся і пайшоў сваім шляхам "Вершалін", вылучыўся і вызначыўся "Тэатр 3/4 — Зусна". Усё далей і далей ад... дзяржавы? Але, здаецца, асабісты прыхільнасці беластоцкага ваяводы падтрымліваюць ды заахочваюць тэатр спадара Раў; ёсць і іншыя мецэнаты... "Далей ад улады і густу тых, хто — так сталася! — вызначае ў пэўным месцы нібыта дзяржаўныя зацікаўленні...", — азваўся Кшыштаф Раў і не стаў тлумачыць далей. Мы выйшлі з аднолькавых рэжымаў. Мы надта добра разумелі адно аднаго... без пасрэдніцтва зорчак. Нам хапала толькі спектакля...

Працяг — у наступным нумары.

Жана ЛАШКЕВІЧ

Сцэна са спектакля "Пра Яна, Івана, Джона, Жана..." беластоцкага "Тэатр 3/4 — Зусна".

Пошта

РАНА, СПАДАРЫ, РАНА!

Я не веру, што нацыянальная ідэя неппулярная ў нас. У мяне ёсць сваё асобнае меркаванне аб тым, чаму Беларускі народны фронт не набывае шырыні. Зараз я паспрабую растлумачыць сваю думку.

Мільёны людзей нашай краіны хранічна адчуваюць сябе неабароненымі. Дзеці могуць пабегчы да мамы-таты ці проста схавацца пад ложка, а што рабіць даросламу, чытай, выбаршчыку? Яму таксама трэба кудысьці прытуліцца! БНФ не дае прытулку ў сябе. Наадварот, яшчэ адштурхоўвае і пасылае біцца і змагацца. Завя ў пікеты, на мітынгі, у сабодныя прафсаюзы канфліктаваць з адміністрацыяй фабрык і калгасаў. А рана, спадары, рана! Трэба спачатку абагрэць, накарыць, паспакуваць, усцешыць, падлячыць, урэшце. Тады ўжо папрасі, толькі папрасі дапамагчы змагацца і канфліктаваць.

Зайшоў у пакой БНФ, а там кнігі ляжаць на продаж. Кнігі беларускіх выдавецтваў, добрыя кнігі. Зірнуў на цану і зноў — крыўдна! Цана ў 2—3 разы перавышае тую, якая пазначана ў дзяржаўнай кнігарні, што пасуседстве. Прапануюць купіць бел-чырвона-

белыя сцягі, а з іх самы маленькі цягне аж на дваццаць тысяч. Ды трэба, каб гэтыя сцяжкі бясплатна раздавалі проста на вуліцах! І кнігі каб раздавалі бясплатна студэнтам, настаўнікам, вучням беларускамоўных класаў. Дапамагчы хоць чым таму небарак-настаўніку, які ходзіць на ўрок і ў замайтай кашулі з нямодным галыштукам. Дай гэтым жабракам які падарунак да Дня беларускага пісьменства! Але спадары з БНФ яшчэ і цягнуць з яго, патрабуюць: "Давай, давай, выхоўвай дзяцей беларусамі!"

Адзін аднаму дапамагаюць баптысты, католікі, камуністы. Толькі ў БНФ, калі што здарыцца ў цябе, выплывай сам. Звольнілі з працы, знялі з чаргі на кватэру, захварэў — будзеш сам-насам з праблемай. Для БНФ галоўнае паразважаць пра гістарычныя пльні. Пра князя Вітаўта табе раскажучы, пра Статут Вялікага княства, пра мовы мілагучнасць, але пуцёўку ў санаторый не аплацяць!

Адна дзяўчына-бібліятэкарка плаціць за ложка ў "абшчазе" 150 тысяч. Няма магчымасці перабрацца ў танную "абшчазу", дзе, за ложка бяруць 20 тысяч. Калі б звярнулася

ў БНФ, хіба ёй дапамогуць?

Бібліятэка не мела грошай на падпіску перыёдыкі, выканкам не даў, тады хто пайшоў шукаць тых мільёны? Былая камуністка дырэктарка пайшла па банках і фірмах. А дэмакраты сядзелі сіднем і ніхто з іх не пайшоў па кабінетах выканкама ўгаворваць чыноўнікаў даць грошы бібліятэцы.

Ды не толькі для прыхільнікаў адраджэнскага руху няма добрага слова і ўчынку. Для самых сяброў партыі БНФ няма рады. Калі ў адну суботу святкавалі юбілей Мірскага замка, берасцейская філія БНФ толькі а трынаццатай гадзіне пятніцы пачала шукаць аўтобус, каб наладзіць экскурсію ў мястэчка Мір. Канечне, не знайшлі, не паехалі...

Такія недарэчнасці навідавоку, людзі, чытай, выбаршчыкі бачаць гэта. Як ім галасавачы?

У гэтых маіх разважаннях ёсць слабы бок. Маўляў, дзе возьме БНФ грошы на кнігі і галыштукі бібліятэкам? Я не гатовы на гэта адказаць, бо каб ведаць, узяў бы там і сабе трохі грошай. Але вось што цікава, БНФ не бярыцца дапамагчы і проста бясплатна. Не

было наладжана элементарных літаратурных вечарын, проста лекцыі па гісторыі і мастацтве. Згадзіцеся, тут сродкі трэба мінімальныя. Альбо не было арганізавана талакі па прыбыранні засмечанага наваколя горада...

Тама самаахвярнасці ў нас вельмі неппулярная. Гэтым беларусы адрозніваюцца ад многіх народаў, ад чачынаў, напрыклад. Няхай бы БНФ будаваў кватэры, рамантаваў нешта, даваў працу беспрацоўным, наогул, рабіў відавочна карысную справу. Але працу даюць ці адбіраюць камуністы, як і ўсё іншае, а Фронт застаецца пісаць на сваіх улетках "Мы заўсёды казалі праўду". Ды старая бабулька-калгасніца скажа больш праўды, чым уся рада БНФ разам! Праўду беспрацоўныя без вас ведаюць, а вы знайдзіце ім працу, накарыць галоднага, дайце пратэзы інваліду, вітаміны дзіцяці, пазычкі да зарплаты іншым. Не трэба ад хворых, беспрытульных і пакрыўджаных патрабаваць яшчэ большай ахвярнасці.

Калісьці шмат хто пісаў лісты, скаргі, просьбы ў ЦК кампартыі. Часам ім дапамагалі. Але ў раду БНФ пісаць і скаргіцца дарэмна.

Уладзімір СУХАПАР,
бібліяграф

г.Брэст

У ВІЦЕБСКУ НОВАЯ БІБЛІЯТЭКА

У самым населеным раёне Віцебска — «Поўдзень-7» — адкрылася новая бібліятэка. Кніжны фонд яе налічвае каля 20 тысяч экзэмпляраў. Тут працуюць абанемента для дзяцей і дарослых, чытальная зала.

На здымку: 12 гадоў працуе бібліятэкарам Святлана Селяннёва.

Фота Аляксандра ХІТРОВА, БЕЛІНФАРМ

МАЙСТЭРСТВА

З юнацтва захапляецца вышывкай пенсіянерка з вёскі Гірмантаўцы Баранавіцкага раёна Марыя Антонаўна Купрык. Ручнікі, навалачкі, сурвэткі — усё ў яе расшыта мудрагелістымі ўзорамі. Майстрыха выкарыстоўвае самыя розныя віды вышывкі, прыдумвае свае ўзоры.

Работы Марыі Антонаўны Купрык выстаўляліся на раённых і абласных выставах народных умельцаў.

На здымку: Марыя Антонаўна Купрык са сваімі работамі.

Фота Эдуарда КАБЯКА, БЕЛІНФАРМ

ЕЎРАПЕЙСКІЯ ДНІ СПАДЧЫНЫ

У 1984 годзе ў Францыі ўпершыню было праведзена мерапрыемства пад назвай «Дзень адкрытых гістарычных помнікаў». Праз два гады да французскай ініцыятывы далучыліся Нідэрланды, а ў 1990 годзе — Люксембург, Швецыя, Бельгія, Данія, Шатландыя і Турцыя. У 1991 годзе Рада Еўропы афіцыйна абвясціла «Еўрапейскія дні спадчыны», у якіх сёння бяруць удзел звыш 24 дзяржаў «Вялікай Еўропы».

Гэта значнае мерапрыемства, мэты якога — прыцягненне ўвагі шырокіх колаў грамадства да гісторыка-культурнай спадчыны і паказ агульнасці і разнастайнасці спадчыны народаў Еўропы, стаўленне да спадчыны не толькі як да погляду ў мінуўшчыню, але і як да бачання будучыні — мае падтрымку Еўрапейскага Саюза.

Упершыню да святкавання далучылася Беларусь. Слёта лозунг Еўрапейскіх Дзён спадчыны ў нашай краіне, якія абдуцца з 8 па 15 верасня — «Спадчына Беларусі — Спадчына Еўропы».

У праграме прадугледжваюцца «дні адкрытых дзвярэй» у розных музеях краіны, пазначэнне музеяў, што «адкрылі дзверы», а таксама адметных помнікаў і сімвалаў Дзён спадчыны, правядзенне «круглага стала» па праблемах гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі, удзел прадстаўніка Беларусі ў афіцыйнай цырымоніі адкрыцця Еўрапейскіх Дзён спадчыны ў Парыжы 7—8 верасня.

Афіцыйная цырымонія адкрыцця Дзён спадчыны адбываецца штогод. Пачынаецца яна з выканання гімна «Ода да радасці» адначасова ва ўсіх еўрапейскіх сталіцах. У Мінску яна прагучыць у Нацыянальным мастацкім музеі.

Н.ЕЛКА

(Працяг. Пачатак у нумары 35)

У авангардзе наступаючых ішлі аддзелы так званых «чырвоных казакаў» пад камандаваннем камбрыга Гая. Менавіта гэтаму коннаму корпусу была пастаўлена задача глыбокага абходу Варшавы і закрыцця кола акружэння. Дарэчы, Гай і ягоныя чырвоныя казакі са сваёй задачай справіліся, але вось агульны ход аперацыі ўзяцця Варшавы пайшоў не так, як планавалі Троцкі з Тухачэўскім.

Чырвоныя войскі атрымалі знішчальнае паражэнне. Чаму? Тут ёсць некалькі прычын.

Па-першае, расійскае войска падшыло да польскай сталіцы не ўпершыню. Да гэтага 5 разоў войскі з усходу штурмавалі Варшаву, і кожны раз штурм канчаўся крывавым пагромам яе жыхароў. Асабліва крываваю расправу з варшавянамі зрабілі войскі генералісімуса Суворова падчас падаўлення паўстання Тадэвуша Касцюшкі. Памяць аб гэтым захавалася ў нацыянальнай свядомасці палякаў і стала крыніцай высокага баявога духу абронцаў, іх нязломнасці ў абароне ўласнага дома. Палякі разумелі, што чарговы пагром можа стацца самым жорсткім у гісторыі

Але тут яны сустрэліся з непрадбачанымі цяжкасцямі. Увесь час, пакуль ішлі цяжкага баі за Варшаву, паміж паўнамоцнымі дэлегацыямі Польшчы і Савецкай Расіі ішлі мірныя перамовы, спачатку ў Мінску, а пазней у Рызе. Мірныя перамовы Польшча ў жніўні 1920 года вяла і з Літвой. І калі перамовы з Савецкай Расіяй у сувязі з няяснай сітуацыяй на фронце зацягнуліся і нават былі пазней перанесены ў Рыгу, дык з Літвой польскі ўрад паспяшаўся падпісаць мірнае пагадненне. Справа ў тым, што Польшчы вельмі неабходна было ўстрымаць Літву ад удзелу ў польска-савецкім канфлікце на баку Расіі.

Між тым, вельмі пільную ўвагу развіццю польска-літоўскага канфлікту ў справе Вільні пачала прысвячаць Ліга Нацый, наваствораная міжнародная арганізацыя, якая, паводле Версальскіх пагадненняў, павінна была вырашаць канфлікты, лагодзіць варожасць паміж новапаўсталымі краінамі Еўропы. 5 верасня 1920 года Ліга Нацый звярнулася да Літвы і Польшчы з заклікам прыпыніць усе варожыя дзеянні і прыступіць да мірных перамоў у справе Вільні і Віленшчыны. Гэтыя непасрэ-

ца на Радзіму.

У 1914 годзе ён верыў, што Расія пасля перамогі над Нямецкай згодзіцца на незалежнасць Польшчы, і таму верай і праўдай служыў Расійскаму імператару. Ён спраўна ваяваў у гэты час супраць легіёнаў Юзэфа Пілсудскага, другога віленчыка, які тады верыў, што толькі Нямецкай і яе хаўруснікі змогуць выратаваць Польшчу. Гэта, дарэчы, не перашкодзіла двум выдатным прадстаўнікам польскага палітычнага жыцця стацца вельмі блізкамі сябрамі і захаваць гэтае сяброўства да канца.

Пачатак гэтага сяброўства быў даволі цікавым. Летам 1917 года ў Петраградзе адбыўся Усерасійскі з'езд вайсковых палякаў, адным з арганізатараў якога быў палкоўнік Жэлігоўскі. Пілсудскі ў гэты час моцна пасварыўся са сваімі нямецкімі хаўруснікамі і быў пазбаўлены немцамі без суда і следства ў Магдэбургскую турму. Легіянераў жа Пілсудскага немцы і аўстрыйцы змушалі прымаць прысягу на вернасць нямецкаму кайзеру і аўстрыйскаму імператару. Гэта прывяло да шэрагу жаўнерскіх бунтаў у легіёнах, а

Мікола ІВАНОЎ

“СЯРЭДНЯЯ ЛІТВА”

польскай сталіцы.

Па-другое, гэта быў той надзвычай рэдкі выпадак, калі колькасць войск, якія абараняліся, амаль удвая перавышаў колькасць атакуючых. Падыход бальшавіцкіх войскаў да Варшавы, смяротная пагроза існаванню незалежнай Польшчы выклікалі ў польскім народзе надзвычайны выбух патрыятычных пачуццяў, гатоўнасці да канца бараніць нядаўна заваяваную незалежнасць. Сотні тысяч добраахвотнікаў уліліся ў склад польскага войска, польскія ўлады правялі таксама некалькі паўсюдных мабілізацый. У выніку ўсяго гэтага польскае войска павялічылася амаль да 800 тысяч жаўнераў.

Па-трэцяе, галоўнакамандуючы польскай арміі маршал Пілсудскі проста перайграў савецкіх военачальнікаў у стратэгічным плане. Ён дазволіў чырвоным войскам уцягнуцца ў вязкую польскую абарону, нават дазволіў у некаторых месцах прарваць яе, а пазней аддаў загад перайсці ў контрнаступленне такім чынам, каб адрэзаць савецкія аддзелы, якія прарвалі польскую абарону. Менавіта такі лёс напаткаў конны корпус Гая, які зайшоў у тыл Варшавы. Ён пасунуўся аж за 150 км за Віслу, але тут сам апынуўся ў акружэнні і вымушаны быў шукаць ратунку на тэрыторыі Нямецкай, дзе быў інтэрнаваны.

І па-цвёртае, у самы разгар наступлення Чырвонай Арміі на Варшаву срод савецкіх военачальнікаў адбылася жорсткая спрэчка, якая моцна паўплывала на вынік аперацыі захопу польскай сталіцы. Тухачэўскі, які, згодна з загадам Троцкага, быў вярхоўным галоўнакамандуючым усіх бальшавіцкіх войскаў на Заходнім фронце, загадаў Ягораву і Сталіну, якія ўзначальвалі чырвоныя арміі ў раёне Львова, накіраваць і конную армію Будзённага на дапамогу падваршавскай групы. Сталін і Ягорав адмовіліся выканаць загад, таму што лічылі захоп Львова не менш важным, чым захоп Варшавы. І толькі ўмяшанне самога Леніна змусіла Сталіна падпарадкавацца. Але было ўжо позна. Будзённы прыбылі пад Варшаву, калі разгром чырвоных войскаў тым ужо набліжаўся да канца. На дадатак першая конная сама з цяжкасцю пазбегла разгрому.

Паражэнне Чырвонай арміі пад Варшавой было нагэтулькі зруйнавальным, што пачалося панічнае адступленне аж да самога Мінска, дзе савецкія войскі затрымаліся не дзеля таго, што змаглі стварыць абарончы фронт, а таму, што было падпісана перамір'е і пачаліся мірныя перамовы ў Рызе. Дзесяткі тысяч чырвоных жаўнераў загінулі, каля 70 тысяч трапілі ў палон, больш за 30 тысяч былі інтэрніраваны на тэрыторыі нямецкай Усходняй Прусіі. Практычна Троцкі вымушаны быў ствараць Заходні фронт на тэрыторыі Беларусі нанова.

Адным з вынікаў польскага наступлення з-пад Варшавы быў і захоп Вільні.

“Толькі такая незалежнасць Польшчы чаго-небудзь варта, якая абаліраецца на сілу”, — гэтыя словы кіраўніка польскай дзяржавы маршала Ю.Пілсудскага з'яўляліся своеасаблівым крэда для дзеянняў польскага ўрада на Усходзе.

Калі кіраўнікам польскай дзяржавы не хапала аргументаў і іншых неабходных падстаў для далучэння да адраджанай дзяржавы тых альбо іншых тэрыторый, аргумент у гэтым выпадку быў толькі адзін — сіла. Пілсудскі ўважаў, што Польшча павінна захапіць на Усходзе столькі тэрыторый былой Расійскай імперыі, колькі гэта будзе магчыма. Менавіта так і дзейнічалі пад ягонай камандай польскія войскі. Абапіраючыся на сілу, яны зноў захапілі амаль уся заходнюю і цэнтральную частку Беларусі з Мінскам.

ныя перамовы адбыліся пад апекай Лігі Нацый 14—18 верасня ў мястэчку Кальварыя. Падчас іх абодва бакі актыўна абвінавачвалі адзін аднаго ў агрэсіўнасці і крывадушнасці. Польшча таксама абвінавачвала літоўскія войскі ва ўдзеле ў баявых дзеяннях на баку Чырвонай Арміі. Перамовы былі прыпынены праз тры дні без ніякага выніку.

Пад канец верасня Ліга Нацый настаяла, каб абодва варугучыя бакі зноў селі за стол перамоў. Пры гэтым падкрэслівалася, што падставай для мірных перамоў павінна быць “лінія Керзана” ў якасці часовай дэмаркацыйнай лініі. 29 верасня ў Сувалках пры ўдзеле спецыяльнай кантрольнай камісіі Лігі Нацый зноў пачаліся перамовы. Тым разам націск міжнародных назіральнікаў на Польшчу быў нагэтулькі моцны, што яна вымушана была згадзіцца на часовае перамір'е і перадачу Вільні пад кантроль Літвы. Ліга Нацый узяла на сябе абавязак пільнаваць выкананне паразумення аб перамір'і. 7 кастрычніка паразуменне аб перамір'і было падпісана. Дзейнічала яно, аднак, усяго толькі два дні. 9 кастрычніка адбыўся так званы “бунт генерала Люцыяна Жэлігоўскага”, дывізія якога нібыта не падпарадкавалася загадам вышэйшага польскага камандавання і самавольна захапіла Вільню. Ліга Нацый, якая павінна была пільнаваць дасягнутае ў Сувалках пагадненне аб перамір'і, магла ў гэтым выпадку абмежавацца толькі гучнымі пратэстамі. Ніякай рэальнай сілы на месцы ў яе не было, а аднымі гучнымі пратэстамі абараніць Вільню яна не магла.

Не магла дапамагчы і Чырвоная Армія, якая ўвесь гэты час выступала ў якасці хаўрусніка літоўцаў. У гэты час польскія аддзелы падыходзілі да Мінска, які пасля чарговага паражэння арміі Тухачэўскага пад Гародню быў практычна безабаронны. Да таго ж, менавіта ў гэты час разгортвалася рашаючая бітва на поўдні Расіі з белымі арміямі генерала Урангельска. Туды былі перакінутыя найбольш баяздольныя часткі Чырвонай Арміі, у тым ліку Першая конная Будзённага.

9 кастрычніка аддзелы літоўска-беларускай дывізіі польскага войска пад камандаваннем Жэлігоўскага падшылі да Вільні і пачалі рыхтавацца да яе штурму. Аднак ніякіх баёў тым разам у Вільні не адбылося. Літоўцы палічылі за лепшае не бараніць горад і адвялі свае часткі ў бок Коўні.

Галоўным стваральнікам Сярэдняй Літвы быў, безумоўна, генерал Люцыян Жэлігоўскі, камандзір так званай беларуска-літоўскай дывізіі польскага войска. Менавіта ён на чале сваіх жаўнераў арганізаваў так званы “бунт” супраць галоўнага польскага камандавання па “сваёй ініцыятыве” абвясціў сваю ўласную вайну Літве. І не толькі абвясціў, але і выйграў яе, Кім жа быў гэты некаранаваны дыктатар другой на карце Еўропы польскай дзяржавы ў 1920—1922 гг.?

Нарадзіўся Люцыян Жэлігоўскі на Ашмяншчыне ў 1865 годзе. Паходзіў з сям'і старога беларускага шляхты, спаланізаванай яшчэ ў 17-ым стагоддзі. У Расійскай імперыі Жэлігоўскі зрабіў выдатную вайсковую кар'еру. Ён удзельнічаў у першым японска-кореіскай вайне. Першую сусветную вайну пачаў у ранзе падпалкоўніка. Але ўжо ў гэты час ён удзельнічаў у польскіх патрыятычных арганізацыях, якія разлічвалі на дапамогу Расіі ў аднаўленні польскай незалежнасці. Дарэчы, свае прарасійскія сімпатыі Люцыян Жэлігоўскі захаваў да канца свайго жыцця. Нават пасля Другой сусветнай вайны, калі генерал знаходзіўся на эміграцыі ў Лондане, ён выказваўся ў падтрымку польскага пракаманістскага ўрада і заклікаў палякаў-эмігрантаў вярта-

адзін з іх пад камандаваннем палкоўніка Юзэфа Галера нават перайшоў у поўным складзе фронт на расійскі бок і меў намер удзельнічаць як асобная адзінка ў вайне супраць немцаў на Украіне.

Падобная сітуацыя пераўтварыла вобраз Пілсудскага ў вачах палякаў — расійскіх вайскоўцаў з ворага ў нацыянальнага героя. Таму не было нічога дзіўнага, што паводле прапановы Жэлігоўскага З'езд палякаў — расійскіх вайскоўцаў абраў Юзэфа Пілсудскага сваім ганаровым старшынёй. Акрамя таго, на з'ездзе абмяркоўваўся практычна авантурны план пасылкі эскадрылі самалётаў з штурмавым аддзелам на борце, які павінен быў паспрабаваць штурмаваць Магдэбургскі астрог, вызваліць Пілсудскага і прывесці яго ў Расію, каб ён узначаліў польскае войска тут. Вядома, што далей абмеркаванняў гэтага неверагоднага плана справа не пайшла, але тое, што такі план існаваў, спрыяла паўстанню асабістага сяброўства паміж двума віленчукамі Пілсудскім і Жэлігоўскім.

Пазней, пад канец 1917 года, Люцыян Жэлігоўскі — адзін са стваральнікаў асобнага польскага войска на тэрыторыі Расіі. Ён атрымаў званне генерал-маёра і ўзначальвае адну з дывізіяў Першага польскага асобнага корпуса, на чале якога стаў генерал Доўбар-Мусніцкі. Пасля інтэрніравання корпуса немцамі на тэрыторыі Беларусі (пад Бабруйскам) позняй вясной 1918 года Жэлігоўскі быў адзін з нешматлікіх вайскоўцаў, якія пастанавілі працягнуць змаганне за польскую незалежнасць. Ён адмаўляецца здаць сваю зброю немцам, і на чале невялікага аддзела жаўнераў накіроўваецца на поўдзень Расіі, каб удзельнічаць у белым руху і з яго дапамогаю паспрабаваць працягнуць барацьбу за незалежную Польшчу. Але генерал Дзянікін і іншыя кіраўнікі расійскага белага руху не хацелі і чуць аб нейкай Польшчы, ды яшчэ незалежнай. Ідэалам і мэтай барацьбы для іх заўсёды была адзіная і непадзельная Расійская імперыя.

Жэлігоўскі працягвае пошук хаўруснікаў. Яго польскі аддзел удзельнічае ў баях супраць бальшавікоў на Паўночным Каўказе. Адсюль пад націскам Чырвонай Арміі ён быў вымушаны адступіць на тэрыторыю ў той час незалежнай Грузіі. І тут Жэлігоўскі знайшоў прыхільнасць і разуменне для справы барацьбы за польскую незалежнасць з боку мясцовых грузінскіх уладаў. Урад Тбілісі згадзіўся на фармаванне на сваёй тэрыторыі польскага войска. У кароткі час Жэлігоўскаму ўдалося сфармаваць цэлую дывізію ў складзе каля 10 тыс. жаўнераў. Пілсудскі сваім загадам з Варшавы прызначаў Жэлігоўскага вярхоўным галоўнакамандуючым польскага войска ў Расіі. Пад канец 1918 года на чале свайго войска ён распачаў славетны марш праз усю паўднёвую Расію з Грузіі ў Польшчу. Ідучы з баямі, дывізія Жэлігоўскага дайшла да адраджанай ужо ў гэты час Польшчы толькі вясной 1919 года. На бацькаўшчыне яго прынялі як нацыянальнага героя, які не толькі прыйшоў на дапамогу Польшчы ў цяжкаму гадзінку, але і прывёў з сабой больш за 10 тысяч добра ўзброеных і загартаваных духам жаўнераў. Яны адразу былі кінуты ў бой. Менавіта з дапамогай гэтай дывізіі ў красавіку 1919 года палякі ўпершыню занялі Вільню. Пасля трохдзённых жорсткіх баёў з колішняй сталіцы Вялікага княства Літоўскага былі выбіты бальшавіцкія войскі.

Пасля перамогі пад Вільняй аддзелы Жэлігоўскага накіраваліся ў бок Мінска, але адразу захапіць яго не змаглі. І тут маршал Пілсудскі паставіў Жэлігоўскаму новае важнае заданне. Пілсудскі, сам ураджэнец Вілен-

шчыны, лічыў, што палякі Беларусі здольныя самі абараніць сябе. Польшча ў гэты перыяд вымушана была весці цяжкія баі амаль на ўсіх франтах: у Галіцыі супраць навастворанай Заходнеўкраінскай Народнай Рэспублікі, у Сілезіі і ў раёне Познані — супраць немцаў. Неабходна была надзвычайная мабілізацыя ўсіх сіл нацыі. І таму Пільсудскі даручыў Жэлігоўскаму стварэнне мясцовага польскага войска на Беларусі і ў Літве. Разлік яго быў вельмі просты. Хаця палякі і складалі ўсяго толькі нязначную частку мясцовага насельніцтва, але амаль усе яны належалі да шляхты і мелі даўнія і багатыя традыцыі вайскавай службы. На даволі высокім узроўні быў маральны і патрыятычны дух польскай нацыянальнай меншасці на Беларусі. Менавіта тут нарадзіліся і выхаваліся такія выдатныя прадстаўнікі польскасці, як Адам Міцкевіч, Тадэвуш Касцюшка, Станіслаў Манюшка і інш. Дарэчы, для ўсіх іх блізкай і зразумелай была культура і нацыянальны імкненні беларускага народа.

З вясны 1919 года пачаўся на Беларусі набор добраахвотнікаў у так званую літоўска-беларускую дывізію польскага войска. Трэба адзначыць, што нічога супольнага гэтая дывізія з літоўцамі і беларусамі не мела. Была гэта адна з польскіх вайсковых адзінак, пераважная большасць жаўнераў і афіцэраў якой паходзілі з Беларусі і Літвы. Трэба прызначыць, што заклік Жэлігоўскага запісвацца ў польскае войска знайшоў моцны водгук сярод мясцовага польскага насельніцтва. Пад канец 1919 года ў складзе дывізіі было каля 45 тысяч чалавек. І ў сапраўднасці была яна роўная арміі, а не дывізіі.

У польскім войску літоўска-беларуская дывізія вылучалася вельмі высокім баявым духам і жаданнем змагацца да канца ў справе пашырэння межэй Польшчы на Усходзе, аж да граніц 1772 года. Вось чаму, калі аддзелы літоўска-беларускай дывізіі падышлі ў кастрычніку 1920 года да Вільні, літоўцы палічылі за лепшае адвесці свае войскі і не прыняць адкрытага бою з дывізіяй генерала Жэлігоўскага. Колькасны склад дывізіі пераўтварыў у гэты час усю колькасць літоўскага войска, не гаворачы ўжо пра яе баявыя дасведчанні і высокі баявы дух.

Але як дайшло да таго, што адна з найбольш баяздольных адзінак польскага войска на чале са сваім камандзірам не выканала загаду вярхоўнага галоўнакамандуючага, узяла бунт і не была за гэта пакарана? Хутэй наадварот, Жэлігоўскі пасля гісторыі з "Сярэдняй Літвой" стаў яшчэ больш блізім сябрам "першага польскага маршала" і нават зрабіўся спецыяльным спецыялістам у справах рознага роду "межэй і непадпарадкаванню галоўнаму польскаму камандаванню". Менавіта ён быў адным з галоўных арганізатараў майскага 1926 года крывавага дзяржаўнага перавароту, калі Пільсудскі з дапамогай вайсковых штыкоў вярнуўся да ўлады.

Першы гэтак званы "бунт Жэлігоўскага", як вядома, пачаўся 7 кастрычніка і праз тры дні закончыўся поўным поспехам. Але мала хто ведае, што напярэдадні, 5 кастрычніка, адбылася двухгадзінная размова паміж Жэлігоўскім і Пільсудскім. Пра тое гэтае размовы не ведаюць, але вядома, што падчас яе абмяркоўвалася справа Вільні, Жэлігоўскі выйшаў пасля размовы вельмі натхнёны і адразу накіраваўся да сваіх войск, каб завяршыць падрыхтоўку да "межэй".

Пільсудскі быў для Жэлігоўскага, як і для большасці польскага афіцэрскага корпуса, кумірам, безумоўным аўтарытэтам. Непадпарадкаванне яму, як вярхоўнаму галоўнакамандуючаму, выключалася. Да таго ж і сам Пільсудскі неаднаразова выказваўся, што ён не бачыць незалежнай Польшчы без Вільні. Вільня для яго была сімвалам адраджэння Польшчы, сімвалам нязломнасці польскага духу і змагання.

Цяжка сказаць, ці Пільсудскі проста згадзіўся з прапановай Жэлігоўскага сілай далучыць Вільню да Польшчы, ці Жэлігоўскі атрымаў ад Пільсудскага непасрэдны загад рушыць у кірунку Вільні і сілай захапіць яе. Бясспрэчна адно, што Пільсудскі добра разумее міжнародныя складанасці для Польшчы, калі б апошняя адкрыта парушыла падпісанае ёй некалькі тыднёў таму міжнароднае пагадненне і пайшла на вайну з Літвой у справе Вільні. Таму і быў абраны такі, здавалася б, даўны варыянт далучэння Вільні да Польшчы — захоп яе не польскім войскам, а нібыта самімі вільнячэкамі — польскімі вайскоўцамі.

9 кастрычніка 1920 года аддзелы Жэлігоўскага захапілі Вільню. Літоўцы пакінулі горад без бою. Пачалася інтэнсіўная падрыхтоўка да абвяснення мініяцюрнай рэспублікі "Сярэдняй Літвы".

Аднак падобныя планы далучэння да Польшчы паасобных тэрыторый на Усходзе існавалі не толькі ў дачыненні да Вільні, але і для іншых рэгіёнаў цэнтральнай і нават усходняй Беларусі.

12 кастрычніка 1920 года Пільсудскі згадзіўся прыняць дэлегацыю Польскай Рады "Ziemi Minskej". Аб чым ішла размова падчас гэтай сустрэчы, доўгія гады не было вядома. Але архівы захапілі пратокалы яе запіс, зроблены адным з членаў дэлегацыі мінскіх палякаў. Таму сёння мы ў стане амаль поўнасцю адрастаўраваць ход гэтай размовы.

Дэлегацыя палякаў Міншчыны прыйшла да кіраўніка тагачаснай польскай дзяржавы з

падрыхтаваным у дэталю планам далучэння цэнтральнай Беларусі да Польшчы. У галоўных рысах гэта быў план, які вельмі нагадваў тактыку генерала Жэлігоўскага на Вільнішчыне.

Ён, у прыватнасці, прадугледжваў абвясненне на тэрыторыі цэнтральнай Беларусі псеўданезалежнай польскай міні-дзяржавы пад назвай "Republika Minska". Зразумела, што сталіцай гэтай рэспублікі павінен быў быць горад Мінск. У плане таксама прадугледжваўся канкрэтны тэрмін, на працягу якога планавалася існаванне гэтай фактычнай незалежнай рэспублікі — 10 гадоў. Пазней планавалася прапанаваць ганаровае прэзідэнцтва Мінскай Рэспубліцы надаць самому Пільсудскаму і на падставе прэзідэнцкага дэкрэта далучыць яе да Польшчы.

Як бачым, мінскія палякі ў адрозненне ад генерала Жэлігоўскага на Вільнішчыне не планавалі правядзення ніякіх, нават недэмакратычных выбараў. Ён намер палягаў у тым, каб кіраваць сваёй краінай цалкам аўтарытарна, нават без нейкай гульні ў дэмакратыю. І гэта можна зразумець. У адрозненне ад Вільнішчыны, дзе палякі таксама складалі нацыянальную меншасць, але вельмі значную і ўплывовую, на Міншчыне польская шляхта і гарадская інтэлігенцыя складалі даволі значны працэнт агульнай колькасці насельніцтва. Таму і кіраваць у варунках выразнай перавагі беларускай мажымы было толькі аўтарытарна.

Самае цікавае было тое, што ў момант перамоў дэлегацыі Польскай Рады "зemi мінскай" з Пільсудскім польскія войскі знаходзіліся ў Мінску, які яны захапілі пасля чарговага паражэння Чырвонай Арміі ў раёне Ракава—Негарэлага. Але знаходзіліся яны там усёго толькі два дні. 14 кастрычніка з Варшавы прыйшоў загад, падпісаны самім Пільсудскім, вывесці польскія аддзелы з Мінска. Чаму Пільсудскі аддаў падобны загад? Чаму ён не згадзіўся на прапанову мінскіх палякаў абвясніць чарговую "Сярэдняю Літву", тым разам не ў заходняй, а ў цэнтральнай частцы Беларусі?

Адказ на гэтае пытанне не можа быць адназначным. Дзеянні Пільсудскага былі абумоўлены некалькімі прычынамі. Па-першае, ён не меў абсалютнай улады ў польскай дзяржаве ў гэты перыяд, а большасць кіруючых колаў краіны выступала рэзка супраць уключэння цэнтральнай Беларусі ў склад Польшчы. Падобнай думкі прытрымліваўся, напрыклад, Станіслаў Грабскі, кіраўнік польскай дэлегацыі на перамовах у Рызе. Вядомы ягоныя словы, якія ён сказаў пасля падпісання папярэдняга пратокала аб часовам перамір'і. "Я задаволены, што мы не ўключылі ў склад нашай дзяржавы Міншчыну, гэтую злаякасную пухліну на чале адраджанай Польшчы", — заявіў Грабскі.

Па-другое, Польшча ў гэты перыяд рыхталася да правядзення плебісцыта ў Сілезіі. Падпісанне міру з Расіяй павінна было стаць спецыяльным прапагандысцкім сродкам на карысць далучэння гэтага рэгіёна да Польшчы. Стабільная Польшча была куды больш прывабнай краінай, чым Польшча, якая вядзе бясконцую вайну на ўсходзе.

Па-трэцяе, акупацыя Міншчыны азначала не вайну з маленькай Літвой, якую можна было перамагчы з дапамогай усёго адной дывізіі, а працяг вайны з Савецкай Расіяй, якая, хаця і была цяжка параненая пасля паражэння пад Варшавой, але захапала даволі моцныя ваенныя патэнцыялы. А Польшчы, як і Расіі, вельмі патрэбны быў мір.

Спраба далучэння Міншчыны да Польшчы не была адзіным крокам, накіраваным на адраджэнне Польшчы ў граніцах 1772 года. Прэм'ер-міністр Польшчы ў той час Вінцэнт Вітас у сваіх мемуарах пісаў, што і да яго прыходзілі шматлікія дэлегацыі мясцовых палякаў з Барысава, Магілёва, Віцебска і нават Мсціслава, якія слезна прасілі не пакідаць іх на волю лёсу ў бальшавіцкіх руках. Іншыя дэлегацыі палякаў з так званых далёкіх крэсаў намагаліся пераканаць польскага прэм'ера, што польскія жаўнеры рвуцца да бою, што большасць польскіх вайскоўцаў уважае часовае перамір'е з бальшавікамі за асабістую абразу і не хоча падпарадкавацца загадам камандавання.

Аддзелы генерала Жэлігоўскага захапілі Вільню 9 кастрычніка 1920 года і не толькі захапілі, але і пачалі пераслед адступаючага літоўскага войска ў кірунку Коўні. Баявы запал іх быў нагэтулькі высокі, што калі б іх не затрымаў загад самога Пільсудскага, маглі б яны дайсці нават да Коўні. Гэтага, аднак, не здарылася. Прычыны былі наступныя.

Па-першае, прыблізна на паўшляху ад Вільні да Коўні літоўцы пачалі аказваць польскім аддзелам усё больш значнае супраціўленне. Баі паміж польскімі і літоўскімі войскамі працягваліся аж да 29 лістапада 1920 года, калі пры пасрэдніцтве Лігі Нацый было падпісана часовае пагадненне аб перамір'і, якое амаль быццам змен дзейнічала аж да 1937 года. Такім чынам, Літва і Польшча аж да 1937 года фармальна знаходзіліся ў стане вайны.

Па-другое, Пільсудскі зразумеў, што сілай зброі нельга стварыць вялікую "Сярэдняю" ці "Паўночную" Літву, якая б уключала ў сябе ўсе этнічныя літоўскія землі. Таму ён і даў загад затрымацца.

Між тым, Жэлігоўскі прыступіў да ажыццяўлення раней падрыхтаванага сцэнарыя далучэння Вільні да Польшчы.

(Працяг будзе)

Павел КАВАЛЁЎ

2 верасня 1995 года пасля цяжкай працяглай хваробы памёр вядомы пісьменнік, заслужаны работнік культуры Беларусі Павел Нічыпаравіч Кавалёў. Беларусь страціла яшчэ аднаго рупліўца на літаратурнай ніве, сціплага і чулага чалавека.

Нарадзіўся Павел Кавалёў 18 лістапада 1912 года ў вёсцы Склімін Клімавіцкага раёна Магілёўскай вобласці ў сялянскай сям'і. У 1930 годзе скончыў педагагічны курс, настаўнічаў у пачатковай школе, у вёсцы Пажар, затым надоўга звязаны з журналістыкай. Яшчэ да заканчэння Камуністычнага інстытута журналістыкі імя С.М.Кірава ў Мінску (1936 г.) быў сакратаром клімавіцкай раённай газеты. З 1936 па 1941 год працаваў у газетах "Звязда", "Савецкая Беларусь" (1941—1943), у Цэнтраль-

ным штабе партызанскага руху (1943—1944), памочнікам сакратара ЦК КПБ (1944—1946). Амаль дзесяць гадоў працаваў адказным сакратаром праўлення Саюза пісьменнікаў БССР, з 1955 года — галоўны рэдактар часопіса "Вожык", з 1967 па 1972 год — галоўны рэдактар часопіса "Польмя". У 1966 годзе ўдзельнічаў у рабоце XXI сесіі Генеральнай Асамблеі ААН.

Літаратурную працу пачаў у 1929 годзе з публіцыстыкі. Асобнымі кнігамі выходзілі нарысы пра вядомых людзей Беларусі, сельскіх працаўнікоў. Зборнікі апавяданняў і апавесцяў "Прага бою", "Аповесці пра добрае сэрца", "У новы дзень", "Каб шчасліва жыць", "Сонца ў вокны", "Падзенне Хвядоса Струка", "Пакінь нас, трывога" і іншыя засведчылі адметнасць таленту Паўла Кавалёва, яго здольнасць разгледзець у чалавеку прыгожае, уменне аператыўна і востра адгуквацца на самыя розныя і складаныя праявы жыцця. Аб гэтым сведчаць і некалькі яго гумарыстычных кніг, а таксама аднаактовых п'ес. Плённа працаваў пісьменнік і ў жанры дзіцячай

У. Русакевіч, М. Сазонаў, А. Бутэвіч, В. Стражаў, Р. Барадулін, Я. Брыль, В. Быкаў, Н. Гілевіч, І. Навуменка, І. Чыгрынаў, І. Шамякін, В. Адамчык, С. Андрэюк, В. Блакіт, Г. Бураўкін, А. Вольскі, А. Вярцінскі, М. Гіль, В. Вітка, Г. Далідовіч, А. Дударэў, А. Жалызоўскі, А. Жук, С. Законнікаў, В. Зуёнак, В. Каваленка, А. Кудравец, У. Ліпскі, М. Лужанін, В. Лукша, П. Макаль, У. Наркевіч, У. Паўлаў, А. Письмяноў, І. Пташнікаў, А. Русеці, Я. Сіпакоў, В. Супрунчук, У. Юрвіч

літаратуры. Яго пры і таленту належаць каля дзесяці кніг прозы для дзяцей, сярод якіх шырокую вядомасць набылі "Андрэйка", "Лёнка Гром", "Чырвоны лядок" і многія іншыя. У 1972 годзе выйшлі Выбраныя творы ў 2-х тамах, у 1987 годзе — "Выбранае". Убачылі свет брашуры "Беларуская савецкая літаратура ў пасляваенны перыяд", "Беларуская савецкая літаратура ў барацьбе за мір". Шмат зрабіў і як перакладчык.

Нямала намаганняў прыклаў Павел Кавалёў у высакароднай справе выхавання творчай моладзі.

Радзіма высока адзначыла яго заслугі, узнагародзіўшы ордэнам Айчынай вайны II ступені, Працоўнага Чырвонага Сцяга, двума ордэнамі "Знак Пашаны" і медалямі.

Усім сваім жыццём, творчай і грамадскай дзейнасцю Павел Нічыпаравіч Кавалёў здабыў глыбокую павагу, прыхільнасць і тых, хто ведаў асабіста, і шырокага кола чытачоў.

Удзячная памяць аб цудоўным чалавеку, творцу назаўсёды застанеца ў нашых сэрцах.

ЛЮБІЎ ЖЫЦЦЁ І ЛЮДЗЕЙ...

Над Мінскам палылі восеньскія хмары. У вырай адлятаюць журавы. У вечнасць адышоў пісьменнік Павел Кавалёў.

Горка і балюча на душы.

Над сталіцай, як і над яго роднай вёскай Склімін, праз зіму зноў засветкуе вясна. Вернуцца з поўдня натхнёныя птушкі. Толькі не ўбачым болей добрыя вочы Паўла Нічыпаравіча, яго светлую ўсмешку, не пачуем яго бадзёрага голас.

Яшчэ які месяц назад мы бачыліся з ім. Ён, амаль нерухома, ляжаў у ложку, тварам да вакна. А калі павярнуўся, на мяне зірнулі яго чырвоныя, пакутныя вочы. Жонка Зоя Антонаўна растлумачыла:

— Думае і плача... Слых страціў... Мала гаворыць...

Павел Нічыпаравіч пазнаў мяне, пасвятлеў. І раптам ясна і выразна сказаў:

— Жыццё кончылася, Валодзя... Усё...

З такім усвядомленым пачуццём жыў пісьменнік два апошнія гады. Колькі дум перадумаў, колькі разоў перажыў жыццё?

Пяць гадоў назад мы сядзелі з ім у яго кватэры, бралі па каліву гарэлку і гаварылі пра ўсё, што хвалявала нас, аднадумцаў і сяброў. Са згоды Паўла Нічыпаравіча быў уключаны дыктафон. Цяпер я маю жывы яго голас. І ў дні смутку пераслухаў нашу гутарку, зноў пачуў яго роздум пра літаратуру, сям'ю, дзяцей. Як бы ён, жывы, вярнуўся з нябыту. Яшчэ раз падумаў: нам, пісьменнікам, трэба мацней сябраваць, навучыцца цаніць адзін аднаго і паважаць. Тады і людзі

будуць паважаць нас і наш занябаны Саюз пісьменнікаў.

Памёр пісьменнік, сучаснік Міхася Лынькова, Кузьмы Чорнага, Кандрата Крапівы, Аркадзя Куляшова, Янкі Маўра, Петруся Броўкі, Максіма Танка... І мы ўсе збыднелі яшчэ на аднаго плённага леталісца нашага супярэчлівага жыцця. А я страціў вернага сябра, які тактоўна і цяропліва перадаваў мне свой вопыт працы адказнага сакратара Саюза пісьменнікаў, калі я працаваў на такой жа пасадзе. Павел Нічыпаравіч рэкамендаваў мяне ў Саюз пісьменнікаў, прыцягнуў да ўдзелу ў дзіцячай секцыі, ахвотна чытаў мне рукапісы...

Ён пастаянна клапаціўся пра маладых літаратараў. Кожны з пісьменнікаў, як і ўвогуле кожны чалавек, быў для яго асобай, непаўторнай постацю, творцам, які ўнёс свой уклад у адраджэнне Беларусі.

Павел Нічыпаравіч Кавалёў любіў жыццё і людзей. Давайце ж і мы, хто ведаў яго, хто сябраваў з ім, хто чытаў яго шматлікія кнігі для дарослых і дзяцей, мацаваць добрую памяць па ім. І помніць яго самы апошні заповіт:

— Не старэць!..

А гэта значыць, не даваць спакою ні целу, ні душы, працаваць да апошняга дыхання, шанавачь кожны дзень жыцця.

Бывайце, дарагі Павел Нічыпаравіч. Дзякуй Вам за добрыя ўрокі жыцця!

Уладзімір ЛІПСКИ

Калектыў рэдакцыі часопіса "Польмя" глыбока смуткуе ў сувязі са смерцю былога рэдактара часопіса "Польмя", пісьменніка Паўла Нічыпаравіча КАВАЛЁВА і выказвае спачуванне родным і блізім нябожчыка.

Калектыў тыднёвіка "Літаратура і мастацтва" смуткуе ў сувязі са смерцю пісьменніка, былога рэдактара газеты "Літаратура і мастацтва" Паўла КАВАЛЁВА і выказвае спачуванне родным і блізім.

Калектыў часопіса "Палеска" выказвае глыбокае спачуванне галоўнаму рэдактару Алесю Іванавічу САЧАНКУ ў сувязі з напаткаўшым яго гора — смерцю брата Рыгора.

ЗВЫЧАЙНА, калі мы кажам пра беларускіх класікаў, дык маем на ўвазе нашых пракоў пачатку XX стагоддзя — Я. Купалу, М. Багдановіча, Я. Коласа, М. Гарэцкага. Праўда, спецыялісты-літаратуразнаўцы часам і сярод літаратараў XIX ст. вылучаюць класікаў: В. Дуніна-Марцінкевіча і Ф. Багушэвіча. Колькі гадоў таму Генадзь Кісялёў праланаваў і трэцюю асобу на гэты Алімп: аўтара пазмы "Тарас на Парнасе". Шаноўны даследчык нават адну са сваіх кніжак так і назваў — "Разыскаваецца класік..." Назваў яе так, нягледзячы на тое, што ўжо гадоў дзесця даволі ўпэўнена сцвярджаў: аўтарам "Тараса" трэба лічыць Канстанціна Вераніцына. Тым не менш, тытул кнігі сведчыць: класік яшчэ не знойдзены, пошукавы працэс не закончыўся. Што ж, гэта надзвычай сумленна, калі вучоны не згаджаецца паставіць апошнюю кропку, бо не мае адназначнага драбніцы — звестак пра літаратурную працу К. Вераніцына. Гэты чалавек адно толькі "найбольш верагодны аўтар" слаўтай беларускай пазмы.

Аднак факт бясспрэчны: аўтар "Тараса" мае поўнае права называцца класікам беларускай літаратуры. Лічыць класікам К. Вераніцына не выпадае з-за тае простае прычыны, што ён не меў аніякіх дачыненняў да прыгожых пісьменства. Ні беларускага, ні польскага, ні нават расійскага. Бо хто дасць веры, што пазт, які так балюча рэзагаў на літаратурны працэс тых гадоў, які сваім "Тарасам" нават "умешваўся" ў гэты працэс, што гэты пазт больш ніколі, ні ў адным перыядычным выданні (жывучы,

заўважае, у Пецярбурзе) не сказаў аніводнага слова? Больш таго, пачынаючы з 1889 года пазма "Тарас на Парнасе" часта друкуецца, пра пазму згадваюць літаратуразнаўцы, пачынаецца дыскусія пра аўтарства. А што К. Вераніцын? Не ведае пра гэта? Ці, можа, саромеецца свайго "юначага граху"? Ён што — не адчуваў, не бачыў, не разумеў свайго таленту? Быць такога не можа! Літаратурная праца аўтара "Тараса" не была

бо ён — Пазт. На карысць гэтага сведчаць ягоныя творы, у першую чаргу тыя, аўтарства якіх не выклікае сумнення. Беларускамоўны верш "К дудару Арцёму ад наддзвінскага мужыка" здольны забяспечыць Вулю першае месца на беларускім літаратурным Парнасе XIX ст. (Хіба што Я. Купала праз пяць дзесяці гадоў зможа пераняць першыняство). Уся беларускамоўная паззія таго часу на парадак ніжэй — і па форме, і па

наша літаратура XIX ст. мае зорку першае велічыні, што наша літаратура мае класіка. І гэта нягледзячы на тое, што ў 28 гадоў пазт страціў магчымасць працаваць у літаратуры. Сасланы ў Сібір (?), ён хутчэй за ўсё і не вярнуўся адтуль. Звесткі пра тое, што Вуль у 80-ыя гады апынуўся ў Варшаве, мне падаюцца непраўдападобнымі. У Варшаве талент пазта абавязкова б выявіўся. Апрача таго, у той час польскія выданні цікавіліся жыццём на "крэсах", на Беларусі, дык Вуль абавязкова б выступіў у друку. (Знойдзены І. Запрудскім допіс пазта з 1863 года ў "Газету цодзенну" — красамоўнае сведчанне гэтаму). Ну і, вядома, даспадобы любому выданню прыйшліся б успаміны выгнанніка.

Згубіцца ў Варшаве 50-гадовы пазт проста не мог. Іншая справа, што яго там не было. Пэўна, у Варшаву прыехаў нехта іншы з вялікага роду Карафа-Корбутаў. Прызнаўшы гэта, мы тым самым набліжаемся да прызнання Вуля аўтарам "Тараса". Думку Г. Кісялёва, што Вуль не быў у Пецярбурзе, не бачыў Булгарына і Грэца, дык і не мог напісаць пазму, — нельга лічыць пераканаўчай. Па-першае, пазт мог і не быць там: каталог кніг бібліятэкі Віцебскай гімназіі (Нацыянальная бібліятэка Беларусі, шэфр 09/4560) сведчыць, што гімназісты маглі чытаць амаль усю рускамоўную мастацкую літаратуру і перыёдыку (больш за сто найменняў); па-другое, пра адзіёзных пецярбургскіх літаратараў, іх знешнасць аўтар мог даведацца ад настаўніка "словесности". Дарэчы будзе заўважыць, што ў бібліятэцы гімназіі былі і творы Ф. Салагуба, выдадзеныя ў Пецярбурзе ў 1855 годзе. Ці не з гэтай кніжкі пазнаёміўся Вуль з пазмай "Тарантас", каб неўзабаве, пішучы "Тараса", дадаць характэрны штрых у малюнак "штурму" літаратараў Парнаса?

Увогуле ж сам факт, што твор напісаны ў 1855 годзе, пацвярджае аўтарства Вуля. Уплыў гімназіі

прадвызначыў зварот пазта, няхай сабе і выхаванага ў каталіцкай сям'і, да праблем, якія адлюстроўвала руская літаратура. (Як і чаму вучылі К. Вераніцына ў Пецярбургскай медыка-хірургічнай акадэміі — гэта яшчэ пытанне. Але, відавочна, не літаратуры). З упэўненасцю можна сказаць, што Вуль у гэты час не меў дачыненняў з А. Вярыга-Дарэўскім, з літаратурна-грамадскім рухам у Віцебску. Пазма, такім чынам, напісана пазтам, арыентаваным на рускую літаратуру. Пазней, калі ўплыў віцебскага культурнага асяроддзя скіраваў маладога чалавека да польскай традыцыі, пазт не мог шырока афішыраваць сваё аўтарства. У час актывізацыі нацыянальна-патрыятычных сіл і гаворкі не магло быць пра друкаванне "Тараса". Шляхта вытлумачыла б гэты крок як здраду, як прыхільнасць да Расіі. Вось чаму пытанне атрыбуцыі пазмы такое складанае!

Сітуацыя змянілася пасля паўстання 1863—1864 гадоў. У асяроддзі беларускай шляхты ўзнікаюць ужо іншыя тэндэнцыі. Дык невыпадкова, што з гэтага асяроддзя спіс пазмы трапіў да Ю. Багдана Залескага, а пасля апынуўся ў Кракаве (гл. публікацыю Я. Янушкевіча ў "ЛіМе", 1989 год, 2 чэрвеня), а таксама захаваўся ў памяці паўстанцаў і "вярнуўся" разам з ссыльнымі ў 80-ыя гады на Бацькаўшчыну.

Пэўна, па просьбе аднакласніка К. Вераніцын перапісаў "Тараса", "Двух д'яблаў", у выніку творы былі вядомы сярод вучняў Горы-Горыцкага земляробчага інстытута. Гэта і стала прычынаю, што пазмы Вуля, атрыманыя ад К. Вераніцына, хтосьці праз колькі гадоў падаў Аляксандру Рыпінскаму як творы самога Вераніцына.

Шляхі-дарогі нашай слаўтай пазмы надзвычай складаныя і забытыя. Нават нягледзячы на тытанічную навуковую працу Генадзя Кісялёва, тут яшчэ шмат загадак ды рэбусаў.

Мікола ХАУСТОВІЧ

КЛАСІК

рас на Парнасе". Шаноўны даследчык нават адну са сваіх кніжак так і назваў — "Разыскаваецца класік..." Назваў яе так, нягледзячы на тое, што ўжо гадоў дзесця даволі ўпэўнена сцвярджаў: аўтарам "Тараса" трэба лічыць Канстанціна Вераніцына. Тым не менш, тытул кнігі сведчыць: класік яшчэ не знойдзены, пошукавы працэс не закончыўся. Што ж, гэта надзвычай сумленна, калі вучоны не згаджаецца паставіць апошнюю кропку, бо не мае адназначнага драбніцы — звестак пра літаратурную працу К. Вераніцына. Гэты чалавек адно толькі "найбольш верагодны аўтар" слаўтай беларускай пазмы.

Аднак факт бясспрэчны: аўтар "Тараса" мае поўнае права называцца класікам беларускай літаратуры. Лічыць класікам К. Вераніцына не выпадае з-за тае простае прычыны, што ён не меў аніякіх дачыненняў да прыгожых пісьменства. Ні беларускага, ні польскага, ні нават расійскага. Бо хто дасць веры, што пазт, які так балюча рэзагаў на літаратурны працэс тых гадоў, які сваім "Тарасам" нават "умешваўся" ў гэты працэс, што гэты пазт больш ніколі, ні ў адным перыядычным выданні (жывучы,

нейкім недарэчным імгненнем, "грахом юнацтва", нейкаю хвілінаю весялоці альбо забаваю. Сама пазма сведчыць: аўтар бачыць сваё жыццё, свой лёс у літаратуры. Занадта сур'ёзныя праблемы ўзняты ў "Тарасе", каб лічыць літаратурную працу аўтара выпадковым "юначым узлётам". Занадта вялікім майстэрствам валодаў пазт, каб лічыць, што ён пасля "Двух д'яблаў" (1860) не напіша аніводнага радка. Што першакладжала К. Вераніцыну, калі б ён меў талент аўтара "Тараса на Парнасе", выступаць у літаратуры, пісаць па-руску? Першаклада толькі адна: К. Вераніцын не быў пазтам. (Меў, відавочна, рацыю настаўнік "словесности" Віцебскай гімназіі, невысока ацэньваючы здольнасці К. Вераніцына-гімназіста).

Калі ж не прыняць К. Вераніцына як асноўнага кандыдата на ролю аўтара "Тараса на Парнасе", дык на гэтае святое месца ўпэўнена прыйдзе Ялегі Франціш Вуль. Усяго толькі дзве-тры акалічнасці не дазволілі паважанаму Г. Кісялёву сцвярдзіць, што аўтар "Тараса" — менавіта ён, Вуль, Элегі Францішак Карафа-Корбут.

Менавіта гэты чалавек мае права называцца класікам нашай літаратуры,

змесце — за пазтыку гэтага верша.

Што табе, дудар,
прыспела
Смелыя песні завадзіць.
Ці то лёгкае, брат, дзела
Нашу браццо

прасвяціць?
Крыкнуць на цябе,
паноўе,

Што ты шкодзіць
і місцюк, —
Страціш голас і здароўе
І луду упусціш з рук.

Лірычны герой верша вітае беларускую працу Арцёма Вярыгі-Дарэўскага. Тую працу, за якую не скажучь добрага слова "паноўе" — патрыёты былое Рэчы Паспалітае. Бо гэта праца не на карысць польскаму руху. Паны, вядома, не прымуць беларушыню А. Вярыгі-Дарэўскага, дык адзінае выйсце — зварот да простага людю. Вось чаму шляхціц Э. П. Карафа-Корбут выступае ў вершы ад імя мужыкоў і ў той жа час называе А. Вярыгу-Дарэўскага братам.

Так, мой мілы
брат Арцёмка,
Бог цябе благаславі!
Іграй шчыра, пні громка
І жыві нам ды жыві!

Неабходна прызначыць, што і "Тарас на Парнасе", і "Два д'яблы", і "Вясна гола перапала..." напісаны таксама Вулем, бо іх пазтыка блізкая да пазтыкі верша "К дудару Арцёму". А гэта значыць, што

Марцін КОЎЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Калі краіна завозіць больш бананаў, чым вывозіць бульбы, дык ці бананы патанелі, ці бульба падаражэла, ці нехта спадзяецца на бананавым угнаенні падняць ураджайнасць. "Бананавая рэспубліка" — не пра гэта, хоць таксама пра нас.

У раддоме пустуюць палаты. "Няма парадзіх", — уздыхае ўрач. А мне ўсё чуюцца: плачуць немаўляты і ніхто не адклікаецца на іхні плач.

Бог жартуе часам разам з намі, весяліцца, як запраўскі гумарыст: мінскі быў Бягун — змагар з жыдамі", а маскоўскі — "непахісны сіяніст".

— Калі пачынаецца старасць, пасля якога дзесятка? — Пасля якога, братка? Калі позна пачынаць спачату.

Калі можна спяваць "пад фанеру", дык можна казаць "пад фанеру". Уяўляеце функцыянера, што трымае прамову — "фанеру". Словы коцяцца з вуснаў самі, а ён толькі мыляе губамі. І народ — верхаводзавадатар — не смяецца, як памыляецца аратар.

— Купіў яшчэ адзін "Сітраен", — выхваляўся бізнесмен, — хай жонка коціць на здароўе. Тым больш не за свае кроўныя — за яе

дапамогу па беспрацоўі. Другі год, ідыёты, не могуць знайсці ёй работу.

Кватэры, машыны, дачы — мала гэтага наменклатуры, васьм каб забяспечыць дзіцяці месца ў аспірантурны. Кожнаму ўплывоваму — па малодшаму навуковаму. Навука, кажаш, здрабнее? Здрабнее, а не збяднее.

У буфет завезлі піва, цольку ці не задарма. За мяжой альтэрнатывы гэтакім радасцям няма.

Сустрэліся два джэнтльмены ў масках. "Прывітанне, іду рабаваць". — "І я". — "Стой, ты ж ці не ў маю

кватэру ідзеш?" — "Так". — "А ты — ці не ў маю?" — "Брахаць не буду". — "Прабач, не магу болей стаяць — глядзец". "І на мяне таксама". — "Дык поспехаў табе!" — "І табе!" ... Джэнтльмены ўсё-ткі.

Сусед мой Нічыпар Дрозд адразу ці не падроз, калі дазнаўся, што Дрозд — па-французску Мёрль, а па-нямецку Дросель. — "Скажы ты, лібер геносе, я ж сам круціў той дросель. Пайду званіць пляменніцы, навошта ёй, завусеніцы, мяняць сваё гордае Дрозд на жаніхоўскае Петухова. За намі апошнія слова! І няхай той французскі Дрозд трубой трымае хвост!"

З граматыкі: аслабленне галосных спрыяе прыглушэнню зычных, мове не-свабода не даспадобы.

Няспорная ў нас мова, гаворкі няма, кажам "ад-

ным словам", а пішам двума. Вучым пісаць чыста, а трэ было б сцісла.

Здольнасць паказваць язык за шчыльна сціснутымі зубамі, падносіць фіндос пад нос, не вымаючы рукі з кішэняў, гаварыць праўду ў вочы, не размыкаючы вуснаў — усё гэта таксама трэба аднесці да баявых адзінаборстваў. Колькі палымяных змагароў з'явіцца ў нас тады!

Зіма ў запарку — персаналу запарка. Славы, калі прастуджаюцца, чхаюць і смаркаюцца. Бегомты не мірацца са сцюдзёнай вадой — слесары ніяк не разжывуцца трубой. Жырафам шыюць на шыю гетры, а тыя гетры даўжынёй у метры. Тыграм давай свежае мяса, а з мясам у запарку як з залатым запасам. Раваць вальеры з вечара да рана, сніцца вальерам беспраблемныя саванны.

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:

Саюз беларускіх
пісьменнікаў;
Міністэрства культуры
і друку Рэспублікі
Беларусь; калектыў
рэдакцыі газеты

"Літаратура і мастацтва"
выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі

Х.Дунец	(1932-35)
І.Гурскі	(1935-41)
А.Куляшоў	(1945-46)
М.Горцаў	(1947-49)
П.Кавалёў	(1949-50)
В.Вітка	(1951-57)
М.Ткачоў	(1957-59)
Я.Шарахоўскі	(1959-61)
Н.Пашкевіч	(1961-69)
Л.Прошка	(1969-72)
Х.Жычка	(1972-76)
А.Асіпенка	(1976-80)
А.Жук	(1980-86)
А.Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар

Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ
Міхась ЗАМСКІ
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ
Жана ЛАШКЕВІЧ
Алесь МАРЦІНОВІЧ
Барыс ПЯТРОВІЧ,
першы намеснік
галоўнага рэдактара
Юрась СВІРКА
Віктар ШНІП,
намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі --
332-461
намеснікі галоўнага
рэдактара --
332-525, 331-985
аддзель:
публіцыстыкі -- 332-525
пісьмаў і грамадскай
думкі -- 331-985
літаратурнага жыцця --
332-462
крытыкі і бібліяграфіі --
332-204
паэзіі і прозы -- 332-204
музыкі -- 332-153
тэатра, кіно і
тэлебачання -- 332-153
выяўленчага мастацтва і
аховы помнікаў --
332-462
навін -- 332-462
мастацкага афармлення
-- 332-204
фотакарэспандэнт --
332-462
бухгалтэрыя -- 268-640

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛіМ".

Рукапісы рэдакцыі
не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа
не супадаць з думкамі
і меркаваннямі аўтараў
публікацый.

Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра «ЛіМа»
Апаратныя сродкі і тэхнічная
падтрымка — фірма
«Дайнова»

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня
"Беларускі Дом друку".
(г.Мінск, пр. Ф.Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 7235.
Нумар падпіскан 7. 9.1995 г.
ЗАКАЗ 3658

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12